

Република Србија

ПОВЕРЕНИК ЗА
ЗАШТИТУ
РАВНОПРАВНОСТИ

Скраћени редован годишњи извештај Повереника за заштиту равноправности за 2019. годину

2019

Београд,
март 2020.

Скраћени редован годишњи извештај

Повереника за заштиту равноправности за 2019. годину

Београд, април 2020. године

Уредница
Бранкица Јанковић

Издавач
Повереник за заштиту равноправности

За издавача
Бранкица Јанковић

Лектура
Ива Пивљаковић
Небојша Марић

Коректура
Лекторско-коректорско одељење

Дизајн и њрелом
Јасмина Живковић

Штампа
ЈП „Службени гласник“

Сви појмови употребљени у мушком граматичком роду
обухватају мушки и женски род лица на која се односе

САДРЖАЈ

УВОДНА РЕЧ	7
1. ОПИС СТАЊА У ОСТВАРИВАЊУ И ЗАШТИТИ РАВНОПРАВНОСТИ	9
1.1. Дискриминација на основу инвалидитета	23
1.2. Дискриминација на основу пола	31
1.3. Дискриминација на основу здравственог стања	38
1.4. Дискриминација на основу старосног доба	42
1.5. Дискриминација на основу чланства у политичким, синдикалним и другим организацијама	47
1.6. Дискриминација на основу неког другог личног својства	54
1.7. Дискриминација на основу брачног и породичног статуса	56
1.8. Дискриминација на основу националне припадности и етничког порекла	61
1.9. Дискриминација на основу сексуалне оријентације	66
1.10. Дискриминација на основу осталих личних својстава	72
1.11. Вишеструка дискриминација	76
1.12. Судски поступци	80
1.13. Остали исходи поступака	82
2. САРАДЊА ПОВЕРЕНИКА	83

3. МЕДИЈСКО ИЗВЕШТАВАЊЕ	87
4. ИЗВРШЕЊЕ БУЏЕТА ЗА 2019. ГОДИНУ	90
5. ПРЕПОРУКЕ ЗА СУЗБИЈАЊЕ ДИСКРИМИНАЦИЈЕ И УНАПРЕЂЕЊЕ РАВНОПРАВНОСТИ.....	91
6. САЖЕТАК СТАТИСТИЧКОГ ПРИКАЗА РАДА ПОВЕРЕНИКА У 2019. ГОДИНИ.....	98
7. ПРИЛОЗИ	103
Прилог 1. Списак сагледаних извештаја и истраживања.....	103
Прилог 2. Преглед праксе Европског суда за људска права у области заштите од дискриминације	115

УВОДНА РЕЧ

Поштоване народне посланице и посланици,

Уважене читатељке и читаоци,

Пред Вама је десети редовни извештај Повереника за заштиту равноправности Републике Србије. Иза нас је још једна година интензивног рада и активног деловања на спречавању и заштити од дискриминације, као и унапређивању равноправности на свим пољима и у свим областима, у складу са мандатом и надлежностима које су нам поверене Законом о забрани дискриминације.

Током 2019. године Повереник је поступао у 1.479 предмета. Поред мишљења на притужбе у појединачним случајевима, Повереник је дао 686 препорука мера за остваривање равноправности, упућено је 16 иницијатива за измену прописа, 31 мишљење на нацрте закона и других општих аката, поднето је шест кривичних пријава и три захтева за покретање прекршајног поступка. У једном случају је предложено покретање поступка посредовања (мирења), поднета је једна тужба за заштиту од дискриминације и један предлог Уставном суду за оцену уставности.

Највише притужби поднето је због дискриминације на основу инвалидитета, затим на основу пола, здравственог стања, док је на основу старосног доба и чланства у политичким, синдикалним и другим организацијама поднет исти број притужби. Следе притужбе на основу брачног и породичног статуса, националне припадности и етничког порекла, имовног стања и сексуалне оријентације, а затим други основи дискриминације са мањим бројем притужби.

Када су у питању области дискриминације, на првом месту је и даље област рад и запошљавање са трећином од укупног броја поднетих притужби. На другом месту су поступци пред органима јавне власти на које се односи петина притужби, затим следе друге области као што су, на пример, област образовања, пружања јавних услуга или коришћења објеката и површина, социјалне и здравствене заштите, јавна сфера / општа јавност и друго.

Настављен је тренд поступања по препорукама Повереника – када су у питању препоруке мера за остваривање равноправности које су упућене органима јавне власти и другим лицима, поступљено је у преко 90% случајева, што укупно са поступањем по препорукама датим у појединачним случајевима дискриминације у просеку износи 88,9%. Евидентно је повећање

поступања по препорукама Повереника, у односу на прошлу годину, али и све претходне године.

У складу са законским овлашћењима, Повереник је поднео Народној скупштини *Посебан извештај Повереника за заштити равноправности о дискриминацији у области рада и запошљавања*, имајући у виду да се од оснивања институције област рада и запошљавања налази се у врху по броју поднетих притужби грађана и грађанки.

Такође, као и претходних година, Повереник је наставио праксу спровођења различитих истраживања са циљем пружања свеобухватног увида у стање остваривања и заштите равноправности, те су ове године спроведена истраживања: *Однос грађана и грађанки према дискриминацији у Србији и Дискриминација на тржишту рада*. Како би утврдио степен укључености младих до 30 година старости у процесе доношења одлука у својим заједницама и препознатост младих као посебне циљне групе на чијем побољшању положаја треба радити, Повереник је у току 2019. године свим општинама и градовима упутио *Учешћем о дискриминацији младих у јединицама локалне самоуправе*.

Као и претходних година Повереник је наставио праксу одржавања обука и предавања из области препознавања и реаговања на дискриминацију, као и примене антидискриминационих прописа, којима су обухваћени полицијски службеници, представници локалних самоуправа, послодавци, организације цивилног друштва, саветници Националне службе за запошљавање, туристички радници, запослени у социјалној заштити на локалном нивоу, итд. Такође, Повереник је учествовао на бројним домаћим и међународним конференцијама и округлим столовима намењеним унапређењу људских права маргинализованих друштвених група, као и на трибинама, радним састанцима и радионицама посвећеним сагледавању стања у појединим областима и унапређењу положаја различитих друштвених група.

На крају, сумирајући бројне активности које су предузете у 2019. години, настављамо са проактивним приступом, уз уверење да на тај начин доприносимо даљој изградњи друштва на темељима поштовања људских права, толеранције и уважавању различитости. Верујемо да овај извештај пружа преглед како уочених позитивних помака, проблема и изазова у погледу остваривања равноправности и заштите од дискриминације, тако и могућих начина за њихово превазилажење, те да ће народним посланицима и посланицама представљати добар и користан алат у заједничком раду на изградњи друштва којем тежимо.

Бранкица Јанковић
Повереница за заштиту равноправности

1. Опис стања у остваривању и заштити равноправности

Повереник за заштиту равноправности је инокосни државни орган, установљен Законом о забрани дискриминације¹, самосталан и независан у обављању послова утврђених законом. Повереник има широк круг законских овлашћења, која га чине централним националним органом специјализованим за заштиту грађана од дискриминације и унапређивање равноправности. Једна од основних надлежности Повереника јесте поступање по притужбама због дискриминације. Поред поступања по притужбама, Повереник пружа информације подносиоцу притужбе о начинима заштите права, овлашћен је да препоручи медијацију, у јавном интересу покреће парнице за заштиту од дискриминације (стратешке парнице), подноси захтеве за покретање прекршајног поступка, кривичне пријаве, упозорава јавност на најчешће, типичне и тешке случајеве дискриминације и препоручује органима јавне власти и другим лицима предузимање мера за остваривање равноправности. Поред тога, Повереник прати спровођење закона и других прописа у области заштите равноправности и забране дискриминације, даје мишљења о нацртима закона и других прописа и иницира доношење нових прописа или измену прописа са аспекта своје надлежности.

Народној скупштини Републике Србије Повереник подноси годишњи извештај о стању у области заштите равноправности, а Редован годишњи извештај за 2019. годину је поднет 13. марта 2020. године.

Током 2019. године Повереник је поступао у 1.479 предмета. Поверенику је поднето 711 притужби, а поред тога, у складу са законским овлашћењима, Повереник је дао 686 препорука мера за остваривање равноправности, у једном случају је предложено покретање поступка посредовања (мирења), поднета је једна тужба за заштиту од дискриминације, један предлог Уставном суду за оцену уставности, шест кривичних пријава и три захтева за покретање прекршајног поступка. У току 2019. године упућено је и 16 иницијатива за измену прописа, као и 31 мишљење на нацрте закона и других општих аката. Такође, издато је 23 упозорења јавности и 34 саопштења за јавност. У поступку по 70 притужби донета су мишљења, од чега је у 52 притужбе донето мишљење којим је утврђена повреда одредаба Закона о забрани дискриминације и дата препорука мера, у четири случаја је утврђено да није дошло до повреде одредаба Закона, али су дате препоруке мера за остваривање равноправности, а у 14 случајева није утврђена повреда одредаба Закона о забрани дискриминације. По препорукама Повереника

1 „Службени гласник РС“, број 22/09.

поступљено је у 35 случаја (87,5%), док у пет случајева није поступљено (12,5%), а у 12 случајева рок за поступање по препоруци још увек није истекао. У 24 случаја донето је мишљење којим је утврђена дискриминација групе лица (особа са инвалидитетом, старијих, деце, особа са здравственим потешкоћама, жена, припадника ромске националне мањине и ЛГБТ), док се у осталим случајевима радило о дискриминацији појединаца. Настављен је тренд поступања по препорукама Повереника, што може водити ка закључку да је дискриминаторно поступање ретко производ намере, иако намера у поступку за заштиту од дискриминације није релевантна. По препорукама мера за остваривање равноправности органима јавне власти и другим лицима поступљено је у 90,3%, што укупно са поступањем по препорукама датим у појединачним случајевима у просеку износи 88,9%.

Физичка лица су Поверенику поднела 579 притужби због дискриминације, што чини 81,4% од укупног броја поднетих притужби. Мушкарци су се обраћали нешто чешће него жене, па су поднели 51,1% од свих притужби које су поднела физичка лица, а жене 48,9%. Током 2019. године, организације цивилног друштва су поднеле 110 притужби (15,5% од укупног броја).

У току 2019. године Повереник је примио већи број грађана у седишту органа у Београду и Канцеларији у Новом Пазару, а повећан је и број грађана који су тражили информације путем телефона или електронском поштом. Разлози за то су, пре свега, потребе грађана који траже заштиту од различитих повреда права, њихова потреба за разним информацијама, делом и веће препознавање дискриминације, проблеми у примени бројних закона и, на крају, активности које предузима Повереник, доследност и рад на повећању доступности грађанима и грађанкама.

Повереник је, у складу са законским овлашћењима, крајем 2019. године, поднео Народној скупштини *Посебан извештај Повереника за заштитиу равнојравности о дискриминацији у области рада и запошљавања*², а током 2019. године спроведена су и истраживања: *Однос грађана и грађанки према дискриминацији у Србији*³ и *Дискриминација на тржиштиу рада*⁴. Такође,

2 *Посебан извештај о дискриминацији у области рада и запошљавања*, Повереник за заштиту равноправности, 2019, доступно на интернет страници: <http://ravnopravnost.gov.rs/izvestaji/>

3 *Истраживање Однос грађана и грађанки према дискриминацији у Србији*, Повереник за заштиту равноправности, 2019, доступно на интернет страници: <http://ravnopravnost.gov.rs/izv%0b5st%0bd1%98-%0be-istr%0bziv%0bnju-%d1%98%0bv-n%0beg-mnj%0b5nj%0b0-%0bedn%0bes-gr%0b0d%0b0n%0b0-i-gr%0b0d%0b0nki-pr%0b5m%0b0-diskrimin%0b0ci-cir/>

4 *Истраживање Дискриминација на тржиштиу рада*, Повереник за заштиту равноправности, 2019, доступно на интернет страници: <http://ravnopravnost-5bcf.kxcdn.com/wp-content/uploads/2020/01/diskriminacija-na-trzistu-rada-FINAL.pdf>

Повереник је јединицама локалне самоуправе упутио *Уједињеник о њиховој дискриминацији младих у јединицама локалне самоуправе*, са циљем утврђивања степена њихове укључености у процесе доношења одлука, на основу кога је извршена анализа.

Основни разлог упућивања *Посебног извештаја Повереника за заштити равноправности о дискриминацији у области рада и запошљавања* посланицима највишег законодавног тела Републике Србије је тај што се већ десету годину заредом, од оснивања институције Повереника, област рада и запошљавања налази у врху по броју поднетих притужби грађана и грађанки. Циљ овог истраживања је био да се посланицима и посланицама, као и другим професионалним групама и заинтересованим лицима, укаже на позитивне помаке у овој области, којих је несумњиво било. Но, много важније, циљ је био да се укаже на уочене недостатке и изазове у погледу остваривања равноправности и заштите од дискриминације на тржишту рада. Уочени проблеми односе се на дискриминацију у случајевима када, на пример, послодавци у пријавама, на конкурсима и интервјуима за посао неоправдано укључују питања о породичном и брачном статусу, жене након повратка са одсуства у вези са трудноћом и родитељством бивају премештене на нижа радна места, не напредују или добијају отказ, као и у случајевима давања предности код запошљавања припадницима политичких партија. И даље постоји проблем неприступачних објеката, радних места и послова за особе са инвалидитетом, као и посебно тежак положај жена са инвалидитетом. „Старији“ радници тешко долазе до поновног запослења, а стопа незапослености младих је међу највећима у Европи. Изазов се уочава и у важности решавања положаја Рома чија незапосленост, према неким подацима из 2018. године, износи 36%, док је незапосленост Ромкиња чак 45%, што је далеко више од опште незапослености. Један од циљева је, такође, да што више актера на тржишту рада постане свесно појаве дискриминације, њених облика и механизма заштите, како би је у свом свакодневном раду препознавали и реаговали на њу, а посебно како би је превенирали доприносећи афирмацији правих вредности и равноправности у свом колективу и друштву у целини. Притужбе поднете Поверенику указују да у области рада, а поготово запошљавања, иначе рањиве групе постају још рањивије и подложније дискриминацији. Тако су жене у лошијем положају на тржишту рада од мушкараца, а у великом ризику од дискриминације су и све особе из осетљивих друштвених група, пре свега особе са инвалидитетом, млади и старији, Роми и Ромкиње, припадници ЛГБТИ популације. Поред тога, грађани у притужбама неретко наводе више личних својстава као основе дискриминације што је најчешћи случај код дискриминације жена на основу пола и брачног и породичног статуса, али и особа са инвалидитетом или тзв. старијих радника због година живота и здравственог стања. У Посебном

извештају су дате и бројне препоруке за сузбијање дискриминације и унапређење равноправности у области рада и запошљавања.

Истраживање *Дискриминација на тржишту рада* је припремљено и спроведено у оквиру пројекта Немачке развојне сарадње „Инклузија Рома и других маргинализованих група у Србији“ који спроводи Немачка организација за међународну сарадњу, ГИЗ. Истраживање пружа резултате испитивања перцепције, ставова и знања послодаваца, запослених и незапослених о дискриминацији у свим фазама радног односа. У погледу перцепције о распрострањености дискриминације, испитани актери на тржишту рада су сагласни у процени да је дискриминација присутна у Србији, али када је реч о личном искуству, резултати истраживања показују да око две трећине испитаних нема лично искуство о доживљеној дискриминацији. Према испитаницима који имају то искуство доминантна област дискриминације је процес рада, односно одређивање зараде, могућности за стручно усавршавање, напредовање, прилагођавање услова рада, остваривање права из радног односа и сл, док је за незапослене то заснивање радног односа. Занимљив налаз истраживања је и то да је за све испитане актере на тржишту рада најзаступљеније лично својство у личном искуству дискриминације чланство у политичким организацијама (58% послодаваца, 57% незапослених и 50% запослених). У вези с препознавањем дискриминације појединих друштвених група, сви испитаници су сагласни да су најдискриминисаније групе на тржишту рада особе са инвалидитетом, старији радници, особе другачијих политичких уверења и Роми. Такође, дискриминисане су и особе које живе са ХИВ/АИДС, мигранти, сиромашни и ЛГБТ популација.

Истраживање *Однос грађана и грађанки према дискриминацији* представља шесто по реду истраживање на ову тему у последњих десет година. Посебно је значајно истаћи да су последња два истраживања (2016. и 2019) заснована на истој методологији узорка како би се стекао квалитетнији увид у промене односа грађана и грађанки према дискриминацији у протекле три године, односно о социјалној дистанци која постоји према припадницима различитих група. Истраживање је спроведено у оквиру пројекта Немачке развојне сарадње „Инклузија Рома и других маргинализованих група у Србији“ који спроводи Немачка организација за међународну сарадњу, ГИЗ. За рад Повереника драгоцен је перцепција грађана о улози различитих актера у подстицању и сузбијању дискриминације, па тако добијени резултати показују, између осталог, да грађани у већој мери него у 2016. препознају значај проблема дискриминације у друштву, као и да постоји благо повећање броја особа које сматрају да је дискриминација забрањена законом. Четири петине испитаника је става да дискриминација не сме да постоји без обзира на то о којој групи грађана се ради, а више него раније грађани подржавају и увођење посебних (афирмативних) мера. Резултати су показали да и даље

треба радити на развоју и примени антидискриминационих мера у оквиру државних институција, а мере и активности треба посебно усмерити на сузбијање дискриминације у области рада и запошљавања која је поново перципирана као област у којој најчешће долази до дискриминације.

Повереник је, желећи да направи својеврстан пресек стања у области партиципације младих у процесу доношења одлука на локалном нивоу, свим јединицама локалне самоуправе упутио *Упитник о њарџицији младих у јединицама локалне самоуправе*. Основни циљ слања овог упитника био је утврђивање степена укључености младих до 30 година старости у процесе доношења одлука у својим заједницама и препознатост младих као посебне циљне групе на чијем побољшању положаја треба радити путем активности утврђене стратешким документима која се на њих односе. Резултати анализе достављених попуњених упитника су показали да је учешће младих у процесу доношења одлука у јединицама локалне самоуправе на изузетно ниском нивоу, почевши од руководећих положаја, па до скупштине општине, односно града. Нарочито су интересантни подаци који се односе на заступљеност младих жена у односу на укупан број жена на позицијама одлучивања на локалном нивоу. Наиме, од укупног броја одборница (1371), младе жене чине само 9% (односно 102 одборнице), док је тај проценат међу чланицама општинских/градских већа нешто виши и износи 14%. Када говоримо о механизмима за младе на локалном нивоу, односно саветодавним телима, која се оснивају у складу са Законом о младима, резултати су показали да је Канцеларија за младе формирана у 75,2% а Савет за младе у 60,5% јединица локалне самоуправе. Нарочито брине податак да у 10% јединица локалне самоуправе не постоји ни Канцеларија за младе, нити Савет за младе.

Друштво се и даље суочава са бројним изазовима на плану унапређења равноправности. Постојећим антидискриминационим законодавством у Србији постављен је темељ за унапређење равноправности и сузбијање дискриминације, али је тај правни оквир потребно унапређивати и усклађивати са правним тековинама Европске уније и међународним стандардима. Повереник је у овом извештају, као и у претходним годишњим извештајима, између осталог, давао препоруку да је неопходно успоставити и операционализовати стандардизован систем прикупљања података који се односе на ову област. С тим у вези, Република Србија је у процесу приступања Европској унији, у Акционом плану за Поглавље 23 и 24, сагледала потребу за изменама Закона о забрани дискриминације, како би се у потпуности извршило усклађивање са правним тековинама Европске уније и међународним стандардима у овој области. Изменама, односно допунама Закона о забрани дискриминације, потребно је извршити и успостављање система за праћење појаве дискриминације и начине функционисања система правне заштите од дискриминације.

Поред измена, односно допуна Закона о забрани дискриминације, потребно је донети нове или унапредити постојеће прописе који могу бити од утицаја на остваривање равноправности и унапређење положаја појединих група становништва (примера ради потребно је изменити, односно донети поједине прописе попут: Закона о ванпарничном поступку, Породичног закона, Закона о социјалној заштити, Закона о финансијској подршци породици са децом, Кривичног законика, Закона о спречавању насиља у породици, Закона о заштити лица са менталним сметњама, Закона о родној равноправности и друго).

Такође, уочено је да се прописана процедура у погледу прибављања мишљења свих надлежних органа и учешћа јавности у поступку утврђивања прописа не спроводи доследно, што касније доводи до усвајања прописа који међусобно нису усклађени или нису усклађени са Уставом, као и до проблема у примени.

Поред Повереника као централног државног органа за заштиту од дискриминације и унапређење равноправности, изузетно важну улогу имају судови. Велики изазов у поступцима за заштиту од дискриминације и даље представља поштовање законске норме која прописује хитност у поступању пред судовима и наступање апсолутне застарелости за вођење прекршајних поступака што умањује ефикасност и обесмишљава прекршајноправну заштиту.

Повереник је и ове године одржао низ обука и радионица за препознавање и реаговање на дискриминацију, као и примене антидискриминационих прописа, којима су обухваћени полицијски службеници, представници локалних самоуправа, послодаваца, организација цивилног друштва, саветници Националне службе за запошљавање, радници у туризму, пружаоци услуга социјалне заштите на локалном нивоу, а одржан је и семинар о заштити људских и мањинских права и локалном планирању у вези с инклузијом Рома. У сарадњи са Националном академијом за јавну управу континуирано се одржавају обуке о заштити од дискриминације за државне службенике, а одржан је и семинар намењен женама на средњем и вишем управљачком нивоу. Такође, Повереник је учествовао на саветовању судија апелационих судова, одељења судске праксе, на тему решавања спорних питања у циљу усаглашавања судске праксе у предметима из области дискриминације, одржан је семинар за полазнике девете генерације почетне обуке Правосудне академије, као и два саветовања за адвокате. Током 2019. године одржани су састанци и са представницима појединих компанија које су се обратиле Поверенику ради помоћи у вези са изградом Кодекса равноправности.

Највише притужби ове године поднето је због дискриминације на основу инвалидитета, (16,2%), пола (13,2%), здравственог стања (11,8%), старосног

доба (9,9%), чланства у политичким, синдикалним и другим организацијама (9,9%), затим следе притужбе због дискриминације по основу неког другог личног својства (8,9%), брачног и породичног статуса (7,9%), националне припадности и етничког порекла (6,8%), имовног стања (4,5%), сексуалне оријентације (2,5%), док су остали основи дискриминације навођени у мањем проценту.

У погледу области друштвених односа у којима се најчешће подносе притужбе, на првом месту се ове године налази област рада и запошљавања са 32,2%. На другом месту налази се поступак пред органима јавне власти (21,8%). Следећа област у којој грађани најчешће подносе притужбе због дискриминације је образовање и стручно оспособљавање (14,3%), затим следи област пружања јавних услуга или коришћења објеката и површина са уделом од 7,5%, социјална заштита (5,8%), здравствена заштита (3,8%), јавна сфера (3,4%), док је број притужби у осталим областима друштвених односа заступљен у нешто мањем проценту, испод 3%.

Као и претходних година, највећи број притужби поднет је против државних органа, односно органа јавне власти (43,2%), након тога следе физичка лица (20,5%) и правна лица (19,3%). Остало чине групе лица, организације и институције, у значајно мањем проценту.

Највећи број притужби примљен је из Београдског региона (36,7%), затим следи Регион Шумадије и Западне Србије (20,1%), Регион Јужне и Источне Србије (14,2%), Регион Војводине (13,2%), Регион Косова и Метохије (0,3%) и непознати регион (15,5% – регион је непознат када је притужба поднета електронском поштом, а подносилац не назначи адресу). У 2019. години може се закључити да постоји већа уједначеност региона према броју поднетих притужби, за разлику од претходне године када је преко 50% притужби поднето из Београдског региона. Међутим, како је и даље највећи број притужби из Београдског региона, то указује на потребу даљег рада на информисаности грађана о постојећим механизмима заштите.

Притужбе Поверенику свакако су један од показатеља присутности дискриминације и степена поштовања принципа равноправности у друштву, али не и једини. Са циљем пружања свеобухватног увида у стање остваривања и заштите равноправности у Републици Србији, распрострањеност дискриминације, њена обележја и облике, најчешће жртве, извршиоце и области у којима је најучесталија, приликом израде Редовног годишњег извештаја, поред праксе Повереника и резултата истраживања које је Повереник спровео током 2019. године, сагледани су и извештаји Европске уније, међународних организација и уговорних тела, извештаји и истраживања домаћих институција и организација, пракса Европског суда за људска права, као и други извори и подаци од значаја за сагледавање стања у области заштите

равноправности. Списак сагледаних извештаја и истраживања налази се у прилогу овог извештаја.⁵ Наиме, на стање у погледу заступљености дискриминације у друштву утичу и други фактори, међу којима су друштвени и културни контекст у којем живимо, однос друштва према дискриминацији, грађанска свест о неопходности и значају поштовања прописа, спремност да пријаве њихово кршење, степен толеранције према различитостима, поверење у рад институција, познавање основа и облика дискриминације, као и активности цивилног друштва у заштити људских права.

Што се тиче кључних проблема који се односе на остваривање равноправности појединих друштвених група, када су у питању *особе са инвалидитетом*, али и друге групе становништва попут старијих, деце и других лица која се отежано крећу, издваја се проблем приступачности објектима, површинама, услугама и информацијама, као предуслов за остваривање равноправности у свим областима. Немогућност приступа објектима или разумевања различитих садржаја представља истовремено и немогућност остваривања права и неравноправност. Такође, на јавним сервисима је и даље изузетно мало заступљен програм приступачан особама са инвалидитетом, од чега је програм титловањем и знаковним језиком прилагођен за глуве и наглуве присутан у ограниченом обиму, док аудиодескриптивних садржаја за слепе особе готово да уопште нема.

Поред приступачности, присутни су и изазови у погледу запошљавања и одржања запослења особа са инвалидитетом, разумног прилагођавања радних места и послова, приступа образовању и стручном оспособљавању, броја и обухвата услуга здравствене и социјалне заштите, онемогућавања самосталног одлучивања лишавањем пословне способности и др. Имајући у виду потребу унапређења приступачности изборног процеса, анализирајући праксу земаља у Европи и региону, Повереник је у току 2019. године указао и на потребу равноправног учешћа особа са инвалидитетом у овом процесу, упутивши препоруку мера за остваривање равноправности Републичкој изборној комисији, коју је ова комисија прихватила и предузела мере за њено спровођење. Посебно је указано на потребу обезбеђивања потпуне приступачности свих бирачких места, као и на унапређење приступачности изборног материјала. Особе са инвалидитетом су често изложене и вишеструкој дискриминацији, по основу више личних својстава као што су, поред инвалидитета, здравствено стање, старосно доба, пол и друго. Посебно је тежак положај жена са инвалидитетом којима је остваривање појединих права нарочито отежано, а недовољно пажње се посвећује и репродуктивном здрављу, али и праву на родитељство и породицу. Такође потребно је изменити и члан 179. Кривичног

5 Списак сагледаних извештаја и истраживања дат је у Прилогу 1, а преглед праксе Европског суда за људска права дат је у Прилогу 2 овог извештаја.

законика који се односи на кривично дело обљубе над немоћним лицем како у погледу дискриминаторне терминологије, тако и у погледу квалификације дела. Наиме, Повереник је 2016. године поднео иницијативу за измену овог члана у погледу висине запрећене казне и њеног усаглашавања са чланом 178. Кривичног законика, као и у погледу разматрања квалификације дела. С тим у вези, Кривични законик је измењен у погледу висине казне, али није измењен у погледу неодговарајуће терминологије и квалификовања овог дела као тежег облика кривичног дела силовања.

Деца са инвалидитетом се и даље сусрећу са проблемима који су нарочито повезани с облашћу образовања, где приступачност школа и других васпитних и образовних установа није на задовољавајућем нивоу, изложена су предрасудама у погледу капацитета којима располажу и проблемима код прихватања од стране заједнице. Потребно је сагледати и ефекте примене Закона о дуалном образовању, посебно његову примену у односу на осетљиве групе деце, као што су деца са инвалидитетом, и њихово пуно оспособљавање за будуће радно ангажовање у складу са потребама на тржишту рада. Такође, како је унапређење услуга у заједници једна од кључних претпоставки укључивања у све друштвене токове, Повереник је свим локалним самоуправама које немају организовану подршку деци са инвалидитетом и тешкоћама у развоју упутио препоруку мера за остваривање равноправности у циљу обезбеђивања услуге личног пратиоца, односно обезбеђивања ове услуге у одговарајућем обиму.

И током 2019. године, као и претходне године, Закон о финансијској подршци породици са децом, првенствено у погледу породица са децом са инвалидитетом, није остварио потребне ефекте, већ је напротив утицао на смањивање обима достигнутих права. Повереник је у току 2018. године упутио више иницијатива, као и предлога за оцену уставности овог закона. Међутим, овај закон још није измењен, нити је Уставни суд донео одлуку.

Такође, прописи којима се регулише лишење пословне способности представљају ограничавање људских права, због чега је важеће прописе потребно ускладити са чланом 12. Конвенције о правима особа са инвалидитетом. Према истраживањима, особе са инвалидитетом припадају групи лица која су у већем ризику од насиља, те је посебну пажњу потребно посветити њиховој заштити. Такође, потребно је обезбедити доступан и ефикасан систем пријављивања хитним службама као што су хитна помоћ, полиција и ватрогасна служба, службе подршке, СОС телефони и друго. Институционализација особа са инвалидитетом доводи до њихове стигматизације и друштвене маргинализације и представља повреду права на самосталан живот у заједници, а потребно је појачати и контролу и надзор над радом установа. Стратегија деинституционализације још није донета, као ни стратегије развоја социјалне заштите и друго.

Пол је као основ дискриминације ове, као и претходне године, у врху основа дискриминације. Уочавајући да постоји пракса да су жене дискриминисане током рада и у процесу запошљавања због чињенице да су одсуствовале са посла због трудничког, породилског или одсуства са рада ради неге детета, Повереник је покренуо једну стратешку парницу и поднео два захтева за покретање прекршајног поступка по овом основу. Поред тога, један од кључних проблема је и даље потреба усклађивања рада и родитељства, недовољно коришћење флексибилног радног времена, јачање очинства и охрабривање очева на коришћење одсуства са рада ради неге детета, потреба за отварањем предшколских установа и усклађивањем радног времена ових установа са радним временом родитеља, креирање различитих видова финансијске подршке и др. Такође, треба посветити пажњу отклањању узрока који доводе до подређености или надређености полова, односно стереотипних улога полова. Да је неравноправност жена дубоко укореењена у свим сферама јавног и приватног живота, а дискриминација над женама присутна и друштвено прихватљива те нераскидиво повезана са другим факторима који утичу на њихове животе од којих је најзначајнија економска зависност од мушких чланова породице, указују и истраживања спроведена током 2019. године, а посебно забрињава чињеница великог броја случајева насиља у породици и партнерског насиља. Евидентно је да и даље постоји висок родни дисбаланс у броју жена и мушкараца на руководећим позицијама и да је родну равноправност тешко остварити без сразмерног и непосредног учешћа жена у процесу доношења одлука у свим областима јавног живота и на свим нивоима.

На основу притужби поднетих Поверенику током 2019. године може се закључити да се грађани све више притужују сматрајући да су дискриминисани на основу *здравственој стања*. Анализом праксе Повереника уочено је да се здравствено стање најчешће јавља код вишеструке дискриминације, и то углавном заједно са старосним добом, инвалидитетом или полом, генетским особеностима и другим. Оно што се уочава јесте да нису постигнути битни помаци у погледу палијативног збрињавања. Још нису развијене социјално-здравствене установе, односно нису донети стандарди за пружање социјално-здравствених услуга. Дугогодишњи проблем представља и лечење пацијената, посебно деце, који болују од ретких болести или имају друге здравствене тешкоће, будући да здравствени систем не располаже са довољно средстава, иновативних метода и лекова за такве болести. У току 2019. године један број притужби се односио и на проблеме са којима се сусрећу особе које се лече дијализом, као и притужбе које су се односиле на доступност помагала и лекова за поједине болести. Један од проблема и даље представља потреба за већом информисаношћу грађана, али и већи обухват превентивним и скрининг прегледима, како група у ризику тако и свих старосних категорија становништва. Повереник је у току 2019. године

упутио више иницијатива за измену појединих подзаконских аката о чему ће бити више речи у даљем тексту овог извештаја. Анализом досадашње праксе Повереника и поступања по препорукама мера уочено је да је Републички фонд за здравствено осигурање показивао велику предузимљивост у поступању по датим препорукама, што је похвално, имајући у виду да су средства Фонда ограничена и да није лако поставити приоритете, када је у питању здравствена заштита свих грађана Републике Србије. Такође, и у извештајима међународних организација и организација које се баве заштитом људских права указује се на потребу унапређења стања у овој области, нарочито када је реч о сузбијању стигматизације особа које живе са ХИВ-ом/AIDS-ом. Као један од основних проблема са којима се суочава ова рањива група уочене су стигма и дискриминација, не само код нас већ и у свету, а отежавајућу околност представља то што жртве дискриминације често нису вољне да уђу у процес доказивања дискриминације, посебно услед ризика да ће њихов статус постати познат широј заједници, чиме ће се повећати ризик да буду изложени виктимизацији. Ово су разлози због којих је Повереник, у току 2019. године, упутио препоруке мера за остваривање равноправности здравственим установама у вези с уписивањем података о ХИВ статусу пацијената и пацијенткиња.

Анализом стања, резултата истраживања и праксе Повереника, уочено је да је дискриминација на основу *стйаросној доба* и даље присутна. Потребно је предузети конкретне активности на унапређењу свих видова подршке, нарочито деци са инвалидитетом и сметњама у интелектуалном развоју, на инклузији и равноправном укључивању деце у процес образовања, ангажовању стручњака и шире јавности за искуства и права деце која живе и раде на улици, превенцији и заштити деце од сваке врсте насиља која подразумева и дечији рад, дечији брак и друге врсте експлоатације и социјалне искључености, као и забрани телесног кажњавања. Посебну пажњу потребно је посветити доступности свих нивоа образовања, спречавању раног напуштања школовања, подршци деци и младима у руралним крајевима, запошљавању на одговарајућим пословима. Посебно је потребно радити на спровођењу мера популационе политике, али и пружању подршке младима како би се утицало на управљање миграцијама и задржавање младих у земљи. Међутим, важно је обратити пажњу на положај запослених старости између 50 и 65 година, с обзиром на то да је према истраживањима и пракси Повереника присутан неоправдано неједнак третман ових лица у области запошљавања и рада. Због тога треба радити на креирању и доступности одговарајућих програма обука, као и указивању на потребу коришћења капацитета и искустава ових лица. Што се тиче положаја старијих, велики број физичких, друштвених и економских баријера, уврежене предрасуде и стереотипи, али и недостатак инклузивних јавних политика које укључују представнике свих узраста и група у планирање и развој насеља, отежавају старијим особама

да у потпуности уживају своја права. Иако налази истраживања показују да се старији сусрећу са бројним проблемима, ређе се обраћају надлежним органима. Продужен животни век и повећан удео старијих у становништву треба да буду пропраћени значајним променама у схватању процеса старења, могућностима и потребама старијих особа, као и програмима који подржавају квалитетан живот у старијим животним фазама. Уз то, треба имати у виду да је број старијих жена већи него број старијих мушкараца, да су многе старије жене удовице и у економски неповољнијем положају услед ниских примања. Зато је веома важно да се приликом креирања јавних политика у друштву које неминовно стари у обзир узме и родна перспектива.

Према броју поднетих притужби у току 2019. године све је чешће обраћање Поверенику појединаца, али и синдикалних организација, због положаја организације или остваривања права њихових чланова због дискриминације на основу *чланства у политичким, синдикалним и другим организацијама*, најчешће у области рада и запошљавања. Према *Глобалном индексу њрава*⁶ Међународне конфедерације синдиката, Србија, као и прошле године, заузима место у Индексу 4 који окупља земље у којима се систематски крше синдикална права, док је према истом индексу из 2014. године Србија заузимала место у Индексу 2 који подразумева да се кршење права понавља. О дискриминацији на основу чланства у политичким, синдикалним и другим организацијама говоре и резултати истраживања *Дискриминација на тржишту рада*, које је Повереник спровео током 2019. године. За све актере на тржишту рада најзаступљеније лично својство у личном искуству о дискриминацији је чланство у политичким, синдикалним и другим организацијама (58% послодаваца, 57% незапослених и 50% запослених). Ово је доминантан основ за дискриминацију на тржишту рада, како при мерењу перцепције, тако и при испитивању личних искустава испитаника у вези са дискриминацијом, али у мањој мери. Висок степен слагања испитаника исказан је и са тврдњом да у послу напредују само чланови владајућих политичких странака. Анализом праксе Повереника је уочено да, када се ради о дискриминацији по основу чланства у политичким, синдикалним и другим организацијама у области рада и запошљавања, приликом извођења доказа у појединим поступцима по притужбама, подносиоци притужби или сведоци наводе да осећају страх од последица пријављивања, због чега или не подносе притужбе или одустају од даљег вођења поступка, односно предложени сведоци одбију да дају исказ.

Дискриминација на основу *другој личној својства* обухвата лична својства која у Закону о забрани дискриминације нису експлицитно наведена. Тако, примера ради, у ову групу спадају притужбе због дискриминације у којима

6 *ITUC Global Rights Index 2019*, представљен јуна 2019. године у Женеви, на енглеском језику, доступан на интернет страници: <https://www.ituc-csi.org/RI19>

је као основ наведено пребивалиште или припадност групама као што су мигранти, азиланти, тражиоци азила, интерно расељена лица и други. У току 2019. године Поверенику је поднето више притужби у којима су грађани наводили да сматрају да су дискриминисани на основу пребивалишта као личног својства, а поднет је и мањи број притужби него у претходним годинама због дискриминације избеглица, интерно расељених лица, миграната и тражилаца азила. Анализом праксе се може уочити да је потребно радити на равномерном регионалном развоју и економском уједначавању, односно развоју локалних самоуправа, како би свим грађанима био доступан исти ниво права, без обзира на степен развијености локалне самоуправе.

Брачни и породични сџајтис као лично својство је следећи основ по броју поднетих притужби Поверенику током 2019. године. Дискриминација на основу брачног и породичног статуса узрокована је бројним факторима у највећем броју случајева у вези с традиционалном поделом родних улога. Неједнаком поступању на основу брачног и породичног статуса су чешће изложене жене, нарочито у области рада и запошљавања, што показују и бројни извештаји и истраживања спроведена како у земљи тако и у иностранству. Евидентно је да се неколико година уназад највећи број притужби по овом основу подноси у области рада и запошљавања, а велики број притужби по овом основу поднет је и због поступака пред органима јавне власти. Из објављених истраживања може се закључити да је, као и у Европској унији, и даље присутан проблем усклађивања родитељства са обавезама које проистичу из рада и запошљавања, о чему је већ било речи.

Као и претходних година, највећи број притужби због дискриминације на основу *националне њрипадносџи* односио се на дискриминацију Рома и Ромкиња. Бројна истраживања указују да су посебно угрожене Ромкиње, да мали број ромске деце, нарочито девојчица заврши основне и средње школе, да је и даље присутан проблем раних бракова, као и да је број Рома без личних докумената знатно смањен али да их још има, те да треба радити на запошљавању Рома, као и на побољшавању услова становања и социјалне заштите. Поред тога, у истраживањима је наведено да су афирмативне мере допринеле већој заступљености ромске деце у систему образовања, као и да је повећан број деце која се уписују у предшколске програме, али да и даље треба радити на спречавању њихове сегрегације. У току 2019. године Повереник је поднео и једну кривичну пријаву због исписивања графита неонацистичког садржаја којима се распирује мржња према Ромима.

Сиромашни грађани су у истраживањима перципирани као једна од три највише дискриминисане друштвене групе, међутим број притужби по основу имовног стања је и даље мали и подносе их углавном физичка лица. Рад на социјалном укључивању сиромашних захтева добру повезаност

свих система заштите, почев од система социјалне до здравствене заштите и система образовања, уз усаглашавање републичког и локалног нивоа и интензивнију сарадњу државних институција и цивилног сектора у циљу боље повезаности услуга подршке, развијање солидарности и толеранције нарочито од ране младости.

У истраживању јавног мњења, реализованом у 2019. години, грађани су наводили да су припадници ЛГБТ популације трећа најугроженија група у друштву. Социјална дистанца грађана према ЛГБТ особама, према налазима овог истраживања, и даље је изражена. Ова група грађана је друга група према којој је изражена највећа социјална дистанца (2.57), уз то 17% испитаника не жели припаднике ЛГБТ популације у својој држави, 23% њих не би желело ЛГБТ особе за комшије или за сараднике на послу (22%), а чак половина испитаних не жели ЛГБТ особу за васпитача своје деце.

Такође, према извештајима и истраживањима, и даље су присутни примери дискриминаторних инцидената и злочина мотивисаних хомофобијом и трансфобијом, због чега је потребно наставити обуке полиције, тужилаца и судија у циљу доследног спровођења законодавства које се односи на кривична дела учињена из мржње, укључујући и она због сексуалне оријентације. Имајући у виду да је у медијском простору и даље повремено присутан садржај који је увредљив и понижавајући у односу на припаднике ЛГБТ популације, неопходно је наставити и са обукама новинара и других медијских радника у циљу спречавања стварања лоше медијске слике о овој друштвеној групи. Положај трансродних особа донекле је унапређен изменом прописа који се односе на упис чињенице промене пола, међутим и даље су присутни проблеми приликом издавања појединих уверења, као на пример уверења о дипломирању, о завршеном одређеном степену образовања који је особа стекла пре промене пола, као и други проблеми који су узроковани трансфобијом и стигматизацијом.

Поред наведених основа дискриминације, Закон о забрани дискриминације препознаје и друга лична својства, као што су верска или политичка убеђења, родни идентитет, рођење, осуђиваност, изглед, језик, држављанство, генетске особености, преци, раса, боја коже и друга стварна, односно претпостављена лична својства.

Поверенику се обраћају и грађани и грађанке сматрајући да су дискриминисани на основу осуђиваности, наводећи да имају проблеме по изласку са издржавања казне затвора, необезбеђивања новчане помоћи, запошљавања и др. Такође, грађани у притужбама наводе да због верских или политичких убеђења имају одређене проблеме како у међуљудским односима, тако и приликом остваривања, примера ради, права на рад. Као лично својство на основу кога могу бити дискриминисана лица која траже запослење издваја

се и изглед. Као најчешћи разлози дискриминације по овом основу истицана је дебљина, одређени индекс телесне масе, тетоважа, постојање ожиљка, дужина косе и друго. Није реткост да се приликом запошљавања тражи уз биографију и слика кандидата, или да огласи за посао као услов наводе да је потребно да кандидат испуњава одређене стандарде физичког изгледа. Ово лично својство је претходних година обрађивано уз друга лична својства, али је током 2019. године повећан број притужби по овом основу.

У циљу промовисања толеранције и равноправности Повереник је у 2019. години наставио са доделом награде „Општина/град једнаких могућности“, а поводом Међународног дана толеранције 16. новембра и десет година од усвајања Закона о забрани дискриминације, Повереник је одржао редовну годишњу конференцију, на којој су по пети пут уручене Годишње новинарске награде за толеранцију.

У даљем тексту овог извештаја дат је кратак преглед по основима дискриминације праксе и поступања Повереника у сузбијању дискриминације и унапређењу равноправности. Ради приближавања проблема дискриминације и бољег сагледавања стања дати су и примери појединих мишљења, препорука мера, препорука за сузбијање дискриминације и унапређење равноправности, као и предлога за оцену уставности, иницијатива за измену закона, судских поступака (парнични, прекршајни, кривични) и остали исходи поступака. Детаљнији статистички подаци о раду Повереника дати су на крају овог извештаја, под насловом Статистички приказ рада Повереника у 2019. години. Мишљења, препоруке, упозорења, саопштења и други акти Повереника доступни су на званичној интернет презентацији органа.

1.1. Дискриминација на основу инвалидитета

Особе са инвалидитетом су једна од најутроженијих група становништва у свим аспектима друштвеног живота, имајући у виду бројност и разноврсност проблема са којима се свакодневно суочавају особе са инвалидитетом, међу којима се истиче приступачност као посебан изазов. Ономогућавање кретања или приступа објектима и површинама, као и информацијама и комуникацијама практично ономогућава остваривање других права особама са инвалидитетом, на шта Повереник већ дужи низ година, путем редовних годишњих извештаја, упозорава. Велики број особа са инвалидитетом је сиромашан или у ризику од сиромаштва, тешко долази до запослења, нема одговарајуће образовање или има потребу за услугама у заједници које се не организују и спроводе доследно.

Према резултатима истраживања које је Повереник спровео у 2019. години, особе са инвалидитетом су једна од највише дискриминисаних

друштвених група у Србији. Тако, у истраживању *Однос грађана и грађанки према дискриминацији*, чак 96% наших суграђана сматра да јавне установе морају бити приступачне за све особе са инвалидитетом. Истовремено, према слободним асоцијацијама грађана, као трећа најизложенија група дискриминацији, након Рома и жена, наведене су особе са интелектуалним потешкоћама и менталним сметњама (33%), уз припаднике ЛГБТ популације (33%). Са друге стране, сви испитани актери у истраживању *Повереника Дискриминација на њржишију рада* сагласни су да су најдискриминисаније групе на тржишту рада особе са инвалидитетом (преко 70% у просеку запослених, незапослених и послодаваца), старији радници, особе другачијих политичких уверења и Роми.

У току 2019. године у 118 притужби инвалидитет је наведен као основ дискриминације, што представља 16,2% од укупног броја основа наведених у свим притужбама. Инвалидитет као основ дискриминације се већ годинама налази у самом врху по броју поднетих притужби. Највећи број притужби због дискриминације на основу инвалидитета у 2019. години поднето је због дискриминације у поступцима пред органима јавне власти – 21,9%, затим следи област социјалне заштите са 37,7% поднетих притужби, област пружања јавних услуга или при коришћењу објеката и површина – 32,5% поднетих притужби. У поступку запошљавања и на раду поднето је 6,9% притужби, док је у области образовања и стручног оспособљавања поднето 11,9% притужби. Поред наведених следе области здравствене заштите, културе, уметности, спорта, становања и друге области са мањим бројем притужби. Такође, притужбе су претежно подносила физичка лица у односу на организације цивилног друштва имајући у виду претходно наведене разлоге.

У циљу обезбеђивања приступачности, Повереник је у 2019. години, поступајући по притужбама грађана и грађанки, донео неколико мишљења у којима је утврдио дискриминацију особа са инвалидитетом због постојања физичких баријера које онемогућавају самосталан приступ објекту и услугама, а забрињавајуће је да медицински приступ инвалидитету још није напуштен у пракси и да се особе са инвалидитетом и даље углавном посматрају кроз инвалидитет уз претпоставку неспособности. Није ретка ни пракса покретања поступка за потпуно лишење пословне способности лица или продужења вршења родитељског права. Поред поступања по притужбама грађана, Повереник је у току 2019. године упутио укупно 192 препоруке мера за остваривање равноправности органима јавне власти и другим лицима по овом основу дискриминације, од којих је 70 упућено појединим образовним, здравственим установама и установама за рехабилитацију, установама културе и другим установама, а поводом обезбеђивања приступачности објеката и услуга особама са инвалидитетом.

Проблеме са којима се сусрећу деца са инвалидитетом у области образовања, нарочито у погледу њихове инклузије и обезбеђивања одговарајуће подршке, и даље су присутни. Тако се у 2019. години један број притужби односио на то да, примера ради, деца са инвалидитетом није обезбеђен превоз или услуга личног пратиоца. Повереник се обратио Републичком заводу за социјалну заштиту и затражио да достави податке у којим је локалним самоуправама обезбеђена услуга личног пратиоца, односно у којим локалним самоуправама ова услуга није обезбеђена, затим број лиценцираних пружалаца ове услуге и број поднетих захтева за лиценцу, као и број деце која остварују ову услугу и, ако располаже податком, за колико деце је поднет захтев, али услуга није обезбеђена. По добијеном одговору Завода и извршене анализе, Повереник је упутио 119 препорука мера за остваривање равноправности јединицама локалне самоуправе којима је препоручио предузимање мера и активности којима ће се обезбедити успостављање и пружање услуге личног пратиоца деци којој је ова услуга неопходна.

Затим, упућена је и препорука мера Републичком фонду за здравствено осигурање да на адекватнији начин уреди остваривање права на слушно помагало из Листе помагала која је саставни део Правилника о медицинско-техничким помагалима која се обезбеђују из средстава обавезног здравственог осигурања, Министарству просвете, науке и технолошког развоја у циљу сагледавања до сада уочених проблема, као и најефикаснијег начина тифлотехничке и тифлодидактичке адаптације и правовременог обезбеђивања прилагођених уџбеника за ученике са потешкоћама у развоју и инвалидитетом, као и Републичкој изборној комисији да предузме све неопходне мере и активности из своје надлежности у циљу обезбеђивања приступачних бирачких места уз обезбеђивање комуникација и информација, како би се свим особама са инвалидитетом, као и другим лицима која се отежано крећу, чују или виде, омогућило самостално и равноправно учешће на изборима.

Поред поступања по притужбама грађана, Повереник је у току 2019. године дао више мишљења на нацрте закона и других аката и упутио више иницијатива за измену прописа, као на пример Иницијативу за подношење амандмана на члан 65. тачка 7. Предлога закона о здравственој заштити у погледу измена и прецизирања наведеног члана, како би се предупредила дискриминација деце, старих, особа нарушеног здравља и особа са физичким и менталним инвалидитетом, а Сенату универзитета у Београду упућена је Иницијатива за измену Правилника о утврђивању права на упис лица са инвалидитетом. Поред тога, у области социјалне заштите највећи број притужби у 2019. године због дискриминације на основу инвалидитета поднели су родитељи деце са инвалидитетом и сметњама у развоју који су, применом одредби члана 12. став 7. Закона о финансијској подршци породици са децом, изгубили право на накнаду зараде, односно накнаду плате за време одсуства

са рада ради посебне неге детета у случају када дете остварује право на додатак за помоћ и негу другог лица. На иницијативу организација цивилног друштва и Повереника, у 2018. години, Уставни суд је покренуо поступак оцене уставности и законитости овог члана Закона. Повереник је упутио и иницијативу за измену наведеног члана Министарству за рад, запошљавање, борачка и социјална питања и указао на потребу што хитније измене и усклађивања одредби члана 12. став 7. Закона о финансијској подршци породици са децом са антидискриминационим прописима. Међутим, Закон и даље није измењен, нити је Уставни суд донео одлуку.

У току 2019. године поднета је и једна кривична пријава због дискриминације на основу инвалидитета, конкретно говора мржње против лица које је на друштвеној мрежи Фејсбук објавило недопустиве коментаре.

Мишљења и препоруке

Зграда коју користи Пореска управа није приступачна особама са инвалидитетом

Притужбу су поднеле организације цивилног друштва против Пореске управе због неприступачности филијале. У изјашњењу на притужбу, између осталог, наведено је да је предузећу са којим постоји уговор о текућем одржавању објеката пореске управе, упућен захтев за хитну интервенцију на пословном објекту који користи ова филијала, како би извршило пријаву радова у складу са прописима о планирању и изградњи и израдило монтажну рампу, да наведене радове није могуће извршити са позиција текућег одржавања, као и да ће након усвајања плана јавних набавки за 2019. годину, Пореска управа покренути поступак јавне набавке за пројектно планирање, а потом и за извођење радова на отклањању архитектонских препрека за кретање особа са инвалидитетом, изградом и монтажом рампи. У току поступка је утврђено да је Филијала Пореске управе неприступачна особама са инвалидитетом, чиме је дошло до повреде одредаба Закона о забрани дискриминације, због чега је Пореској управи препоручено да предузме све неопходне мере и активности у циљу обезбеђивања приступачности филијале, као и да убудуће не крши антидискриминационе прописе.

Пореска управа обавестила је Повереника да је спроведен поступак јавне набавке ради омогућавања несметаног кретања особа са инвалидитетом, међутим није пристигла ниједна понуда. Из тог разлога је у децембру 2019. године покренут преговарачки поступак без објављивања позива за подношење понуда ради поступања по препоруци Повереника.

Успанова културе нейрисууачна особама са инвалидитетом

Притужбу су поднеле две организације цивилног друштва против музеја, због дискриминације особа са инвалидитетом. У притужби је, између осталог, наведено да особама са инвалидитетом које се крећу уз помоћ колица није обезбеђен несметан приступ објекту у којем је смештена музејска поставка, односно да се у зграду музеја може ући само уз помоћ степеница које представљају „трајну несавладиву архитектонску препреку“ за посетиоце музеја који се крећу уз помоћ колица. У притужби је такође наведено да је музеј дужан да обезбеди свим особама са инвалидитетом које се крећу уз помоћ колица, несметан приступ објекту у којем су смештене музејска поставка и службене просторије музеја. У току поступка је утврђено да музеј, као правно лице које користи и управља културним добром, није обезбедио приступачност културног добра особама са инвалидитетом, чиме је дошло до повреде одредаба Закона о забрани дискриминације. Због тога је музеју дата препорука да предузме мере у циљу обезбеђивања приступачности музеја особама са инвалидитетом, као и да убудуће не крши антидискриминационе прописе.

Музеј је обавестио Повереника да је у току пројекат којим је предвиђена, између осталог и реконструкција хола и „функционална реорганизација“ улазног простора која подразумева и постављање рампе за особе са инвалидитетом, да ће се реализација пројекта одвијати у наредне две године, као и да је постављања рампе са оградом планирано за 2020. годину.

Прејоруке мера за остваривање равнојравности

Прејорука мера за остваривање равнојравности Републичкој изборној комисији

Поступајући по притужбама грађана и грађанки, уочено је да је у ранијим изборним поступцима било бирачких места која на дан избора нису била приступачна особама са инвалидитетом и другим лицима која се отежано крећу. Наиме, бирачка места су се налазила у објектима са физичким баријерама (на спрату без лифта, са тешким улазним вратима, степеницама и сл.), као и у објектима до којих је прилаз неприступачан (нпр. прилаз је изузетно стрм, високи прагови, уски пролази, нема обезбеђеног паркинг места за особе са инвалидитетом и сл.). Такође, поједина бирачка места нису била прилагођена особама са сензорним инвалидитетом тако да није постојала комуникација са бирачима са сензорним инвалидитетом. Поред тога, на досадашњим изборима није било обезбеђена приступачност изборног материјала, односно гласачких листића за слепе и слабовиде особе. У пракси

се показало да је одређени број објеката који су у јавној употреби и даље неприступачан за особе са инвалидитетом. У складу са законом, Републичка изборна комисија одређује бирачка места на предлог јединица локалних самоуправа и надлежна је да прописује ближа правила о раду бирачког одбора, као и ближа правила у вези са бирачким местима. С обзиром на то да Републичка изборна комисија нема увид у стварно стање објеката предложених за бирачка места, као и да се за бирачка места најчешће предлажу објекти у јавној употреби за које би се могло претпоставити да су приступачни особама са инвалидитетом, постоји опасност да бирачко место буде у објекту који није приступачан особама са инвалидитетом.

Због тога је Повереник препоручио Републичкој изборној комисији да, приликом доношења упутства за спровођење избора, посебно укаже на потребу предлагања бирачких места која су приступачна за особе са инвалидитетом и да су јединице локалне самоуправе посебно дужне да предложе објекте који испуњавају стандарде приступачности. Потребно је упутити јединице локалне самоуправе у то да предлажу објекте, у којима ће се налазити бирачка места, чији је улаз приступачан, врата довољно широка за пролаз колица, са обележеним паркинг местом за особе са инвалидитетом и приступачним прилазом објекту, као и да ако објекат има приступачно приземље, гласање буде организовано у овим деловима објекта. Такође, потребно је и посебно упутити бирачке одборе да на бирачким местима морају бити уклоњене комуникационе и информационе баријере и охрабрити их да сарађују са локалним удружењима особа с инвалидитетом у начину превазилажења баријера на бирачким местима. Поред тога, Повереник је указао да би било добро у наредном периоду размотрити и добре праксе из земаља које су увеле приступачност изборних листића за следеће и слабовиде, како би се свим грађанима и грађанкама омогућило самостално гласање на изборима. Један од начина је штампање гласачких листића на Брајевом писму, или омогућавање коришћења шаблона, тј. посебних образаца који имају на себи отворе на местима који одговарају местима редних бројева испред имена кандидата на гласачким листићима.

Поступајући по препоруци мера Републичка изборна комисија је предузела низ мера и активности у циљу унапређења приступачности изборног процеса особама са инвалидитетом и обавестила Повереника да је, између осталог, донела Одлуку о процени приступачности бирачких места у Републици Србији којом је уређен начин процене приступачности бирачких места, што обухвата прикупљање података о приступачности објеката у којима се бирачка места налазе, анализу прикупљених података и утврђивање односно предлагање мера за унапређење. Такође, Републичка изборна комисија обавестила је Повереника да је са организацијом цивилног друштва која се бави заштитом особа са инвалидитетом, а која је у 2018. години спроводила пројекат анализе

приступачности бирачких места, потписала Протокол о сарадњи, којим је договорен заједнички рад на унапређењу правног оквира и изборних пракси, који укључује и унапређење физичке и комуникацијске приступачности бирачких места, унапређење поступака гласања ван бирачких места, унапређење начина гласања и изналажења најефикаснијих алата за омогућавање тајности гласања слепих и слабовидих особа, подизање свести о неопходности укључивања особа са инвалидитетом у рад изборних органа и друго.

Препорука мера за остваривање равноправности локалним самоуправама њоводом установавања и обезбеђивања услуге личног пратиоца

У току ове и претходне године Поверенику су се обраћали грађани и грађанке указујући да поједине јединице локалних самоуправа немају установљену услугу – лични пратилац детета. С тим у вези, а ради прикупљања неопходних информација које се тичу ангажовања личних пратилаца за децу са инвалидитетом, Повереник је затражио од Републичког завода за социјалну заштиту податке у којим је локалним самоуправама обезбеђена услуга личног пратиоца, информације о броју лиценцираних пружалаца ове услуге и броју поднетих захтева за лиценцу, као и броју деце која остварују ову услугу и, ако располаже податком, за колико деце је поднет захтев, али услуга није обезбеђена.

Достављени подаци су указали да велики број јединица локалних самоуправа нема успостављену услугу личног пратиоца, због чега је Повереник свакој од њих упутио препоруку мера да предузме све неопходне мере и активности којима ће обезбедити успостављање и пружање услуге личног пратиоца деци којој је ова услуга неопходна.

Повереник је указао на неопходност успостављања ове важне услуге за децу са инвалидитетом, имајући у виду значај оваквог вида практичне подршке у циљу њиховог укључивања у редовно школовање, и активности у заједници, као и успостављања што већег нивоа самосталности. Подршка личног пратиоца није услуга на коју дете може да чека, јер пропусти у њеном обезбеђивању могу да отежају деци са инвалидитетом и сметњама у развоју укључивање у редован систем школовања. С обзиром на то да овај додатни вид подршке детету спада у услуге из домена социјалне заштите, о чијем обезбеђивању се, у складу са Законом о социјалној заштити, стара локална самоуправа, из тог разлога је и обавеза јединице локалне самоуправе да успостави и обезбеди пружање ове услуге свој деци којој је ова услуга неопходна.

Рок за поступање по овим препорукама мера за остваривање равноправности је у току.

Иницијатива за измену Правилника о утврђивању права на упис лица са инвалидитетом

Поверенику се обратила организација цивилног друштва указујући на одредбе Правилника о утврђивању права на упис лица са инвалидитетом, који је донео Сенат Универзитета у Београду на седници одржаној 17. априла 2019. године. У свом обраћању Удружење студената са хендикепом је навело да поменути правилником доминира „медицински модел инвалидности занемарујући социјални аспект и утицај различитих баријера на друштвени положај лица, што је у супротности са смислом социјалног укључивања и жељеним ефектима уписа студената по афирмативним мерама, на шта упућују и одредбе којима је прописан састав Комисије за утврђивање права на упис лица са инвалидитетом, а да рокови предвиђени овим правилником онемогућавају све студенте са инвалидитетом да остваре законом предвиђена права“. Након извршене анализе Повереник је упутио иницијативу за измену Правилника. Законом о високом образовању, како је наведено, прописано је да се на акредитоване студијске програме које организује високошколска установа могу уписати кандидати под условима и на начин уређен тим законом и општим актом самосталне високошколске установе, као и да стручно упутство о упису кандидата на високошколске установе, упису по афирмативним мерама и другим питањима од значаја за упис на високошколску установу чији је оснивач Република, доноси министар. Право на упис кандидата који припадају осетљивим друштвеним групама међу којима су особе са инвалидитетом утврђено је законом и стручним упутством док га овај правилник уређује на другачији начин, чиме се мења карактер и обим предвиђене афирмативне мере. У том смислу, Повереник је указао да је потребно изменити Правилник тако да се начин и поступак уписа особа са инвалидитетом не утврђује решењем од стране стручне комисије коју преваходно чине чланови медицинске струке. У том смислу је указано и да дефинисање инвалидности као здравственог стања које ограничава равноправно учење у високом образовању и утиче на исходе учења и свакодневно функционисање не одговара општеприхваћеној дефиницији која је прописана Конвенцијом о правима особа са инвалидитетом и бројним другим међународним и домаћим прописима. Тако, и када се ради процена, треба сагледавати потребе и одговарајуће мере подршке, а не статус инвалидности, односно врсту и степен оштећења и ограничења у функцији „признавања права“. С друге стране, Повереник је указао да, имајући у виду да је инвалидност дефинисана бројним прописима домаћег законодавства, као и да се Законом о високом образовању упис студената са инвалидитетом уводи као афирмативна мера, нема потребе да се дефиниција инвалидности

даје правилником којим се афирмативна мера разрађује и утврђује начин и поступак остваривања права на упис ових лица. Повереник је указао на потребу да се усагласи круг лица која се могу уписати на студије применом ове афирмативне мере са кругом лица која су побројана у Стручном упутству за спровођење уписа у прву годину студијских програма основних и интегрисаних студија на високошколским установама чији је оснивач Република Србија за школску 2019/2020. годину, имајући у виду да је ово упутство у складу са чланом 100. Закона о високом образовању, обавезујуће за упис на високошколске установе чији је оснивач Република. Повереник је указао и на потребу усаглашавања начина уписа на наредне школске године основних и интегрисаних студија. Наиме, Програмом афирмативне мере уписа лица са инвалидитетом уређено је да се, приликом уписа на више године студија, студенти који су уписани на основу овог програма у статусу студената који се финансирају из буџета не рангирају са осталим студентима, већ задржавају буџетски статус ако остваре 36 ЕСПБ. Из тог разлога, Повереник је указао да је потребно поново размотрити одредбу члана Правилника о утврђивању права на упис лица са инвалидитетом којом је прописан рок за подношење захтева за упис у наредне школске године, имајући у виду да услове у погледу одговарајућег броја ЕСПБ или инвалидност студенти могу стећи и након прописаног рока (1. септембра текуће школске године).

1.2 Дискриминација на основу пола

У Посебном извештају Повереника за заштити равноправности о дискриминацији у области рада и запошљавања је, између осталог, наведено да је Поверенику у десетогодишњем периоду од оснивања институције највише притужби поднето у области рада и запошљавања и то на основу скоро свих личних својстава, а највише притужби поднето је због дискриминације по основу пола и то у претежном броју случајева због дискриминације жена на тржишту рада, након чега у приближно сличном броју случајева следи брачни и породични статус као лично својство. Пракса Повереника показује и да се као основ дискриминације ова два лична својства често појављују у комбинацији. Традиционална подела родних улога, оптерећеност жена кућним послом и бригом за породицу последично утиче и на њихов положај на тржишту рада, а узроци који доводе до подређености или надређености полова, односно стереотипне улоге полова и даље производе неједнакости у свакодневном животу.

Да су жене међу најугроженијим групама потврђују и резултати истраживања јавног мњења Повереника *Однос грађана и грађанки према дискриминацији* из 2019. године где према ставовима испитаника жене представљају другу најугроженију групу, а чак 42% грађана сматра да су жене највише изложене дискриминацији, према њиховој слободној асоцијацији.

Пол као основ дискриминације ове године се налази на другом месту по броју притужби и са 96 притужби чини удео од 13,2% од укупног броја притужби по свим основима дискриминације. У току 2019. године Поверенику се, као и претходне године, притужбама у којима је пол наведен као основ дискриминације обратило више жена (54) него мушкараца (29). Иако жене и даље у већем броју подносе притужбе због дискриминације на основу пола, приметно је да и све више мушкараца то чини. Примера ради, анализирајући притужбе, уочено је да су сви подносиоци притужби због дискриминације на основу пола у области здравствене заштите били мушкарци.

Према областима у којима је пол наведен као лично својство, и у 2019. години као и претходних година, највећи број притужби односи се на област рада и запошљавања, што по учесталости основа у овој области представља 20,3%. Такође, анализа је показала да је настављена пракса из претходних година, па су се и у 2019. години због дискриминације у области рада и запошљавања Поверенику највише обраћале жене. Наиме, више од две трећине притужби у овој области поднеле су жене (32), затим следе мушкарци (5), организације (3) и правна лица (1). Жене су се и у 2019. години највише обраћале због погоршања њиховог положаја на раду током трудноће и након повратка са породилског одсуства и одсуства са рада ради неге детета, што је био одлучујући разлог за покретања стратешке парнице Повереника. Такође, Поверенику је током, а нарочито крајем 2019. године поднет и већи број притужби које су се односиле на дискриминаторне конкурсе и огласе за посао.

Након области рада и запошљавања, следе притужбе у области која се односи на поступање органа јавне власти (са уделом од 11,6% од укупног броја притужби у овој области). Приметан је незнатан пад броја притужби у овој области по основу пола као личног својства у односу на претходну годину, с тим што су за разлику од раније, ове године већину поднели мушкарци углавном због незадовољства поступањем центара за социјални рад приликом давања мишљења на захтев судова у поступцима за развод брака и поверавање детета. Затим, следи област јавна сфера/општа јавност, област образовања и стручног усавршавања, област пружања услуга и/или коришћења јавних површина и објеката, док је у другим областима поднет мањи број притужби.

У току 2019. године Повереник је дао и више мишљења на нацрте аката, а упућено је и више иницијатива, од којих се посебно издваја Иницијатива за измену односно стављање ван снаге Закона о начину одређивања максималног броја запослених у јавном сектору, затим Иницијатива за одређивање назива и обележавања улица, тргова и зграда упућена Граду Београду где је предложено Комисији за споменике и називе тргова и улица Скупштине Града Београда да приликом предлагања назива улица, тргова и других

делова насељених места на подручју градских општина предложи називе по знаменитим женама које су допринеле изградњи и развоју нашег друштва.

Одређени број притужби у току 2019. године поднет је и због понижавајућих и увредљивих изјава појединаца или текстова у појединим медијима или на друштвеним мрежама, а честа мета овог говора су управо биле жене. Овим поводом Повереник је издао више упозорења, а упућена је и препорука мера за остваривање равноправности поводом измене текста позива и најаве програма семинара који се односи на управљање женским тимовима у радном окружењу, тако да се позивом и најавом програма не подстичу идеје подређености или надређености полова, односно стереотипних улога полова. Поред тога, Повереник је упутио и препоруку мера за остваривање равноправности Министарству за рад, запошљавање, борачка и социјална питања да изврши измене Правилника о лиценцирању стручних радника у социјалној заштити. Такође, Повереник је и у 2019. години примио један број притужби које су се односиле на примену појединих одредаба Закона о финансијској подршци породици са децом.

У извештајном периоду Повереник је Уставном суду поднео и Предлог за оцену уставности одредбе Закона о пензијском и инвалидском осигурању чијом се непосредном применом врши дискриминација удоваца у поступку остваривања права на породичну пензију на основу пола. У 2019. години покренута је и једна стратешка парница, односно парница за заштиту од дискриминације у области рада, а на основу пола, породичног статуса и позивања на одговорност – виктимизације као посебног облика дискриминације, а поднете су и две кривичне пријаве, и то једна због недозвољених полних радњи и једна због насиља на спортској приредби. Током 2019. године поднета су и три захтева за покретање прекршајног поступка, од чега се два захтева односе на прекршаје у области рада, и то због дискриминације жена на основу пола и породичног статуса.

Мишљења и препоруке

Понижавајућом изјавом директор туристичке организације увредио је припаднице мађарске националности

Мишљење је донето у поступку поводом притужбе удружења против директора туристичке организације због дискриминације на основу пола. Подносиоце су у притужби навеле да је директор туристичке организације у току директног телевизијског преноса показао забрињавајући и неприхватљиви ниво стереотипа у вези са женама изјавом да се „мађарски језик најбоље учи спавањем са Мађарицом“ и да је тиме увредио све жене, а

највише припаднице мађарске националности. У изјашњењу на притужбу, директор туристичке организације изјавио је да спорну изјаву није дао у својству директора већ као глумац-аматер, те да употребом глагола „спавати“ у наведеној изјави није алудирао на „сексуални чин“, нити је припаднице мађарске националности свео на сексуални објекат, већ је поменути глагол употребио у ширем контексту који подразумева „бивствовање са Мађарицом“. Након спроведеног поступка утврђено је да спорна изјава, коју су пренели готови сви медији у Србији, представља понижавање и омаловажавање жена, а нарочито припадница мађарске националности, што је у супротности са Законом о забрани дискриминације. Због тога је директору туристичке организације препоручено да објави у електронском или штампаном медију са националном покривеношћу јавно извињење свим женама, а посебно припадницама мађарске националности.

Директор туристичке организације обавестио је Повереника да је поступио по препоруци тако што је у дневном листу „Политика“ упутио јавно извињење свим женама, посебно припадницама мађарске националне мањине, о чему је доставио доказ.

Сексистичко приказивање жене на реклами за половне аутомобиле

Мишљење је донето у поступку поводом притужбе против једне ауто-куће због дискриминаторне рекламе за половне аутомобиле. Подносиатељка је у притужби навела да је на спорној реклами жена приказана као „сексуални објекат и објекат пожељности“, као и да реклама садржи родне стереотипе према којима број партнера жене представља „смерницу“ за одређивање њене вредности. У притужби је наведено да се „повлачењем паралеле“ између броја власника аутомобила и броја партнера, жена представља као „половна роба“, чиме се указује на њену умањену вредност. С обзиром на то да ауто-кућа против које је поднета притужба није доставила изјашњење до окончања законом прописаног рока, Повереник је, у складу са правилом о прерасподели терета доказивања прописаног Законом о забрани дискриминације, приликом одлучивања узео у обзир наводе и доказе које је доставила подносиатељка притужбе. Након спроведеног поступка и изведених доказа утврђено је да се рекламом за продају половних аутомобила, чији текст огласне поруке гласи „Зар је важно што ниси био први?“, промовишу сексизам и стереотипне и традиционалне родне улоге у складу са којима жени припада подређена улога у друштву, а да се еротизованим истицањем појединих делова женског тела, које је очигледно имало за циљ привлачења пажње купаца, пре свега мушког пола, упућује на генерално стереотипан став друштва о женској лепоти као преовлађујућем мерилу вредности и

моћном средству продаје. Такође, анализом је утврђено да је оглашивач, тетоважом два мушка имена која се налазе на руци жене, од којих је једно име прецртано, као и двосмисленим текстом огласне поруке, на симболичан начин поистоветио жену која је имала више од једног партнера са половним аутомобилом. Прављење оваквих „паралела“ је увредљиво за жене, будући да се на овај начин имплицира да су партнери жена њихови „власници“ на основу којих се оне „вреднују“, као и да стереотипизација и промовисање предрасуда о женама на овај начин може бити и веома опасна, нарочито ако се има у виду да насиље над женама почива на обрасцима понашања према којима је жена у „власништву“ мушкарца. Повереник је дао мишљење да је привредно друштво повредило одредбе Закона о забрани дискриминације и препоручио му да спорну рекламу уклони са свих билборда на којима је објављена, да усвоји Кодекс равноправности у циљу подизања свести о штетним последицама дискриминације и унапређења равноправности у свом радном окружењу као и да се убудуће, у оквиру својих редовних послова и активности, придржава прописа о забрани дискриминације.

Привредно друштво је обавестила Повереника да је поступило по препоруци. У прилогу је достављен и израђен Кодекс равноправности.

Прејоруке мера за остваривање равнојравности

Прејорука мера маркетиншким агенцијама у вези са рекламним садржајима

У току поступка по притужбама грађана, Повереник је уочио да поједине маркетиншке агенције, приликом пружања услуга креирања и израде рекламног садржаја за наручиоце, производе садржаје којима се подржавају предрасуде и стереотипи или којима се вређа достојанство групе лице на основу неког њиховог личног својства. У пракси Повереника се, између осталог, показало да су поједине рекламе подржавале обрасце понашања који су засновани на идеји подређености или надређености полова, односно стереотипних улога полова, као и да нису ретке и рекламе у којима се старији углавном приказују као немоћни, тужни, болесни и без капацитета за квалитетан и садржајан живот. Повереник је указао да су рекламе један од најраширенијих облика медијских производа, којима је већина грађана и грађанки свесно или несвесно изложена. Неспорно је да је основни циљ сваке рекламе или рекламне кампање да представи производ тако да заинтересује и привуче купца за одређени производ који је предмет рекламирања. Велики број истраживања указује да је учинак оглашавања на ставове, понашање и емоције врло снажан, нарочито када се ради о деци и младима. Рекламе обликују понашања друштва и појединца и неизбежно утичу на понашање

купца/потрошача. Може се уочити да је присутан тренд у коме рекламе све више намећу одређене животне стилове које особе усвајају као део идентитета и образаца понашања, што се првенствено односи на родне стереотипе и нереалне приказе женских и мушких тела као главних компоненти оглашавања. С тим у вези, на који начин рекламе приказују особу није без значаја, јер се на тај начин ствара слика о томе шта је друштвено прихватљиво. Није ретка ситуација да се жене у појединим рекламама приказују најчешће као домаћице, или као родитељ који једини уме да замени пелену, опегла веш, спреми ручак или је жена приказана оскудно одевена уз ласцивне поруке и двосмислене текстове који у себи садрже сексуалну конотацију. Ако се и приказују у некој другој улози, рецимо у улози научнице која спроводи истраживање, циљ истраживања је обично испитивање ефикасности неког производа за одржавање хигијене стана, одеће, хране за бебе и децу, и других сличних производа. С друге стране, мушкарци су, углавном, приказани као успешни пословни људи, спортисти, власници аутомобила итд. На тај начин поруке које се шаљу различите су за жене и за мушкарце, те се на овај начин креирају углавном стереотипне слике жена и мушкараца. Овакве поруке које се шаљу утичу на стварање свести о томе које су улоге намењене женама, а које мушкарцима, чиме се подржавају стереотипи и традиционална уверења о улогама које жене и мушкарци имају у друштву. На овај начин уместо да се утиче на разградњу стереотипа, појединим рекламама се они подржавају и подстиче се поступање у складу са предрасудама, обичајима и друштвеним обрасцима понашања који су засновани на идеји подређености или надређености полова, односно стереотипних улога полова. Захваљујући друштвено одговорним маркетиншким агенцијама у јавном простору већ је присутан одређени број реклама које промовишу равноправност и својим порукама не подржавају стереотипе, чиме посредно утичу и на обликовање свести грађана и стварање окружења у коме сви чланови друштва могу да развијају и остварују своје потенцијале. Сагледавајући све околности, Повереник је упутио препоруку мера за остваривање равноправности маркетиншким агенцијама да приликом креирања и израде рекламног садржаја воде рачуна да се таквим садржајима не подржавају предрасуде и стереотипи или вређа достојанство лица или групе лица на основу неког њиховог личног својства.

Иницијативе за измену њројиса

Иницијатива за одређивање назива и обележавање улица, њројова и зграда на ѡтериторији града Београда

Граду Београду је упућена Иницијатива за одређивање назива и обележавања улица, тргова и зграда. Одлуком о одређивању назива и обележавању

улица, тргова и зграда на територији града Београда⁷ уређена су питања у вези са утврђивањем назива улица, тргова, градских четврти, заселака и других делова насељених места на територији града Београда. Назив улица и тргова утврђује се према универзалним вредностима и значењима – по именима знаменитих личности, значајних историјских, политичких, географских, етнoлошких и других обележја. При утврђивању назива улица и тргова, поред осталог, полази се и од имена личности који су потомке задужили несебичним пожртвовањем, јунаштвом, оданошћу, вером, добротворством, развојем писмености, науке, струке, уметничким стваралаштвом – од личности које су биле оснивачи, управљачи, владари, градитељи и сл. у националним и светским размерама.⁸ У циљу предузимања активности на унапређењу родне равноправности, Повереник је спровео анализу о заступљености, односно учесталости давања назива улица по женама које су наше друштво задужиле несебичним пожртвовањем, јунаштвом, оданошћу, добротворством, развојем писмености, науке, струке, уметничким стваралаштвом. Анализом је утврђено да од укупног броја улица на територији Града Београда само 4,48% носи називе по женама, док је број улица које носе назив по мушкарцима 50,19%. При томе, градске општине Звездара, Вождовац и Лазаревац имају најмање улица које су добиле назив по знаменитим женама. Да би се у пракси реализовало равноправно учешће жена и мушкараца, неопходно је изградити социјални, политички и нормативни амбијент у коме ће то бити могуће. Управо из тог разлога је важна политика једнаких могућности, јер она претпоставља предузимање активности, посебно државних органа, органа локалне самоуправе и других субјеката које су усмерене и служе изградњи таквог амбијента у коме и жене и мушкарци могу ефективно остваривати своја права. Како маргинализација жена у јавном простору може бити показатељ маргинализације жена у друштву, Комисији за споменике и називе тргова и улица Скупштине Града Београда предложено је да прихвати ову иницијативу и да приликом предлагања назива улица, тргова, градских четврти, заселака и других делова насељених места на подручју градских општина, кејова, обала, мостова, паркова, подземних и других пролаза, занатских и тржних центара и сл. предложи називе по знаменитим женама које су допринеле изградњи и развоју нашег друштва. Прихватањем ове иницијативе град Београд би био пример добре праксе у имплементирању родне перспективе и обезбеђивању веће видљивости заслужних и знаменитих жена у јавном простору. Истовремено, ово би био адекватан начин афирмисања женског доприноса, стваралаштва и целокупног наслеђа које је обликовало наше друштво.

7 „Службени лист Града Београда“, бр. 7/94, 16/98, 3/2000, 3/01 и 12/04.

8 Члан 7. Одлуке о одређивању назива и обележавању улица, тргова и зграда на територији града Београда.

1.3 Дискриминација на основу здравственог стања

Према пракси Повереника, здравствено стање, као основ дискриминације, у протекле четири године један је од пет најчешћих основа који су грађани и грађанке наводили у притужбама. Тај тренд је настављен и у 2019. години, у којој је поднето 86 притужби по овом основу, што га према учесталости појављивања сврстава на треће место по броју поднетих притужби. Наиме, у 11,8% свих притужби, здравствено стање је наведено као основ дискриминације, било самостално или у комбинацији са још неким личним својством и то најчешће, инвалидитетом, генетским особеностима, старосним добом и сл. У односу на 2018. годину приметан је раст броја притужби по овом основу, имајући у виду да је прошле године поднета 61 притужба што је представљало 6,1% према учесталости појављивања.

Што се тиче области, највећи број притужби поднет је у области рада и запошљавања, затим следи област која се односи на поступке пред органима јавне власти, здравствене заштите, образовања и стручног оспособљавања, пружања услуга и/или коришћење јавних површина и објеката, социјалне заштите и др. Такође, пракса Повереника показује да су као и прошле године физичка лица (68) поднела највећи број притужби, и то 33 мушкараца и 35 жена, док су организације које се баве заштитом људских права поднеле седам притужби, а једну притужбу је поднела група лица.

У току 2019. године у неколико наврата је разлог обраћања грађана и грађанки био тај, да здравствене установе означавају ХИВ статус пацијената и пацијенткиња на тај начин што ХИВ статус уписују неадекватно, црвеном бојом или повећаним словима, ван рубрика у медицинској документацији. С тим у вези, Повереник је упутио препоруке мера за остваривање равноправности здравственим установама (230) да предузму мере из своје надлежности у циљу обезбеђивања да податке о ХИВ статусу пацијената и пацијенткиња здравствени радници уписују у рубрику у медицинској документацији која је предвиђена за уписивање дијагноза (или осталих дијагноза), истом величином и бојом слова којом се уобичајено уписују дијагнозе и стања од значаја за медицински поступак, коришћењем латинског назива и шифре болести према Међународној класификацији болести, повреда и узрока смрти. Од 23 здравствене установе Повереник није примио обавештење о поступању по препоруци. Поред ове препоруке мера, Повереник је упутио и препоруку мера за остваривање равноправности Специјалној болници за рехабилитацију „Русанда“, а поводом унапређења положаја особа које живе са ХИВ-ом у поступку рехабилитације.

Такође, у току 2019. године упућено је и више иницијатива од којих посебно издвајамо иницијативу упућену Републичком фонду за здравствено

осигурање за измену Правилника о медицинско-техничким помагалима која се обезбеђују из средстава обавезног здравственог осигурања у циљу унапређења положаја слепих и слабовидних, Иницијативу упућену Министарству здравља за измену Уредбе о плану мрежа здравствених установа, а поводом унапређења положаја особа које се лече дијализом, и Иницијативу за измену Правилника о условима и начину поступања са посмртним остацима умрлог лица, а која се односи на поступање са посмртним остацима особа које су боловале или преминуле од ХИВ-а. Један број препорука које се односе и на здравствено стање као основ дискриминације ближе је дат у делу извештаја који се односи на дискриминацију на основу инвалидитета као личног својства.

Такође, током године притужбе су се односиле и на положај особа које болују од ретких болести, као и других болести које захтевају лечење лековима новије генерације, као и на положај деце са тешкоћама у развоју и инвалидитетом. С тим у вези, Закон о финансијској подршци породици са децом и даље није промењен и поред више иницијатива Повереника, поднетих предлога за оцену уставности и обраћања организација цивилног друштва овим поводом. Посебно је указивано и на стигматизацију и предрасуде према особама које имају аутизам, посебно деце са аутизмом.

Стратешка парница која је покренута у току 2017. године, а која се односила на дискриминацију по основу здравственог стања у области ради и запошљавања, још није окончана, а у питању је жена која је оболела од леукемије након чега је остала без посла.

Мишљење и ирејорукe

Дискриминација ученика на основу здравственог стања

Мишљење је донето у поступку поводом притужбе коју је поднела мајка, у име свог малолетног сина против Општинске управе, због дискриминације на основу здравственог стања. У притужби је наведено да је њен син ученик Школе за основно и средње образовање, да има аутизам, као и да је у осмом разреду основне школе и прве две недеље похађања средње школе имао подршку личног пратиоца. Даље је навела да су се у породици догодиле велике промене које су неповољно утицале на њено дете, особа са аутизмом која се држи устаљених навика, те да му је неопходна подршка личног пратиоца. Почетком школске године поднела је захтев за процену о потреби пружања подршке са предлогом школе о потреби ангажовања личног пратиоца и у току наставе, међутим интерресорна комисија није разматрала овај захтев, тј. обавестили су мајку да о новом захтеву неће одлучивати до краја школске године. У

изјашњењу Општинске управе – Одељења за друштвене делатности је, између осталог, наведено да је локална самоуправа обезбедила минибус за превоз тринаесторо деце до школе за основно и средње образовање, међу којима је и син подносиоце притужбе, да са децом путују и три лична пратиоца који имају обавезу да се старају о њиховој безбедности на путу, да је нов захтев за процену о потреби пружања подршке поднет пре почетка школске године, да нису изнети конкретни проблеми и потешкоће са којим се ученик сусреће у школи због којих би му била потребна подршка личног пратиоца током наставе, као и да проширење услуге на подршку личног пратиоца и у току наставе не би допринело напредовању ученика и његовом осамостаљивању. У току поступка је утврђено да су у животу детета настале промене околности, да је школа дала предлог о потреби ангажовања личног пратиоца, а да комисија није у складу са Правилником о додатној образовној, здравственој и социјалној подршци детету и ученику у прописаном року од пристизања захтева за процену о потреби пружања додатне подршке разматрала захтев. Повереник је дао мишљење да је пропуштањем да разматра нови захтев за процену потребе детета за пружањем додатне подршке Општинска управа – Одељење за друштвене делатности повредила одредбе Закона о забрани дискриминације. Општинској управи је препоручено да размотри захтев за процену потребе детета за пружањем додатне подршке уз сагледавање свих ранијих и новонасталих околности у породици и животу ученика и да о мишљењу интересорне комисије обавести подносиоце притужбе, као и да убудуће не крши законске прописе о забрани дискриминације.

Општинска управа обвестила је Повереника да је интересорна комисија донела заједничко мишљење којим се ученику у оквиру индивидуалног плана подршке додељује услуга личног пратиоца током превоза и боравка у школи.

Прејорука мера за остваривање равноправности

Прејорука мера Специјалној болници за рехабилитацију „Русанда“

Поверенику се дописом обратила Унија организација Србије које се баве заштитом особа које живе са ХИВ-ом/AIDS-ом. У допису је указано на положај и права пацијента који живи са ХИВ-ом у Специјалној болници за рехабилитацију и наведено да су по доласку пацијента у специјалну болницу у документацији видели да се ради о особи која живи са ХИВ-ом, и да су је сместили на инфективно одељење односно собу за изолацију, иако у болницу ова особа није дошла због ХИВ-а већ због потребе за рехабилитацијом услед доживљеног шлога. Према наводима из дописа, пацијент већ дуже време није инфективан и редовно узима антиретровирусну терапију

(вирус је недетектабилан). У циљу унапређења положаја особа које живе са ХИВ-ом, Повереник је упутио специјалној болници препоруку да предузме све мере из своје надлежности у циљу обезбеђивања здравствених услуга особама које живе са ХИВ/АИДС-ом без предрасуда и постављања посебних услова за пружање здравствених услуга који нису оправдани медицинским разлозима. По препоруци Повереника је поступљено.

Иницијатива за измену прописа

Иницијатива за допуну Правилника о медицинско-техничким помагалима која се обезбеђују из средстава обавезног здравственог осигурања

Повереник је РФЗО поднео иницијативу за допуну Правилника о медицинско-техничким помагалима која се обезбеђују из средстава обавезног здравственог осигурања⁹ проширивањем врста медицинско-техничких помагала која се осигураним лицима обезбеђују из средстава обавезног здравственог осигурања, односно повећање броја и врсте очних помагала побројаних у Листи помагала. Чланом 2. овог правилника прописане су врсте помагала која осигураним лицима обезбеђује РФЗО (са или без партиципације), међу којима су и очна помагала. Саставни део овог правилника је Листа помагала која садржи врсте помагала, индикације за прописивање, учеснике у поступку прописивања, рокове трајања помагала, као и делове помагала са краћим роковима трајања. Чланом 55. овог правилника уређено је да су очна помагала, поред осталог, и тифлотехничка помагала, и то: Брајева писаћа машина; репродуктор; Брајев сат за слепе (ручни или џепни); наочари са тамним стаклима; бели штап за слепе; ултразвучни штап за слепе; говорни софтвер за српски језик. Омогућавање употребе новијих и савременијих медицинско-техничких помагала могло би допринети инклузији и коришћењу пуних потенцијала слепих и слабовидих особа као равноправних чланова друштва. Примера ради, Повереник је имао прилику да присуствује презентацији помагала за слепе, који се монтира на наочаре и омогућава читање текста у веома кратком временском периоду, препознаје лица, идентификује производе, боје, новчанице и сл., чиме омогућава у великој мери независност особа које га користе. Такође, јавност је упозната са паметном рукавицом за слепе и слабовиде особе, која је намењена да помаже у оријентацији у простору, препознавању и изговарању боја, праћењу кретања слепих особа, али може да помогне и у другим областима. Рукавица је

⁹ „Службени гласник РС“, бр. 52/12, 62/12 – испр., 1/13 – испр., 112/14, 114/14 – испр., 18/15, 19/17, 29/17 – испр., 2/19 и 16/19.

тестирана од стране Савеза слепих Србије који је учествовао и у креирању садржаја које може да пружи, у складу са потребама слепих и слабовидих. С тим у вези, полазећи од члана 70. Закона о здравственом осигурању¹⁰ и надлежности РФЗО, Повереник је упутио иницијативу за допуну Правилника у циљу сагледавања могућности за уврштавање што већег броја и врсте савремених медицинско-техничких помагала у Листу помагала која се обезбеђују из средстава обавезног здравственог осигурања. Повећање броја и врсте помагала, која се обезбеђују из средстава обавезног здравственог осигурања, још једном би показало пуну посвећеност и опредељење наше земље ка сталном унапређењу положаја особа са инвалидитетом и, у конкретном случају, у великој мери утицало на лакше и брже укључивање слепих и слабовидих суграђана у све друштвене токове.

1.4 Дискриминација на основу старосног доба

Пракса Повереника показује да је старосно доба као основ дискриминације у 2019. години наведен у 72 притужбе, што према учесталости овог основа, чини 9,9% и четврти је основ дискриминације по броју основа у овој години. Број притужби које су Поверенику упућене због дискриминације на основу старосног доба у 2019. години мањи је од броја поднетих притужби у 2018. години. На повећање броја притужби у претходној години утицао је велики број притужби поднетих због примене одредаба Закона о финансијској подршци породици са децом, када је у области социјалне и породичне заштите поднето 109 притужби у којима је овај основ дискриминације био наведен као лично својство.

У 2019. години највећи број притужби (43%) односио се на дискриминацију особа старијих од 65 година, 18% притужби је поднето због дискриминације млађих од 18 година, а 39% притужби поднето је због дискриминације особа старости између 18 и 65 година. Највећи број притужби по овом основу поднето је у области рада и запошљавања (7,4% од укупног броја притужби поднетих у овој области). Затим следи област поступања органа јавне власти, област пружања услуга и/или коришћења јавних површина, област здравствене заштите, област образовања и стручног усавршавања, након чега следе друге области.

На основу анализе поднетих притужби може се констатовати да се старосно доба, као основ дискриминације, често појављује у комбинацији са још неким личним својством – инвалидитет, здравствено стање и др. Ово

¹⁰ „Службени гласник РС“, број 25/19.

је нарочито случај код дискриминације старијих особа са инвалидитетом у области пружања услуга и/или коришћења јавних површина.

Притужбе поднете у области рада и запошљавања су повезане са остваривањем појединих права из радног односа. Најчешће су подносиоци притужби наводили да су због година живота онемогућени да се усавршавају, да напредују или су премештани на нижа радна места. Није редак случај ни да због година живота не успевају да се запосле, иако имају велико радно искуство. Такође, и млади тешко налазе прво запослење, често раде у неформалним и краткорочним облицима рада. Уз то, треба имати у виду да је број старијих жена већи него број старијих мушкараца, да су многе старије жене удовице и у економски неповољнијем положају услед ниских примања. Поједини послодавци схватају значај спровођења принципа једнаких шанси у поступку запошљавања и на раду, о чему сведочи и интересовање које компаније показују на обукама које Повереник реализује да донесу сопствени Кодекс равноправности.

Старији суграђани се и даље Поверенику обраћају углавном лично, док су ретке притужбе организација цивилног друштва у њихово име. У притужбама се углавном као проблем истиче да велику сметњу за равноправно укључивање у све друштвене токове особа старијих од 65 година и особа које се отежано крећу, као и особа са инвалидитетом, представља неприступачност јавних објеката и површина, али и услуга.

Поред бројних мишљења на нацрте закона и других аката које је дао током 2019. године, Повереник је упутио и више препорука мера за остваривање равноправности по овом основу. Тако је упућено 169 препорука мера центрима за социјални рад, а повод за ове препоруке је био повећање броја покренутих поступака за лишење пословне способности. Поред ове препоруке, упућена је и препорука мера због неприступачности јавних објеката и површина, која додатно отежава живот како особа са инвалидитетом, тако и старијих суграђана који се отежано крећу, мајки са децом и слично.

У току 2019. године Повереник је упутио и више иницијатива за измену прописа: Иницијатива за стављање ван снаге Закона о начину одређивања максималног броја запослених у јавном сектору, Иницијатива за допуну Закона о трговини, Иницијатива ЈКП Градском саобраћајном предузећу, Београд, Иницијатива за подношење амандмана на члан 65. тачка 7. Предлога закона о здравственом осигурању. Такође, Повереник је подржао и Иницијативу Новог синдиката социјалне заштите Србије поводом измена Предлога закона о буџету за 2020. годину.

Дискриминација у области пружања јавних услуга пушної осигурања

Мишљење је донето у поступку поводом притужбе грађанке због дискриминације на основу старосног доба против осигуравајућег друштва. Подносиатеља притужбе је навела да је ова осигуравајућа кућа одбила да јој пружи услугу путног осигурања због њених година живота. У изјашњењу на притужбу је наведено да друштва за осигурање имају не само право, него и законску обавезу да идентификују, мере и процењују ризике којима су изложени у свом пословању и да управљају овим ризицима применом квалитативног и квантитативног начина управљања, те да утврђују процедуре за идентификовање, процену и мерење ризика, као и за управљање ризицима, у складу са прописима, стандардима и правилима струке осигурања, и да је чланом 2. Општих услова за осигурање лица за време путовања и боравка у иностранству прописана способност за осигурање и постављен здравствени услов и старосни лимит (0–80 година). С тим у вези, Повереник је указао да је неспорно да је ово друштво за осигурање, као и сва друга друштва за осигурање, овлашћено да утврђује услове осигурања којим уређује своје пословање, али да сви акти друштава за осигурање морају да буду усклађени са Уставом и законским прописима, како оним из области делатности осигурања, тако и са другим прописима Републике Србије, укључујући и прописе који забрањују дискриминацију. Повереник је истакао да, према одредби члана 6. Закона о забрани дискриминације, до непосредне дискриминације долази када су појединац или група лица због њиховог личног својства стављени у неповољнији положај у односу на појединца или групу који се налазе у истој или сличној ситуацији, а који немају то лично својство. У конкретном случају, очигледно је да су особе старије од 80 година, које желе да буду осигурани за време путовања и боравка у иностранству у томе спречене, будући да ова осигуравајућа кућа особама старосне доби од преко 80 година не пружа услугу осигурања за време путовања и боравка у иностранству. Због свега наведеног, Повереник је донео мишљење да је, одбијањем да подносиатељки притужбе пружи услугу осигурања за време путовања и боравка у иностранству, ово друштво за осигурање повредило одредбе Закона о забрани дискриминације. Друштву за осигурање је препоручено да усклади Опште услове за осигурање лица за време путовања и боравка у иностранству са антидискриминационим прописима, тако што ће прописати могућност осигуравања и лица преко навршених 80 година живота.

Друштво за осигурање је обавестило Повереника да је поступило по препоруци и изменило Опште услове за осигурање лица за време путовања и боравка у иностранству.

Прејорука мера за остваривање равноправности

Прејорука мера за остваривање равноправности центрима за социјални рад

Повереник је упутио препоруку мера за остваривање равноправности свим центрима за социјални рад којом им је препоручио да, приликом сачињавања плана пружања услуга социјалне заштите старијих корисника, а нарочито приликом процене о неопходности постављања привременог старатеља и покретања поступка којима се ова лица лишавају пословне способности, своје одлуке не заснивају на предрасудама и стереотипима о њиховим могућностима и способностима да штите и заступају своја права и интересе, с обзиром на њихово старосно доба и здравствено стање, већ на усмереној, балансираној и непристрасној процени околности конкретного случаја и пуну примену принципа најмање рестриктивне интервенције и окружења, као и поштовања личности и достојанства старијих корисника/ца ради достизања или одржавања њиховог оптималног нивоа психофизичког и социјалног функционисања. Поред тога, центрима је препоручено да упознају све запослене са овом препоруком мера Повереника. У препоруци је наведено да, иако одлука и само подношење предлога суду за лишавање пословне способности лица не значи да ће то лице потпуно или делимично бити лишено пословне способности, будући да одлуку о томе доноси суд, центри морају имати у виду да је то први корак који може произвести озбиљно кршење читавог корпуса људских права једног лица, укључујући опасност да лице лишено пословне способности, противно својој вољи, буде затворено, подвргнуто присилним третманима и онемогућено да доноси одлуке које се тичу његовог живота. Према последњем доступном извештају Републичког завода за социјалну заштиту¹¹, укупан број пунолетних корисника код којих је примењена старатељска заштита био је 13.075. Према графикону који је дат у извештају, број лица лишених пословне способности је у сталном порасту, што је супротно стандардима поступања и социјалном моделу, уместо медицинског модела. У Извештају Републичког завода, а који је сачињен на основу извештаја центара за социјални рад, у овој категорији и даље доминирају корисници потпуно лишени пословне способности, док је број особа делимично лишених пословне способности незнатан. Када се сагледавају случајеви у категорији корисника потпуно лишених пословне способности, 71% су одрасли. У Извештају Републичког завода даље је наведено да од укупног броја старатељстава над пунолетним особама, у 31% случајева реч је о непосредним старатељствима које обавља

11 *Извештај о раду центара за социјални рад за 2017. годину*, Републички завод за социјалну заштиту, стр. 10 и 11.

центар за социјални рад, што отвара питања о оптерећености стручних радника и квалитета подршке која се пружаштићеницима. Овакви подаци о пракси центара су забрињавајући, имајући у виду да су последице лишења пословне способности несагледиве, с обзиром на то да се особа лишава права да самостално доноси одлуке у било ком сегменту свог живота. Квантитативни подаци о броју одраслих особа под старатељством показују да је ова пракса и даље веома распрострањена у Србији, што, између осталог, говори и о неразвијеним моделима доношења одлука уз подршку, као алтернативе рестриктивном режиму старатељства. Имајући у виду значај који пословна способност производи у животу сваког лица, јасно је да се њеним потпуним или делимичним одузимањем лице лишава, односно ограничава у обиму права који ужива. Потпуним лишењем пословне способности лицу се одузима могућност да располаже својом имовином што је једнако као и да је не поседује, будући да је пословна способност ових лица једнака пословној способности млађих малолетника. Такође, лица лишена пословне способности лишавају се изборног права. Дакле, спектар права која лица остварују на основу своје пословне способности јасно указује да она представља кључ пуне партиципације свих лица у правном систему.

Три центра за социјални рад (Ковин, Тутин и Ваљево) нису обавестила Повереника о поступању по препоруци, док су остали центри предузели мере.

Иницијатива за измену њројиса

Иницијатива за ѡредлањање амандмана на члан 65. ѡтачка 7. Предлога закона о здравственој заштити упућена Народној скупштини, Одбору за здравље и ѡродицу

Повереник је подржао Иницијативу за предлагање амандмана на члан 65. тачка 7) Предлога закона о здравственој заштити, коју је Нови синдикат социјалне заштите упутио Народној скупштини (свим посланичким групама и Одбору за здравље и породицу). У допису је указано да је потребно прецизирати одредбу прописану чланом 65. Предлога закона из разлога што је у тачки 7. овог члана прописан изузетак за лица смештена у установе социјалне заштите у погледу обима примарне здравствене заштите, односно да је прописаном одредбом смањен обим примарне здравствене заштите за лица смештена у установи. Поводом наведеног дописа, а полазећи од овлашћења Одбора прописаног чланом 161. став 1. Пословника о раду Народне скупштине, Повереник је упутио допис Одбору како би се размотрила иницијатива за подношење амандмана за измену, односно допуну наведеног члана Предлога закона како би се предупредила дискриминација једне од најрањивијих група грађана и грађанки (деце, старијих,

особа нарушеног здравственог стања и особа са физичким и менталним инвалидитетом). Повереник је указао да наведена одредба није прецизно написана и да може довести до неједнаког третмана у пракси и дискриминације лица која су смештена у установама социјалне заштите, те да у том смислу сматра неопходним измену члана Предлога закона. Имајући у виду да је Законом о социјалној заштити¹² у члану 51. прописано да се кориснику домског смештаја обезбеђује становање и задовољење основних животних потреба, као и здравствена заштита, Повереник је поставио и питање његове усаглашености са овим законом, односно указао је могућу колизију два закона. Такође је напоменуто да Поверенику није достављен Нацрт закона о здравственој заштити на мишљење, те да није имао прилику да раније укаже на овај проблем.

1.5 Дискриминација на основу чланства у политичким, синдикалним и другим организацијама

Све је чешће обраћање Поверенику појединаца, али и синдикалних организација због положаја организације или остваривања права њихових чланова због дискриминације на основу чланства у политичким, синдикалним и другим организацијама, најчешће у области рада и запошљавања.

У Посебном извештају Повереника за заштитиу равнојравности о дискриминацији у области рада и запошљавања наведено је да је на основу праксе Повереника у периоду 2010–2019. године у области рада и запошљавања највише притужби поднето због дискриминације по основу пола, након чега, у приближно сличном броју случајева следе брачни и породични статус, а затим и чланство у политичким, синдикалним и другим организацијама, као и остала лична својства.

О дискриминацији на основу чланства у политичким, синдикалним и другим организацијама говоре и резултати истраживања *Дискриминација на тржишту рада*. Око две трећине испитаних актера (послодавци, запослена и незапослена лица) нема лично искуство о доживљеној дискриминацији, али од оних који сматрају да су били изложени дискриминацији, 38% послодаваца и незапослених лица наводе да је то било у поступку запошљавања, док 40% запослених лица наводе да је то било у процесу рада / радног односа. За све актере на тржишту рада најзаступљеније лично својство у личном искуству о дискриминацији је чланство у политичким, синдикалним и другим организацијама (58% послодаваца, 57% незапослених и 50% запослених). Ово је доминантан основ за дискриминацију на тржишту рада, како при

12 „Службени гласник РС“, број 24/11.

мерењу перцепције, тако и при испитивању личних искустава испитаника у вези са дискриминацијом, али у далеко мањој мери. У овом истраживању је наведен и став испитаника о неравноправности и дискриминацији због политичких уверења, имајући у виду да је веома висока заступљеност политичких уверења и страначке припадности у препознавању ситуација у вези са дискриминацијом, док истовремено постоји и висок степен неодлучности у оцени да су политичка уверења и страначка припадност разлог за неравноправност и дискриминацију на тржишту рада. Висок степен слагања испитаника исказан је и са тврдњом да у послу напредују само чланови владајућих политичких странака.

У току 2019. године Поверенику је поднето 72 притужбе у којима је као основ дискриминације наведено чланство у политичким, синдикалним и другим организацијама. Већину притужби по овом основу поднеле су организације (51), док су 21 притужбу поднела физичка лица, од чега осам жена и 13 мушкараца. У погледу области дискриминације, највише притужби је поднето у области рада и запошљавања (27,2% у односу на број притужби у овој области). После области рада и запошљавања, следи област поступања органа јавне власти, а затим и област – деловање/активности у синдикатима, политичким странкама и другим организацијама.

Анализом праксе Повереника је уочено да, када се ради о дискриминацији по основу чланства у политичким, синдикалним и другим организацијама у области рада и запошљавања, приликом извођења доказа у појединим поступцима по притужбама, подносиоци притужби или сведоци истичу проблем страначког запошљавања, односно давања предности у поступку запошљавања члановима владајућих политичких странака, наводећи да осећају страх од последица пријављивања, због чега или не подносе притужбе или одустају од даљег вођења поступка, односно предложени сведоци одбију да дају исказ. Овакву праксу потврђују и бројна истраживања, као и учесници конференција и других догађаја који се односе на запошљавање и тржиште рада и миграције, посебно младих.

Поред притужби, Поверенику су се у току 2019. године, као и претходне године обраћали синдикати указујући на недовољан број запослених, даље слабљење капацитета установа, као и немогућности унапређења њиховог рада, првенствено због примене Закона о начину одређивања максималног броја запослених у јавном сектору. У дописима синдиката истицано је да је број запослених испод сваког минимума, да је оваква ситуација у дужем временском периоду довела до оптерећења и „сагоревања“ запослених, те да је систем здравствене и социјалне заштите додатно угрожен због повећања броја корисника из године у годину, као и да овај закон посебно негативно погађа одређене друштвене групе, као што су жене и млади. Том приликом

је посебно апострофирано да на функционисање служби, поред забране запошљавања, утиче и проширивање делокруга рада установа. Такође, у појединим случајевима, синдикални представници су се обраћали Поверенику у циљу добијања информација о начину и поступку подношења притужби, па је Повереник у 2019. години одржао и састанке са представницима синдиката. Поред тога, у 2019. години Повереник се, након што је примио допис Новог синдиката социјалне заштите Србије, обратио Одбору за рад, социјална питања, друштвену укљученост и смањење сиромаштва, као и Влади која је предлагач Закона о буџету Републике Србије за 2020, са предлогом да размотри иницијативу овог синдиката, а у циљу обезбеђивања права грађана из области социјалне заштите, односно одржања постојећег нивоа права утврђених законом, обима и квалитета услуга, као и остваривања права запослених која се односе на безбедне и здраве услове за рад.

Мишљења и препоруке

Одлука Уставног суда у вези са нејасредном применом одредаба Закона о раду

У марту 2019. године Уставни суд Републике Србије је, поводом предлога Повереника за оцену уставности и законитости одредбе Колективног уговора за Јавно предузеће „Пошта Србије“, донео одлуку бр. IУо-132/2018, у којој се, између осталог, наводи да из одредаба члана 1, члана 3. став 1. и члана 247. Закона о раду следи да се права, обавезе и одговорности из радног односа уређују тим и посебним законом и колективним уговором. За јавна предузећа се закључује колективни уговор код послодавца, којим се, у складу са законом, уређују, са једне стране, права, обавезе и одговорности из радног односа запослених, а, са друге стране, међусобни односи учесника тог колективног уговора, те сагласно томе, колективни уговор код послодавца садржи две врсте одредаба – нормативноправне, којима се уређују права, обавезе и одговорности свих запослених код тог послодавца, и облигационоправне, којима се уређују права, обавезе и одговорности учесника колективног уговора, односно репрезентативних синдиката и послодавца. Положај синдикалних организација без својства репрезентативности није, дакле, предмет колективног уговора код послодавца, а из тога се изводи закључак да те синдикалне организације одређена права остварују на основу појединих одредаба Закона о раду и сагласно споразумима које закључују са послодавцем (чл. 209– 214. Закона о раду). Даље, у образложењу одлуке се наводи да колективни уговор код послодавца мора бити у складу са законом, с тим што, према члану 8. став 2. Закона о раду, колективним уговором могу да се утврде већа права и повољнији услови рада од права и услова

утврђеним законом, осим ако је законом друкчије одређено, што значи да је колективни уговор усклађен са законом ако је за запослене једнако повољан као закон или ако је повољнији од закона.

Уставни суд је одбио поднети предлог за утврђивање неуставности и незаконитости, али је утврдио да оспорени Колективни уговор не садржи одредбе о многим питањима и правима која су уређена Законом о раду, с обзиром на то да је сврха колективног уговора да се њиме аутономно уреде она права, обавезе и одговорности запослених за које је то законом дозвољено, а да се законска решења, у погледу којих не постоји могућност другачијег уређивања, примењују непосредно. У образложењу одлуке се наводи и то да, у конкретном случају, права из члана 13. став 1. Закона о раду и заштиту тих права сваки запослени остварује непосредно на основу одредаба Закона о раду, једнако као и сва друга права утврђена тим законом, а која нису садржана и у Колективном уговору, те да, по схватању Уставног суда, непосредно на основу Закона, независно од оспорене одредбе Колективног уговора, наведена права остварује и запослени који је представник дела запослених, удружених у синдикалну организацију, без својства репрезентативности. Такво схватање Уставни суд је засновао на две чињенице. Као прво, оспорена одредба је систематизована у делу Колективног уговора којим су уређени међусобни односи учесника тог колективног уговора, из чега произлази да се наведене одредбе примењују *inter partes*, а не *erga omnes*. Такође, положај синдикалних организација без својства репрезентативности није предмет колективног уговора код послодавца, па отуда учесници колективног уговора и немају обавезу да уређују питања која се тичу синдиката без својства репрезентативности.

Иако је Уставни суд одбио поднети предлог, ова одлука је важна јер наглашава да чињеница да је оспореним чланом 136. став 2. Колективног уговора предвиђена заштита од позивања на одговорност или довођења у неповољан положај, за време мандата и након истека мандата, само за представнике репрезентативних синдиката, сама по себи не значи да је тиме ускраћена заштита представницима синдиката који немају својство репрезентативности те да они та права остварују непосредно на основу одредаба Закона о раду, као и остали запослени код послодавца.

Уставни суд је додатно указао да, иако се оспореном одредбом Колективног уговора заштита представницима репрезентативних синдиката пружа за време мандата и по престанку мандата, док законске одредбе не садрже период те заштите, у суштини нема разлике између обима заштите предвиђене Законом и наведеном одредбом, будући да је у оба случаја у питању заштита од одговорности за предузете активности.

Прейорука мера банци у вези са кредитном способношћу запослених у удружењима грађана

Поверенику се обратила грађанка наводећи да банка не разматра кредитну способност клијента који је поднео захтев за кредит из разлога што је у питању лице запослено у удружењу грађана као облику организовања. Наиме, према расположивим сазнањима до којих је Повереник дошао, банка је електронским дописом обавестила клијенткињу да није могуће финансирање запослене у удружењима јер се не може проценити кредитна способност удружења, те да, у случају да се запосли код другог послодавца, тада провери са својим личним банкарском могућност аплицирања. На овај начин се претпоставља имовинско стање клијента без претходне провере кредитне способности удружења, односно члана удружења. Поводом претпоставке банке да су удружења грађана (а тиме и лица запослена у удружењима грађана) практично кредитно неспособна, Повереник је указао да треба имати у виду да удружења грађана, фактички, могу имати боље финансијско стање и кредитну способност од многих правних лица која нису регистрована као удружења грађана. Наиме, чињеница да је одређено лице организовано као удружење грађана не значи сама по себи да ово правно лице има нестабилне приходе. Имајући у виду наведено, Повереник је банци упутио препоруку мера за остваривање равноправности да предузме све неопходне радње и мере у циљу омогућавања удружењима грађана, као и члановима удружења, запосленим у удружењу да равноправно са другим правним и физичким лицима користе банкарске услуге које нуди банка, укључујући и кредитне позајмице, односно да у складу са законом врши процену кредитне способности и кредитног ризика које је заснована на квантитативним и квалитативним критеријумима, у односу на сваког појединачног клијента, како би на основу објективних критеријума утврдила карактеристике одређеног потенцијалног будућег дужника и донела одлуку о евентуалном кредитирању која није заснована на било којем стварном или претпостављеном личном својству.

По овој препоруци је поступљено.

Иницијатива Министарству здравља у Клиничко болничком центру

Повереник је примио 41 притужбу лица, чланова и чланица синдиката које је у њихово име и уз њихову сагласност поднео синдикат против Клиничког центра, у којима је наведено да су појединачним решењима стављена ван снаге решења којима је овим лицима одобрено плаћено одсуство са рада у трајању од 32 часа у току једног месеца, ради обављања функције у синдикату, и накнада плате за одобрене часове плаћеног одсуства, чиме сматрају да је извршен акт дискриминације. У притужбама је наведено да је поводом спорних одредаба уговора покренута иницијатива за оцену уставности и законитости, као и да је покренут судски поступак за заштиту од дискриминације пред надлежним судом. Имајући у виду да се поводом исте правне ствари води поступак за заштиту од дискриминације, Повереник, у складу са законом, није могао даље да настави поступак по притужби. Повереник је Клиничком центру и Министарству истакао да судски спор не мора да буде једино решење и указао да је у овој правној ствари потребно имати у виду одлуке Уставног суда из ранијег периода, које су се односиле на репрезентативне и нерепрезентативне синдикате, као што су, примера ради, одлуке IУо-18/2010, IУ-89/2007, IУо-163/2018. Уставни суд је у овим одлукама истакао да су синдикати, према одредбама Устава и Закона о раду, удружења запослених у која се они учлањују по принципу добровољности, а њихова основна улога јесте заштита појединачних и колективних права и интереса запослених. Даље, одредбом члана 211. став 1. Закона о раду прописано је да се колективним уговором или споразумом између послодавца и синдиката код послодавца може утврдити право на плаћено одсуство представнику синдиката, ради обављања синдикалне функције, сразмерно броју чланова синдиката. Стога је, према оцени Уставног суда, „свим овлашћеним представницима синдикалних организација законом гарантовано право на плаћено одсуство ради обављања синдикалне функције, те се оно као такво не може ускратити на начин како је то предвиђено оспореном одредбом Колективног уговора. Потписници колективног уговора су једино овлашћени да одреде број плаћених часова представницима свих синдикалних организација ради обављања синдикалних активности у зависности од броја чланова синдикалне организације, како је то прописано одредбом члана 211. став 1. Закона о раду“. Одлуком Уставног суда, донетој по предлогу који је Повереник поднео, у сличној правној ситуацији IУо-163/2018 од 21. 11. 2018. године, по оцени Уставног суда, општим актом послодавца не може се утврђивати основна зарада за обављање синдикалне функције, без обзира на то да ли је у питању функција у репрезентативном синдикату

или оном који нема својство репрезентативности. Ради обављања синдикалне функције, сагласно одредбама Закона о раду, колективним уговором или споразумом између послодавца и синдиката, може се утврдити право на плаћено одсуство представнику синдиката, сразмерно броју чланова синдиката, за време које има право на накнаду зараде.

Иницијатива за обезбеђење права из области социјалне заштите

Повереник се, након што је примио допис Новог синдиката социјалне заштите Србије, обратио Одбору за рад, социјална питања, друштвену укљученост и смањење сиромаштва, као и Влади која је предлагач Закона о буџету Републике Србије за 2020. годину, са предлогом да у циљу обезбеђивања права грађана из области социјалне заштите, односно одржања постојећег нивоа права утврђених законом, обима и квалитета услуга социјалне заштите, као остваривања права запослених у социјалној заштити који се односе на безбедне и здраве услове за рад, размотре иницијативу Новог синдиката социјалне заштите, пре свега имајући у виду да члан 1. став 1. тачка 4. и члан 8. Предлога закона о буџету Републике Србије за 2020. годину веома неповољно утичу на успешност и ефективност рада установа у обезбеђивању права грађана из области социјалне заштите, односно одржање постојећег нивоа права утврђених законом, обима и квалитета услуга социјалне заштите, као и на остваривање права запослених у социјалној заштити који се односе на безбедне и здраве услове за рад. Повереник је у свом допису надлежном одбору истакао да је у свом Редовном годишњем извештају за 2018. годину препорукама за сузбијање дискриминације и унапређењем равноправности указао да је потребно унапредити систем социјалне заштите и финансијске подршке породици са децом у циљу побољшања ефикасности и квалитета помоћи ради савладавања социјалних и животних тешкоћа, стварања услова за задовољење основних животних потреба појединца и породице, као и мера заштите породице са децом и подршке рађању, а посебну пажњу посветити, између осталог, унапређењу доступности и разноврсности услуга подршке (дневне услуге у заједници, услуге подршке за самосталан живот, интензивне услуге подршке породици која је у кризи, саветовање и подршка родитеља, подршка породици која се стара о свом детету или одраслом члану породице са сметњама у развоју и др), као и других услуга социјалне заштите. Такође, у својим препорукама Повереник је истакао да је неопходно ојачати све (квантитативне и квалитативне) капацитете центара за социјални рад како би могли да правовремено одговоре свим пословима у области социјалне и породичноправне заштите и обезбеде квалитетно мапирање потреба, препознавање социјалне искључености и благовремено активирање свих облика подршке и помоћи. Повереник је у допису навео и да је Народна

скупштина Републике Србије донела Закључак поводом разматрања Редовног годишњег извештаја Повереника за заштиту равноправности за 2018. годину којим је, између осталог, у тачки 10. Закључка прописано да позива Владу на континуирано извештавање о спровођењу овог закључка.

1.6 Дискриминација на основу неког другог личног својства

Дискриминација на основу другог личног својства обухвата лична својства која у Закону о забрани дискриминације нису експлицитно наведена, па у ову групу спадају притужбе због дискриминације у којима је као основ наведено пребивалиште или припадност групама као што су мигранти, азиланти, тражиоци азила, интерно расељена лица и слично.

Према истраживању Повереника *Однос грађана према дискриминацији у Србији*, грађани показују највећу социјалну дистанцу према мигрантима, односно тражиоцима азила (3.2), чак трећина испитаника не би волела да мигранти живе у истој држави као и они (37%), као и да имају мигранте за комшије (38%) или сарадника на послу (33%). Када се пореде резултати са оним из 2016. године, уочава се да је дошло до промена у социјалној дистанци према одређеним групама, па је тако 2016. године највећа дистанца постојала према ЛГБТ популацији, док је сада највећа према мигрантима.

Што се тиче праксе Повереника у току 2019. године, Поверенику је поднето 65 притужби у којима је као основ дискриминације наведено лично својство које у закону није експлицитно наведено, а у највећем броју случајева се односи на пребивалиште. Број ових притужби повећан је из разлога што су у 2019. години Поверенику поднете 44 притужбе родитеља у име њихове деце/ученика против једне средње школе. У притужбама је наведено да је директор школе одбио да упише њихову децу, која су из Осечине, у наредну школску годину, због чега су сматрали да су деца дискриминисана у односу на остале ученике ове школе на основу пребивалишта. У изјашњењу на притужбу наведено је да у школској 2019/2020. години у школу нису уписани ученици из Осечине због доношења одлуке о гашењу делатности ван седишта ове школе, као и да је одлуком Владе о изменама Одлуке о мрежи јавних средњих школа општини Осечина одобрено формирање посебне образовне установе. У току поступка је утврђено да је Влада донела Одлуку о оснивању Образовно-васпитног центра у Осечини, почев од 1. 9. 2019. године, у којем ће се остваривати програм средњег образовања и васпитања, затим да ученици настављају образовање у посебној образовној установи по истим плановима и програмима који су били у укинутом издвојеном одељењу, као и да права ученика ни на који начин нису нарушена, те да

није нарушен квалитет и континуитет образовања. С обзиром на наведено, Повереник је обуставио поступак по овим притужбама, јер је очигледно да нема повреде права.

У току 2019. године Поверенику су поднете четири притужбе због дискриминације избеглица, интерно расељених лица, миграната и тражилаца азила, од којих су притужбе поднела три физичка лица и једно привредно друштво. Две притужбе се односе на мигранте, и то једна у области становања, а друга у области рада и запошљавања. Друге две притужбе се односе на избеглице са простора бивше Југославије и поднете су од стране физичких лица, и то једна у области становања, а друга у области рада и запошљавања. У свим случајевима поступак је обустављен, с обзиром на то да није било повреде права, односно да подносиоци притужби нису допунили притужбе.

Мишљења и њрејорук

Банка није хйелала да отвори текући рачун клијенћкињи збој месћа њребивалишћа на АП Косово и Метохија

Подноситељка притужбе је Поверенику поднела притужбу против банке због онемогућавања да отвори текући рачун у банци јер има пребивалиште на АП Косово и Метохија. У притужби је, између осталог, навела да је покушала да отвори текући рачун у банци, али да је запослена, увидевши да јој је адреса пребивалишта у Звечану, позвала шефа који је, уз образложење да јој је потребна потврда пребивалишта на територији уже Србије, одбио да јој отвори рачун. У изјашњењу на притужбу, између осталог, наведено је да банка отвара платне рачуне домаћим и страним физичким лицима, резидентима и нерезидентима, без обзира на држављанство лица којем банка отвара рачун, те да је, у складу са прописима, у обавези да изврши идентификацију лица са којим успоставља пословну сарадњу (отвара текући рачун) и у том поступку прикупи податке прописане законом. Истакнуто је да је услед повећаног ризика да писана комуникација не може бити остварена са лицима која имају пребивалиште на територији АП Косово и Метохија, банка је интерном процедуром предвидела да се као контакт адреса од корисника прибавља адреса на ужој територији Републике Србије, а као доказ корисник је дужан да приложи Уверење о пријављеном боравку издато од Министарства унутрашњих послова Републике Србије. У току поступка, Повереник је, применом правила о прерасподели терета доказивања, утврдио да банка није пружила чињенице, нити доставила доказе на основу којих би се могло закључити да су постојали оправдани разлози за неједнако поступање према подносиоцима притужбе у односу на друга лица, већ је утврђено да је поступак банке према притужби био искључиво заснован на

чињеници да она има пребивалиште на територији АП Косово и Метохија. На овај начин је неоправдано направљено разликовање на основу личног својства подносиоце притужбе – пребивалишта. Стога, Повереник је дао мишљење да је банка својим поступањем према подносиоце притужбе повредила одредбе Закона о забрани дискриминације. Имајући у виду да је банка известила Повереника да ће почев од марта 2019. године отворати текуће рачуне, без обавезе достављања Уверења о пријави боравка за лица са пребивалиштем на територији АП Косово и Метохија, банци је препоручено да упути писано извињење подносиоце притужбе.

Банка је обавестила Повереника да је поступила по препоруци и у прилогу дописа је доставила извињење које је упутила клијенткињи, уједно је обавештавајући да у било ком моменту може поднети захтев за отварање текућег рачуна у банци.

1.7 Дискриминација на основу брачног и породичног статуса

Седми основ по учесталости навођења је брачни и породични статус. Наиме, у 58 притужби наведен је овај основ дискриминације што чини 7,9% у односу на укупан број основа. Ако се има у виду да је у претходној години поднето 48 притужби, у току 2019. године дошло је до благог повећања броја притужби поднетих по овом основу. Као и претходне године, највећи број притужби поднела су физичка лица (56), од чега је приметно да су жене (44) поднеле већи број притужби од мушкараца (12). Ове године највећи број притужби по овом основу поднет је у области рада и запошљавања, при чему су скоро све притужбе у овој области поднела физичка лица, и то жене, сем у једном случају. Ова чињеница указује на и даље тежи положај жена на тржишту рада, нарочито по повратку са трудничког, породичног одсуства и одсуства са рада ради неге детета. Затим следе области социјалне заштите, поступак пред органима јавне власти, образовања и стручног усавршавања, становања, док је у другим областима поднет незнатан број притужби. Дискриминација на основу брачног и породичног статуса узрокована је бројним факторима, у највећем броју случајева у вези с традиционалном поделом родних улога. Неједнаком поступању на основу брачног и породичног статуса су чешће изложене жене, нарочито у области рада и запошљавања, што се показује у пракси Повереника, али и према бројним извештајима и истраживањима спроведеним како у земљи тако и у иностранству.

У пракси Повереника показује се да се брачни и породични статус као основ дискриминације ређе појављује у притужбама као једини основ дискриминације, већ најчешће у комбинацији са још неким личним својством,

нпр. полом. Тако, није редак случај да се због положаја жена по повратку са трудничког, породилског или одсуства са рада ради неге детета подносе притужбе у области рада и запошљавања. С тим у вези, у току 2019. године, као што је већ наведено, Повереник је покренуо стратешку парницу у области рада, а на основу пола, породичног статуса и позивања на одговорност – виктимизације као посебног облика дискриминације. Поред тога поднета су и два захтева за покретање прекршајног поступка који се односе на прекршаје у области рада, и то због дискриминације на основу пола и породичног статуса.

У истраживању Повереника *Дискриминација на тржишту рада*, према перцепцији испитаника о дискриминаторном понашању, посматрајући податке о наведеном искуству о доживљеној дискриминацији у области рада и запошљавања, високу заступљеност има брачни и породични статус као лично својство. По мишљењу испитаних актера на тржишту рада, најраспрострањенија је дискриминација у поступку запошљавања по основу чланства у политичким, синдикалним и другим организацијама, а затим следе брачни и породични статус и инвалидитет. Према личном искуству жене су најчешће дискриминисане по основу пола (45%), старосног доба (44%), али и брачног и породичног статуса (37%). Такође, у овој области има и примера вишеструке дискриминације, најчешће по основу пола и брачног или породичног статуса. Наиме, испитаници сматрају да је раширена пракса да се на разговору за посао постављају питања о брачном и породичном статусу или питања о рађању, деци и планирању породице, односно, да се жене не примају у радни однос због сумње да не могу да ускладе радне и породичне обавезе.

У току 2019. године Повереник је дао више мишљења на нацрте прописа, упутио препоруке мера за остваривање равноправности, од којих се издваја препорука упућена Министарству за рад, запошљавање, борачка и социјална питања у вези са лиценцирањем стручних радника у социјалној заштити, као и препорука мера за измену Одлуке о финансирању набавке уџбеника средствима буџета Републике Србије. Такође, упућено је и више иницијатива за измену прописа од којих издвајамо Иницијативу за измене и допуне чл. 28. и 34. Закона о пензијском и инвалидском осигурању у погледу изједначавања брачних и ванбрачних партнера приликом остваривања права на породичну пензију.

Одредбе Закона о раду о максималном трајању радног односа на одређено време и Закона о начину одређивања максималног броја запослених у јавном сектору утицале да запосленој није продужен уговор о раду иако је за њеним радом постојала потреба

Мишљење је донето у поступку поводом притужбе против дома здравља због дискриминације на основу породичног статуса у области рада и запошљавања. У притужби је наведено да је подносиатељка притужбе била запослена у дому здравља на одређено време као замена запослених колегикица до њиховог повратка на рад и због повећаног обима посла, као и да је у току рада отпочела коришћење породичног одсуства, те да је након истека породичног одсуства од послодавца затражила „продужење боловања на основу налаза педијатра, што није било прихваћено“. Међутим, притужиља је навела да је након престанка радног односа позвана да ради у исти дом здравља, али је истог дана добила обавештење од правника да не може да настави са радним ангажовањем, због прекорачења законског рока од 24 месеца. У изјашњењу дома здравља је наведено да је подносиатељка притужбе била ангажована у дому здравља на одређено време због повећаног обима посла у укупном трајању од 24 месеца, те да, имајући у виду одредбе Закона о раду, радни однос на одређено време због привременог повећања обима посла може да се заснује са истим запосленим на истим или другим пословима у трајању које са прекидима или без прекида може да износи најдуже 24 месеца. Даље је наведено да притужиља може да заснује радни однос на неодређено време само уз одобрење Комисије за давање сагласности за ново запошљавање и додатно радно ангажовање код корисника јавних средстава, којој се дом здравља више пута обраћао поводом одобрења за пријем у радни однос, али да ни на један захтев није добио одговор. Повереник се обратио Комисији за давање сагласности за ново запошљавање и додатно радно ангажовање код корисника јавних средстава, која је потврдила наводе дома здравља. Како је у току поступка утврђено да разлог због чега подносиатељки притужбе није продужен уговор на одређено време, односно због чега није запослена на неодређено време у дому здравља није у вези са коришћењем одсуства са рада ради неге детета, односно њеним породичним статусом, већ са чињеницом да послодавац није могао са њом да закључи нови уговор о раду на одређено време у складу са одредбама Закона о раду, као и да није имао право ни да подносиатељку притужбе запосли на неодређено време без сагласности за запошљавање нових лица од надлежне комисије, Повереник је донео мишљење да нису повређене одредбе Закона о забрани дискриминације.

Прејорука мера упућена Министарству за рад, запошљавање, борачка и социјална питања у вези са лиценцирањем стручних радника у социјалној заштити

Поверенику се обратила Комора социјалне заштите са молбом за „давање препорука за остваривање равноправности запослених у социјалној заштити, поводом испуњавања услова за обнављање лиценци“, јер се важећим законским и подзаконским прописима у области социјалне заштите „врши дискриминација жена у области рада“. У допису је наведено да постојећим законским и подзаконским актима, пре свега Законом о социјалној заштити и Правилником о лиценцирању стручних радника у социјалној заштити, није недвосмислено прописана могућност да се женама због трудничког, породилског или одсуствовања са рада ради неге детета у периоду важења лиценце, као и запосленима који су због озбиљних здравствених проблема у дужем временском периоду одсуствовали са рада, продужи рок важења лиценце, односно рок за испуњење услова за обнову лиценце за онај временски период у којем су одсуствовали са рада. Анализирајући све релевантне прописе који се односе на ову материју, Повереник је дошао до закључка да би губитак лиценце искључиво због пола, односно брачног и породичног статуса, као и због здравственог стања, као основа дискриминације, представљало дискриминацију у смислу више прописа. При томе треба имати у виду да би и жена и мушкарац могли бити дискриминисани услед коришћења одсуства са рада ради неге детета и посебне неге детета по основу брачног и породичног статуса, као основа дискриминације ако би им било онемогућено да обнове лиценцу само због тога што у периоду коришћења овог одсуства нису испунили услове у погледу броја бодова у складу са Бодовном листом. Због наведеног, Повереник је Министарству упутио препоруку да у складу са антидискриминационим прописима изврши измене Правилника и на недвосмислен начин пропише да одсуство са рада због коришћења трудничког, породилског одсуства, одсуства са рада ради неге детета, посебне неге детета или дужег боловања у периоду важења лиценце, не представља сметњу у погледу важења лиценце, испуњености услова за њено обнављање, односно продужење рока важења лиценце за онај временски период у којем су стручне раднице/ци у социјалној заштити одсуствовали са рада.

Министарство за рад, борачка и социјална питања је обавестило Повереника да ће кроз поступак измене Закона о социјалној заштити сагледати начине да Препорука буде у потпуности имплементирана. Правилник још није измењен.

Иницијатива за измене и дојуне чл. 28. и 34. Закона о њензијском и инвалидском осигурању

Поверенику се обратила грађанка чији су родитељи живели у ванбрачној заједници у периоду од 20. маја 1979. године до 24. децембра 2018. године, када јој је отац преминуо. Она је навела да је њена мајка поднела захтев за остваривање права на породичну пензију, али да је одбијена јер није била у брачној заједници. Даље је навела да њена мајка не остварује приходе и да јој је угрожена егзистенција, те да би јој остваривање права на породичну пензију пуно значило.

Анализом законских прописа који се односе на положај ванбрачних партнера у односу на супружнике, односно ванбрачних заједница у односу на брачне, Повереник је указао да, према одредбама члана 62. Устава Републике Србије, свако има право да слободно одлучи о закључењу и раскидању брака, те да је ванбрачна заједница изједначена са браком, у складу са законом. Одредбом члана 64. став 4. Устава прописано је да дете рођено ван брака има једнака права као дете рођено у браку. У иницијативи је такође указано да је одредбом члана 4. став 1. Породичног закона¹³ ванбрачна заједница дефинисана као трајнија заједница живота жене и мушкарца, између којих нема брачних сметњи. Одредбом става 2. истог члана прописано је да ванбрачни партнери имају права и дужности супружника под условима одређеним овим законом. Из ове одредбе произлази јасна интенција законодавца који је, настојећи да изједначи положај брачне и ванбрачне заједнице, ванбрачним партнерима доделио права која припадају супружницима. У та права, између осталих, спадају и право на усвојење (члан 101. став 1. Породичног закона), право на издржавање (члан 152. Породичног закона), право на заједничку имовину под којом закон подразумева имовину коју су ванбрачни партнери стекли радом у току трајања заједнице живота у ванбрачној заједници (члан 191. став 1. Породичног закона). Анализирајући прописе који се односе на наследноправни положај ванбрачних партнера, пре свега Закон о наслеђивању¹⁴ и Закон о пензијском и инвалидском осигурању, Повереник констатује да у погледу права на наслеђивање имовине постоји могућност да се ванбрачни партнери појаве у улози наследника, док им је у погледу наслеђивања породичне пензије то право у потпуности ускраћено. Повереник је указао да је неоправдано направљена разлика између ванбрачних партнера у односу на брачне, а на основу њиховог личног својства – брачни статус. Устав Републике Србије и

13 „Службени гласник РС“, бр. 18/05, 72/11 и 6/15.

14 „Службени гласник РС“, бр. 46/95, 101/03 – одлука УСРС и 6/15.

Породични закон иду ка изједначавању брачне и ванбрачне заједнице, а тиме и брачних и ванбрачних партнера институтом заједничке имовине и права на издржавање. Из овога природно произлази закључак да, ако је ванбрачним партнерима омогућено да на исти начин стичу имовину и њоме располажу за живота, онда ни у случају породичне пензије не би требало постављати ограничења. Повереник је у овој иницијативи указао и на Одлуку Уставног суда ГУз-90/2008, који је, одбацујући иницијативе за оцену уставности одредаба чл. 28, 29, 30. и 34. Закона о пензијском и инвалидском осигурању¹⁵, у образложењу своје одлуке, између осталог, указао да је Уставом Републике Србије утврђено да је ванбрачна заједница изједначена са брачном, у складу са законом, и да породица, мајка, самохрани родитељ и дете у Републици Србији уживају посебну заштиту, у складу са законом, чиме су и брачна и ванбрачна заједница Уставом не само признате заједнице, већ су као такве и изједначене. Уставни суд је такође указао да се Уставом породици јемчи посебна заштита, при чему, када је у питању породица (породична заједница), Устав не прави разлику између брачне и ванбрачне (породичне) заједнице. Уважавајући правну природу и сврху института породичне пензије, Уставни суд је закључио да Народној скупштини упути писмо у коме ће указати на потребу, „да се оспореним одредбама чл. 28, 29, 30. и 34. Закона о пензијском и инвалидском осигурању којима је уређено право на породичну пензију, а које је наведеним одредбама признато брачном другу осигураника, односно корисника, уреде и права ванбрачног друга односно ванбрачне удове и удовца, у складу са Уставом и признатим међународним актима“.

Крајем 2019. године Закон о пензијском и инвалидском осигурању је у овом делу измењен.

1.8 Дискриминација на основу националне припадности и етничког порекла

Дискриминација на основу националне припадности и етничког порекла је осми основ по учесталости појављивања у притужбама које су поднете Поверенику током 2019. године, са 50 притужби, што чини 6,8% од укупног броја притужби по различитим основима дискриминације. Највећи број притужби, као и претходне године, поднет је због дискриминације припадника ромске националне мањине (32), што чини 64% од свих притужби које су поднете због дискриминације по овом основу. У Републици Србији постоји добар законодавни и институционални оквир за заштиту права националних мањина, међутим у пракси Повереника се показује да у одређеним областима друштвеног живота још постоје проблеми када је реч

15 „Службени гласник РС“, бр. 34/03, 64/04, 84/05 и 63/06.

о прирадницима ромске националне мањине. Имајући у виду да су избори за савете националних мањина спроведени релативно скоро, Повереник је успоставио сарадњу са овим саветима, а планирано је и одржавање обука о појму и облицима дискриминације и механизмима заштите. По учесталости и броју поднетих притужби, после притужби по основу припадности ромској националној мањини следе притужбе у којима није наведено о којој је националној мањини реч (5), затим притужбе по основу припадности словачкој националној мањини (2), влашкој (2), бошњачкој (2), албанској (2), црногорској (2) и по једна притужба припадника хрватске, грчке и бугарске националне мањине. Што се тиче области друштвених односа, највише притужби по овом основу поднето је у области рада и запошљавања, у области поступања пред органима јавне власти, јавног информисања и медија, пружања услуга или коришћења јавних површина и објеката, јавна сфера / општа јавност, затим следе друге области са незнатним бројем притужби.

Када је реч о подносиоцима притужби у којима је као основ наведена национална припадност и етничко порекло, највећи број притужби поднела су физичка лица (34), од тога 26 мушкараца и осам жена. У односу на претходну годину када је број поднетих притужби био скоро изједначен, 2019. године су мушкарци поднели скоро три пута већи број притужби у односу на жене. У 2019. години у 12 случајева притужбе су поднеле организације цивилног друштва, док су у два случаја подносиоци притужбе по овом основу били државни органи (примера ради Покрајински секретаријат, инспекторат и сл.), што је свакако похвално имајући у виду да овакав тренд раније није постојао или је био изузетно редак.

У истраживању јавног мњења *Однос грађана према дискриминацији у Србији* из 2019. године, према слободној асоцијацији грађана да наведу три најдискриминисаније групе у Србији, на првом месту су наведени Роми као најугроженија група, коју чак половина грађана и грађанки перципира као групу највише изложену дискриминацији. Када је социјална дистанца у питању, према овом истраживању петина испитаних грађана не би волела да им Роми буду комшије, а социјална дистанца је веома изражена и према Албанцима. Као група код које постоји највећа социјална дистанца издвајају се мигранти односно тражиоци азила (3.2), а одмах затим грађани албанске националности (2.57) и ЛГБТ популација (2.57). Чак четвртина испитаних грађана у истраживању не жели Албанце у својој држави (25%), након миграната најмање пожељна група за комшије су Албанци (27%), а 23% испитаних грађана са Албанцима не би волели да буду сарадници на послу.

Из обраћања Поверенику може се закључити да су и даље присутни проблеми и неадекватни услови живота у неформалним ромским насељима. С тим у вези, представници Повереника обишли су ромске породице које

живе у насељу у Макишу, након сазнања о намери Секретаријата за социјалну заштиту да принудно исели ромске породице који не поседују уговоре о коришћењу стамбених јединица и том приликом је истакнуто да процес њиховог збрињавања и интеграције мора бити спроведен у сарадњи и уз активно учешће становника, поштујући њихове потребе и право на учешће у доношењу одлука, сагласно међународним стандардима и смерницама за расељавање грађана из неформалних насеља, посебно имајући у виду да се тамо налазе самохране мајке, деца, труднице и једна особа са здравственим тегобама.

Такође, у 2019. години Повереник је поднео и једну кривичну пријаву због кривичног дела изазивања расне, националне и верске мржње и нетрпељивости. Покренут је и један прекршајни поступак због дискриминације ромске националне мањине. Парнични поступак који је покренут у 2017. години због дискриминације ромске националне мањине није окончан до краја 2018. године. У другом поступку, који је покренут 2012. Године, такође због дискриминације ромске националне мањине, а у којем је пред Вишим судом утврђена дискриминација, пресудом Апелационог суда у 2018. години укинута је пресуда Вишег суда и предмет враћен на поновни поступак.

У току 2019. године организације цивилног друштва спровеле су и три ситуациона тестирања. Организација која се бави заштитом људских права обавестила је Повереника да намерава да спроведе ситуациона тестирања у области пружања услуга такси превоза особама ромске националне припадности, а повод за то је наводни правилник једног такси удружења у Нишу, којим се забрањује превоз Рома. Према извештају о спроведеном ситуационом тестирању, случајеви дискриминације пружања услуга такси превоза особама ромске националне припадности су забележени. Друго тестирање је такође спровела наведена организација у Нишу, у области запошљавања особа ромске националности код привредних субјеката који обављају трговинску и услужну делатност. Према извештају о спроведеном ситуационом тестирању у области запошљавања особа ромске националности, случајеви дискриминације нису забележени. Треће ситуационо тестирање најавила је Организација која се бави заштитом људских права у области пружања услуга изнајмљивања сала, а поводом испитивања дискриминације пет изабраних националних мањина (бошњачке, албанске, мађарске, јеврејске и словачке). Том приликом је најављено и тестирање у области запошљавања за шест изабраних националних мањина (бошњачка, албанска, хрватска, ромска, бугарска и румунска). Наставак спровођења ситуационог тестирања најављен је 1. новембра 2019. године у периоду од 1. новембра до 31. децембра 2019. године.

Ситуационо тестирање

Организација која се бави заштитом људских права обавестила је Повереника да намерава да спроведе ситуациона тестирања у области пружања услуга такси превоза особама ромске националне припадности. Повод за спровођење ситуационог тестирања је наводни правилник једног такси удружења у Нишу, којим се забрањује превоз Рома. Према извештају о спроведеном ситуационим тестирању, случајеви дискриминације пружања услуга такси превоза особама ромске националне припадности су забележени.

Друго тестирање је такође спровела наведена организација у Нишу, у области запошљавања особа ромске националности код привредних субјеката који обављају трговинску и услужну делатност. Према извештају о спроведеном ситуационом тестирању, у области запошљавања особа ромске националности случајеви дискриминације нису забележени.

Треће ситуационо тестирање најавила је Организација која се бави заштитом људских права у периоду од 13. до 30. августа 2019. године, у области пружања услуга изнајмљивања сала, а поводом испитивања дискриминације пет изабраних националних мањина (бошњачке, албанске, мађарске, јеврејске и словачке). Том приликом је најављено и тестирање у области запошљавања за шест изабраних националних мањина (бошњачка, албанска, хрватска, ромска, бугарска и румунска). Наставак спровођења ситуационог тестирања најављен је 1. новембра 2019. године у периоду од 1. новембра до 31. децембра 2019. године.

Мишљења и препоруке

Центар за социјални рад дискриминисао је групу лица ромске националности који су интерно расељена лица

Мишљење је донето у поступку поводом притужбе организације цивилног друштва, против Центра за социјални рад, због дискриминације групе лица ромске националности који су интерно расељена лица. У притужби је наведено да је Центар за социјални рад одбио да прими захтеве за социјалну помоћ троје интерно расељених лица ромске националности, о чему је поднет доказ у виду исказа ових лица. У изјашњењу Центра за социјални рад негирани су наводи из притужбе, а као доказ су поднети записници о саслушању лица која је подносилац притужбе предложио као сведоке. Подносилац притужбе је навео да се ради о акту виктимизације сведока. Приликом анализе чињеница утврђено је да су сведоци које је предложио подносилац притужбе саслушани пред Центром за социјални рад по захтеву

Центра, а након чињенице да су предложени као сведоци односно као лица која су затражила заштиту и с тим у вези понудила доказе. Увидом у записник неспорно је да о саслушању ових лица изјаве нису узете у оквиру управног поступка на који је Центар за социјални рад овлашћен, већ су изјаве узете након захтева Повереника за изјашњењем Центра у поступку заштите од дискриминације. Након спроведеног поступка и изведених доказа Повереник је дао мишљење да је Центар повредио одредбе Закона о забрани дискриминације, у погледу забрана позивања на одговорност, позивањем и саслушавањем троје лица које је подносилац притужбе предложио као сведоке у поступку за заштиту од дискриминације. Центру је препоручено да убудуће не позива на одговорност лица која су понудила или намеравају да понуде доказе о дискриминаторном поступању или која су затражила заштиту од дискриминације, да упуте писано извињења сведоцима које су саслушали и да спроведу обуку за запослене о препознавању дискриминације са посебним освртом на дискриминацију припадника/ца ромске националне мањине који су интерно расељена лица.

Центар је на састанку стручног већа обавестио све стручне раднике о препоруци Повереника и издао смернице да се у будуће не позивају на одговорност лица која су понудила или намеравају да понуде доказе о дискриминаторном поступању или која су затражила заштиту од дискриминације. Поред тога, организована је обука запослених. Такође, Центар је упутно писано извињење лицима ромске националности.

Зайослена дискриминисана збој своје националне йриядносйи у йредшколској устйанови

Мишљење је донето у поступку поводом притужбе физичког лица против директорке предшколске установе. У притужби је наведено да је приликом посете председника Републике предшколској установи, у којој је подносиатеља притужбе запослена као васпитачица, забележено више фотографија на којима се налази цео колектив установе. У притужби је наведено да је на фотографији подносиатеља притужбе стајала у непосредној близини председника. Наиме, у вајбер-групи колектива установе наведена фотографија је објављена исте вечери, а испод ње се налазила порука директорке са садржином: „Е моја ти... пусти да се циганштура прогура до њега“. У изјашњењу навода из притужбе, директорка је поставила питање да ли је она као „правно лице“ извршила „злодело“ на радном месту, како је наведено, ако је код своје куће користила свој мобилни телефон. Такође је наведено да се спорна порука не односи на подносиатељку притужбе, као и да њено име није нигде споменуто. Такође је наведено да директорка никада није долазила у било какве конфликте и расправе са колегама на

послу, па ни са подносиоцем притужбе, и да све представља само њено лично мишљење са којим се она и други запослени у установи не слажу. У прилогу изјашњења нису достављени докази којима би појаснила коме је порука конкретно била упућена. Након спроведеног поступка и изведених доказа Повереник је дао мишљење да је директорка поруком која је упућена у вајбер-групи колектива предшколске установе садржине: „Е моја ти... пусти да се циганштура прогура до њега..“ узнемирила и повредила достојанство подносиоце притужбе на основу личног својства припадности ромској национално мањини, чиме је повредила одредбе Закона о забрани дискриминације. Због свега наведеног директорки установе је препоручено да подносиоци притужбе упутно писано извињење, као и да убудуће води рачуна да својим изјавама и поступањем не крши законске прописе о забрани дискриминације. Директорка је обавестила Повереника о поступању по препоруци и у прилогу је доставила извињење упућено запосленој.

1.9 Дискриминација на основу сексуалне оријентације

Дискриминација на основу сексуалне оријентације је десети основ по честалости појављивања у притужбама које су поднете Поверенику, са 18 притужби, што представља 2,5% од укупног броја поднетих притужби. У 2019. години, као и претходних година, највећи број притужби поднеле су организације цивилног друштва (11), док је седам притужби поднето од стране физичких лица, и то три притужбе су поднели мушкарци, а четири притужбе жене. У односу на 2018. годину, повећан је проценат поступања по препорукама Повереника по овом основу.

Поред тога, у току 2019. године поднето је укупно 12 притужби на основу родног идентитета, што представља 1,6% од укупног броја поднетих притужби. У 2019. години највећи број притужби поднела су физичка лица (6), од чега пет мушкараца и једна жена. Организације цивилног друштва поднеле су пет притужби, док је једну притужбу поднео државни орган. У току 2019. године Поверенику су поднете по три притужбе по овом основу у области образовања и стручног усавршавања и у области која се односи на поступак пред органима јавне власти, затим по две притужбе у области јавног информисања и медија и области која се односи на јавну сферу / општу јавност, и на крају по једна притужба у области рада и запошљавања и приликом пружања јавних услуга или при коришћењу објеката и површина. Поверенику се у току 2019. године обратила Градска управа Града Београда – Одељење за лична стања грађана, вођење матичних књига и изборна права Нови Београд захтевом за давање мишљења поводом промена имена странке из разлога промене пола. Такође, Повереник је дао и мишљења на

нацрте прописа, између осталих, на Нацрт закона о родној равноправности, Нацрт закона о социјалној карти, али и друга мишљења.

Повереник је током 2018. године поднео једну тужбу за заштиту од дискриминације по основу сексуалне оријентације, али поступак још није окончан пред судом. Поводом парнице која је започета у 2017. години по основу пола и сексуалне оријентације донета је првостепена пресуда којом је усвојен тужбени захтев Повереника у целости, међутим у другостепеном поступку Апелациони суд је преиначио првостепену пресуду и пресудио у корист туженог. Тренутно је у току поступак по ревизији. Тужбе су поднете првенствено да би се жртве дискриминације охрабриле и подстакле на покретање антидискриминационих парница, као и да би се јавност сензибилисала за проблем дискриминације и ближе разумела да је у питању противзаконита друштвена појава. Током 2019. године поднете су и две кривичне пријаве по овом основу.

У истраживању јавног мњења које је Повереник реализовао у 2019. години, слободна асоцијација грађана је да су припадници ЛГБТ популације трећа најугроженија група у друштву (после Рома и жена) и такав став је заузело 33% испитаних грађана. На директно питање о томе коју групу грађана виде као најугроженију, испитаници су најчешће одговарали да су то Роми (17%) и припадници ЛГБТ популације (13%). Такође, социјална дистанца грађана према ЛГБТ особама је веома изражена. Ова група грађана је друга група према којој је изражена највећа социјална дистанца (2,57), уз то 17% испитаника не жели припаднике ЛГБТ популације у својој држави, 23% њих не би желело ЛГБТ особе за комшије или за сараднике на послу (22%), а чак половина испитаних не жели ЛГБТ особу за васпитача своје деце. Када се пореде резултати са оним из 2016. године, уочава се да је дошло до промена у социјалној дистанци према одређеним групама. Тако је, на пример, 2016. године највећа дистанца постојала према ЛГБТ популацији, док је сада највећа према мигрантима. Социјална дистанца према припадницима ЛГБТ популације се смањила са 2,7 на 2,57.

Мишљења и њрејорукe

Говор мржње на медијском ѡрѡталу ујућен особама ЛГБТ ѡѡулације

Мишљење је донето у поступку по притужби удружења грађана против медијског портала због дискриминације на основу сексуалне оријентације. У притужби је наведено да је на медијском порталу објављено више коментара на вести, које садрже говор мржње према ЛГБТ особама. У изјашњењу на притужбу медијски портал није оспорио да су наведени коментари објављени,

али је наведено да привредно друштво упућује искрено извињење због настале ситуације, да апсолутно не подржава било који вид дискриминације и да је против навођења, подстрекавања или позивања на насиље и противи се сваком узнемиравању и понижавајућем поступању које има за циљ повреду достојанства лица или групе лица на основу било ког личног својства, као и да подржава борбу ЛГБТ популације за заштиту и унапређење права и оснаживање ЛГБТ особа, те да су мишљења у коментарима испод вести приватна мишљења аутора коментара и не представљају ставове редакције медијског портала. У изјашњењу су истакли да је у конкретном случају дошло до ненамерне грешке, зато што је члан редакције запослен у техничкој служби који врши контролу коментара био одсутан из здравствених разлога, а да због великог обима посла остали запослени привремено преузимају део посла одсутних колега, па је тако дошло до наведеног пропуста, као и да су одмах по указивању уклоњени сви непримерени коментари и предузете све мере да се ситуација не понови. У току поступка утврђено је да су на овом медијском portalу објављени коментари којима се вређа достојанство ЛГБТ особа, али и они којима се подстиче дискриминација, мржња или насиље против особа другачије сексуалне оријентације. Због тога је Повереник за заштиту равноправности дао мишљење да је објављивањем ових коментара медијски портал повредио одредбе Закона о забрани дискриминације и дао препоруку овом медијском portalу да предузме мере како би се унапредио систем модерације коментара на portalу и спречило објављивање садржаја који су у супротности са антидискриминационим прописима.

Portal је обавестио Повереника да су обучили све запослене у редакцији да врше контролу коментара које читаоци желе да поставе на portal како не би долазило до пропуста. Даље је наведено да је запосленима поново скренута пажња на Упутство portalа, те да коментари који садрже псовке, увредљиве, претеће, расистичке и шовинистичке поруке, вређање, расну и националну мржњу, као и нетолеранцију сваке врсте неће бити објављени. Такође, запосленима је указано да ће за свако чињење које је у супротности са поменутиим Упутством бити дисциплински санкционисани. Истакнуто је да су запослени и поново поучени да је важећим прописима забрањена дискриминација, мржња или насиље на основу било ког личног својства. У обавештењу је даље наведено да су предузете потребне мере којима је знатно унапређен систем модерације коментара на portalу, као и да су запослене упознали са резултатима истраживања Повереника *Однос медија у Србији према дискриминацији*. На крају, наведено је да је portal упутио и извињење.

Дискриминаторне одредбе Правилника о ближим условима, критеријумима и начину избора, тестирања и процене даваоца репродуктивних ћелија и ембриона

Мишљење је донето у поступку поводом притужбе две организације цивилног друштва против Министарства здравља због одредби Правилника о ближим условима, критеријумима и начину избора, тестирања и процене даваоца репродуктивних ћелија и ембриона. У притужбама је наведено да су у члану 4. став 2. овог правилника прописани разлози због којих неко лице не може бити давалац репродуктивних ћелија и ембриона, док је тачком 3. прописано да давалац не може бити лице са анамнезом хомосексуалних односа у последњих пет година. Подносиоци притужби навели су да појам „анамнеза хомосексуалних односа“ имплицира да је хомосексуалност болест. Поред тога, истакли су да су у члану 2. овог правилника дефинисани основни критеријуми за избор репродуктивних ћелија и ембриона, те је између осталог наведено да је неопходно и да лице које је потенцијални давалац не сме имати аналне односе. Повереник је констатовао да се анамнеза дефинише као поступак прикупљања свих података битних за успостављање дијагнозе и утврђивања природе болести – методом разговора, односно да она представља део поступка за утврђивање болести. Утврђено је, такође, да се наведена одредба налази у делу који у осталим тачкама (1, 2, 4. и 5) овог члана прописује болести/дијагнозе које искључују могућност да особа буде потенцијални давалац ако има ове болести/дијагнозе. Имајући у виду наведено, произлази да је хомосексуални однос стављен у контекст болести иако је Светска здравствена организација 1990. године извршила Ревизију Међународне класификације болести и сродних здравствених проблема (МКБ-10) и уклонила хомосексуалност са листе болести. Поред тога, како анамнеза подразумева разговор постављањем питања да би се прикупиле релевантне информације од пацијента, а у циљу постављања правилне дијагнозе, неспорно је да ће у конкретном случају здравствени радник постављати питања потенцијалним даваоцима репродуктивних ћелија, односно ембриона да ли су имали хомосексуалне односе у последњих пет година, на који начин ће индиректно бити позвани да се изјасне о својој сексуалној оријентацији, што је супротно Закону о забрани дискриминације. Са друге стране, у ситуацији када се особе / потенцијални даваоци репродуктивних ћелија, односно ембриона, приликом разговора са здравственим радником изјасне да имају хомосексуалне односе, њима ће, према члану овог Правилника, бити ускраћено право да буду даваоци репродуктивних ћелија, односно ембриона. На овај начин се Правилником ускраћује право на донирање репродуктивних ћелија, односно ембриона читавој једној групи лица, уместо да се евентуално искључујући услови односе на одређена ризична понашања. С тим у вези,

прописивање наведеног услова из члана 4. став 2. тачка 3. Правилника представља повреду Закона о забрани дискриминације. Поред тога, Повереник је ценио и одредбу члана 4. став. 2. тачка 3. у вези са чланом 2. став 2. тачка 4. Правилника. Наиме, у члану 2. став 2. прописано је да је основни критеријум за избор репродуктивних ћелија и ембриона да потенцијални давалац репродуктивних ћелија, односно оба партнера од чијих репродуктивних ћелија је створен ембрион задовољава све критеријуме анамнестичких података и комплетног клиничног прегледа, укључујући и психолошку процену, о чему се подаци прикупљају путем упитника и разговора који води квалификован и стручно оспособљен здравствени радник, док је тачком 4. прописан услов да особа нема аналне односе. Имајући у виду овако постављен услов, може се претпоставити да је циљ прописивања ове одредбе тај што се са аспекта медицинске струке анални однос може сматрати ризичним за полно преносиве болести. Међутим, ако је циљ прописивања ове одредбе да се искључи сваки облик ризичног понашања, онда је сваки незаштићени сексуални однос ризичан. Са друге стране, ако је, са аспекта медицинске струке, анални однос ризичнији, потребно је изменити наведену одредбу тако да она не искључује групу лица, на посредан начин, због њиховог личног својства, већ због ризичног понашања, као што је незаштићен анални однос. Приликом анализе ових одредаба Повереник је имао у виду и правну регулативу на нивоу Европске уније, као и упоредну праксу земаља из региона и земаља чланица Европске уније, чијим прописима нису искључене поједине категорије лица који могу бити потенцијални даваоци, већ одређена здравствена стања/болести могу захтевати додатне процене приликом одлучивања да ли лице може бити потенцијални донор. Због тога је Повереник дао мишљење да је прописивањем услова из члана 2. став 2. тачка 4. и члана 4. став 2. тачка 3. у Правилнику, Министарство здравља повредило одредбе Закона о забрани дискриминације. Министарству је препоручено да измени одредбе Правилника и усклади их са антидискриминационим одредбама.

Министарство здравља је обавестило Повереника да су прихватили дату препоруку и да су у складу са тим спремни да измене одредбе члана 2. став 2. тачка 4. Правилника тако да гласи: „нема незаштићене полне односе и гениталне и перианалне кондиломе“, уместо досадашњег спорног текста. Такође, у складу с изменом члана 4. став 2. тачка 3. предложили су да текст гласи: „које је дало податак да је имало незаштићене хомо или хетеро сексуалне односе у последњих пет година“ уместо спорног текста који је гласио: „са анамнезом хомосексуалних односа у последњих пет година“. Наведеним дописом затражили су од Повереника да ли су предложене измене одговарајуће. Повереник је Министарству доставио одговор да још једном размотри предвиђени рок од пет година. До краја 2019. године није извршена измена одредба овог правилника, због чега се Повереник пред крај године обратио Министарству захтевом за обавештење када ће измене бити усвојене.

Одељење за лична стања грађана, вођење матичних књиџа и избора љрава обраћило се захтевом за давање мишљења поводом промене имена странке, збој промене љола

Градска управа Града Београда – Одељење за лична стања грађана, вођење матичних књиџа и избора права Нови Београд обратила се Поверенику захтевом за давање мишљења поводом промене имена странке, из разлога промене пола. Наиме, утврђујући испуњеност законских услова, овај орган је у складу са законом прибавио извештај из казнене евиденције и утврдио да странка има условну осуду. У свом допису су указали да је одредбом члана 347. став 1. тачка 2. Породичног закона прописано да право на промену личног имена нема лице које је осуђено за кривично дело које се гони по службеној дужности, док казна није извршена односно док трају правне последице осуде. Имајући у виду чињеницу да је странка поднела захтев ради усклађивања података о личности, овај орган се обратио Министарству за рад, запошљавање, борачка и социјална питања које их је обавестило да, ако се лице налази у казненој евиденцији, то представља сметњу за промену личног имена. Градска управа је истакла да странка има великих проблема у обављању свакодневних активности, јер њен промењени физички изглед одударе од осталих података о личности. У свом одговору Повереник је указао да је Законом о забрани дискриминације забрањена дискриминација на основу родног идентитета или пола, као и да је одредбом члана 20. овог закона изричито прописано да је забрањено ускраћивање права због промене пола. Поред тога, одредбом члана 7. Закона о забрани дискриминације, који је касније донет у односу на Породични закон, дефинисан је појам посредне дискриминације. У складу са законом посредна дискриминација би представљала једнак третман особа које суштински нису у истој ситуацији, па их наизглед неутрално правило несразмерно теже погађа. Особа која мења лично име услед промене пола није у истој ситуацији као и особа која жели да промени име из неког другог разлога, имајући у виду да особа која је променила пол носи име које није у складу са његовим/њеним родним идентитетом. Таква неусклађеност носи са собом више проблема са којима се лице суочава у свакодневном функционисању. Дакле, наизглед неутрално правило несразмерно теже погађа особе које су промениле пол или су у поступку транзиције у односу на особе у истој ситуацији чији је родни идентитет у складу са њиховим полом. Повереник је даље указао да следеће питање које се поставља јесте да ли забрана промене имена у конкретном случају има законити циљ, и да ли су средства за остваривање тог циља примерена и нужна, или се пак циљ може остварити и на начин који ће бити

мање репресиван према особи која је променила пол. Испитујући законитост наизглед неутралног правила, можемо констатовати да ова норма има законити циљ, који се састоји у спречавању евентуалних злоупотреба или онемогућавања извршења казне. Међутим, потребно је испитати да ли се, и на који начин, податак о идентитету неког лица може обезбедити у релевантним евиденцијама (кривичној или некој другој), на неки други начин или преко неког другог параметра, осим задржавањем личног имена. Односно, треба испитати да ли постоји неко друго средство за остваривање законитог циља, које би имало мање штетне последице по људска права лица која се нађу у тој ситуацији. Такође, у конкретном случају важно је указати да Породични закон, одредбом члана 347. тачка 2, прописује да право на промену личног имена нема лице које је осуђено за кривично дело које се гони по службеној дужности док казна није извршена, односно док трају правне последице осуде. С тим у вези, Повереник је указао да одредба члана 43. Кривичног законика прописује да су казне: доживотни затвор, казна затвора, новчана казна, рад у јавном интересу и одузимање возачке дозволе, док је одредбом члана 64. Кривичног законика прописано да су мере упозорења: условна осуда и судска опомена. Дакле, сагласно наведеном, условна осуда није казна, већ мера упозорења. Такође, одредбом члана 94. став 2. Кривичног законика прописано је да правне последице осуде не могу наступити ако је учиниоцу изречена новчана казна, условна осуда (ако не буде опозвана), судска опомена или је учинилац ослобођен од казне. Имајући у виду да лице које је поднело захтев за промену личног имена није осуђено на казну, већ му је изречена условна осуда као мера упозорења и да нису наступиле правне последице осуде, поставља се питање да ли уопште има места примени одредбе члана 347. тачка 2. Породичног закона, у случају када лице није осуђено на казну. У свом допису Повереник је указао и на праксу Европског суда за људска права по овом питању.

1.10 Дискриминација на основу осталих личних својстава

Поред претходно описаних основа дискриминације у 2019. години поднет је и један број притужби по основу имовног стања (33), верских или политичких убеђења (14), рођења (7), осуђиваности (6), изгледа (6), језика (6), држављанства (4), генетских особености (3), предака (2) и расе (2).

Потребно је нагласити да су сиромашни грађани у истраживањима перципирани као једна од највише дискриминисаних друштвених група, међутим, сагледавањем праксе Повереника, закључено је да је број притужби по основу имовног стања занемарљиво мали и да их подносе углавном физичка лица, док се по овом основу у незнатном броју обраћају организације цивилног друштва. Рад на социјалном укључивању сиромашних захтева добру

повезаност свих система заштите, усаглашавање републичког и локалног нивоа и интензивнију сарадњу државних институција и цивилног сектора уз бољу повезаност услуга подршке, развијање солидарности и толеранције.

Поверенику се обраћају и грађани и грађанке сматрајући да су дискриминисани на основу осуђиваности, наводећи да имају проблеме по изласку са издржавања казне затвора, необезбеђивања новчане помоћи, запошљавања и др. Такође, грађани у притужбама наводе да због верских или политичких убеђења имају одређене проблеме како у међуљудским односима, тако и приликом остваривања неког права. Као лично својство на основу кога могу бити дискриминисана, нарочито лица која траже запослење, издваја се и изглед. Као најчешћи разлози дискриминације по овом основу истицана је дебљина, одређени индекс телесне масе, тетоважа, постојање ожиљка, дужина косе и друго. Није реткост да се приликом запошљавања тражи уз биографију и слика кандидата, или да кандидат испуњава одређене стандарде физичког изгледа. Закон о забрани дискриминације прописује да се неће сматрати дискриминацијом прављење разлике, искључивање или давање првенства због особености одређеног посла код ког лично својство лица представља стварни и одлучујући услов обављања посла, ако је сврха која се тиме жели постићи оправдана, као и предузимање мера заштите према појединим категоријама лица као што су, примера ради, жене, труднице, породиље, родитељи, малолетници, особе са инвалидитетом и други. Међутим, чињеница да одређени изглед може бити стварни и одлучујући услов обављања посла, а да је сврха оправдана, изузетно су ретки, скоро непостојећи у пракси.

Мишљења и њрејорукe

Наставник на часу вређао ученицу збој физичкој изгледа

Притужбу је поднела мајка, у име малолетне кћерке, против наставника техничког и информатичког образовања, због дискриминације на основу изгледа. У притужби је, између осталог, наведено да је наставник на часу општетехничког образовања диктирао лекцију и прошавши поред ученице рекао јој: „Где си дебела?“, као и да је ученица одговорила: „Нисам дебела, наставниче, ослабила сам“, а да је наставник рекао: „Не види се, можеш које кило да даш овом малом... и оном мршавом...“ Према наводима из притужбе, наведени коментари су код деце у одељењу изазвали смех, а коментарисање физичког изгледа ученице се наставило и након наставе у вршњачкој групи (WhatsApp), што је код ученице изазвало осећај понижености и увређености. Поводом наведених догађаја родитељи ученице обавили су разговор са психолошкињом школе, а овом разговору присуствовао је и разредни старешина.

У току поступка је утврђено да је неспорно да се наставник за време часа техничког и информатичког образовања обратио ученици коментаришући њен физички изглед. Наведени коментари су код деце у одељењу изазвали смех, а коментарисање физичког изгледа ученице и смејање наставниковом коментару наставило се и након наставе у вршњачкој групи на друштвеној мрежи. Такође, утврђено је да је изјава наставника, којом се коментарише изглед ученице, увредљива и вређа њено достојанство. Оваквом изјавом ученица је изложена подсмеху, те је њој, али и другој деци из разреда, упућена порука да је допуштено коментарисати нечији физички изглед у негативном контексту. Повереник је указао да учитељи, наставници и професори имају већу одговорност за изговорену реч, с обзиром на то да својим радом и стручним ауторитетом утичу на формирање ставова младих, пружајући им знање, али и моделе понашања. Због своје нарочито важне друштвене улоге још је наглашенија њихова обавеза да својим актима не испољавају и не промовишу дискриминаторно понашање. Због тога је Повереник дао мишљење да је коментарисањем изгледа ученице на часу наставник повредио одредбе Закона о забрани дискриминације. Наставнику је дата препорука да упути писано извињење ученици, као и да убудуће води рачуна да својим изјавама не крши законске прописе о забрани дискриминације. По овој препоруци је поступљено.

Иницијативе за измену йройиса

Иницијатива о измени јавноизвршићелске тарифе

Министарство правде је током рада на последњим изменама Закон о извршењу и обезбеђењу¹⁶, које су усвојене у јулу 2019. године, а чија примена почиње 1. јануара 2020. године, најављивало да ће измене овог закона пратити и измена Јавноизвршитељске тарифе. С тим у вези, најављено је да ће положај извршних дужника бити повољнији. У *Извештају Евройске комисије за 2018. йодину*¹⁷ у области социјалног укључивања и социјалне заштите констатује се да пола милиона становника не може да задовољи основне егзистенцијалне потребе, да је у Србији стопа ризика од сиромаштва и социјалне искључености највиша у Европи. Упркос томе што је 7,9% становника у апсолутном сиромаштву, новчану социјалну помоћ добија свега 3,7%.

16 „Службени гласник РС“, бр. 106/15, 106/16 – аутентично тумачење, 113/17 – аутентично тумачење и 54/19.

17 *Извештај Евройске комисије за 2018. йодину*, доступно на интернет адреси: [http://www.mei.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/godisnji_izvestaji_ek_o_napretku/izvestaji_ek_o_srbiji\(1\).pdf](http://www.mei.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/godisnji_izvestaji_ek_o_napretku/izvestaji_ek_o_srbiji(1).pdf)

Такође, према подацима Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, 70% особа са инвалидитетом у Србији је сиромашно, а више од половине живи од различитих социјалних давања¹⁸. Према истраживању које је спровео Повереник 2019. године *Однос грађана и грађанки према дискриминацији у Србији*, подаци показују да су као три највише дискриминисане друштвене групе препознати сиромашни грађани и грађанке, особе са интелектуалним потешкоћама и менталним сметњама и Роми. У обраћањима Поверенику, грађани и грађанке указују да су се у положајима извршних дужника управо нашли због чињенице да нису могли да измирују своје обавезе, јер су већ били на рубу егзистенције, као и да је, примера ради, присилно исељење угрозило њихово здравље и безбедност, нарушило услове за задовољење основних животних потреба чиме су прекршена начела хуманости, социјалне правде и поштовања људског достојанства. Неспорно је да награде и накнаде за рад на које извршитељи имају право у великом броју случајева вишеструко превазилазе основни дуг те да се на овај начин ионако тешка финансијска ситуација извршног дужника додатно погоршава угрожавајући његову егзистенцију, као и егзистенцију чланова породичног домаћинства. С тим у вези, Повереник је указао да је неопходно детаљно сагледати све ефекте досадашње примене Јавноизвршитељске тарифе, а да нарочито треба имати у виду последице које је она произвела када је реч о економски угроженим категоријама становништва.

Министарство правде је обавестило Повереника да је Јавноизвршилачком тарифом, која је усвојена и почела да се примењују 1. јануара 2020. године, предвиђен низ новина које уважавају све околности на које је Повереник у својој иницијативи указао, а које се примарно односе на заштиту права најугроженијих категорија извршних дужника. Наиме, Министарство је указало на новине које се односе на забрану продаје једине непокретности физичког лица ради намирења потраживања мањег од 5.000 евра у динарској противвредности, затим на измену правила о одузимању од извршења и ограничењима извршења тако што су значајно увећани прагови зарада, плата, као и пензија, односно износи који су заштићени од извршења, такође и на чињеницу да су по први пут заштићене породиље и деца у смислу изузимања од извршења свих примања по основу закона којим се уређује финансијска подршка породицама са децом, као и да су уведена нова правила захваљујући којима је онемогућено мултипликовање трошкова у поступку извршења, али и низ новелираних правила у погледу висине накнаде за рад јавних извршитеља. На овај начин значајно је смањена могућност за неосновано увећање трошкова извршног поступка на терет извршног дужника.

18 *Људска права у Србији 2016 – право, пракса и међународни стандарди људских права*, Београдски центар за људска права, Београд, 2017, доступно на интернет адреси: <http://www.bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2013/04/Ljudska-prava-u-Srbiji-2016.pdf>

Министарство је навело да је усвајањем Закона о бесплатној правној помоћи успостављен ефикасни систем бесплатне правне помоћи који се заснива на једнакој доступности бесплатне правне помоћи без дискриминације пружаоца, тражиоца и корисника.

1.11 Вишеструка дискриминација

Током 2019. године у пракси Повереника уочено је смањење броја притужби које су поднете због вишеструке дискриминације. У току 2019. године поднето је 116 притужби у којима је наведено више личних својстава, док је у 2018 години било поднето 188 притужби због вишеструке дискриминације, што је последица измена и допуна Закона о финансијској подршци породици са децом. У највећем броју ових притужби поднетих током 2019. године као један од основа дискриминације наведено је старосно доба, инвалидитет, здравствено стање, пол, брачни и породични статус. Практика Повереника показује да су притужбе у највећем броју поднете због вишеструке дискриминације у области пружања јавних услуга, али и у области рада и запошљавања. У области пружања јавних услуга највећи број притужби је поднет на основу здравственог стања, инвалидитета и старосног доба, док су у поступку запошљавања или на радном месту, као и претходних година, притужбе најчешће подношене на основу пола и брачног и породичног статуса. Уочено је да су притужбе у великом броју поднете и због вишеструке дискриминације по разним основима у поступцима пред органима јавне власти. Овај број притужби ипак не значи да се у свим случајевима заиста радило о вишеструкој дискриминацији, с обзиром на то да се дешава да подносиоци притужби наведу по неколико личних својстава, посебно у ситуацијама када нису сигурни које је њихово лично својство било основ дискриминације.

Мишљења и препоруке

Дискриминациони услови у конкурс за доделу средстава за куповину сеоских кућа са окућницом

Притужбу је поднело Удружење грађанки због услова конкурса за доделу бесповратних средстава брачним паровима на територији АП Војводине за куповину сеоских кућа са окућницом против Завода. Према условима овог конкурса, између осталог, потребно је да један од супружника / ванбрачних партнера није старији од 40 година живота у моменту подношења пријаве на конкурс, односно да учесници конкурса нису правноснажно осуђивани на казну затвора од најмање шест месеци. У притужби је наведено да су циљеви

овог конкурса усмерени на подстицање развоја руралних средина и повећање броја жена власница непокретности, као и да је „евидентно“ да исти могу бити остварени и у случајевима када су оба супружника / ванбрачна партнера старија од 40 година, односно када је једно од њих двоје, или обоје, осуђивано „на казну дужу од шест месеци“. Током поступка је утврђено да су услови Конкурса за доделу преузети из Правилника, који је донет 31. јануара 2019. године. С тим у вези, Повереник је приступио анализи оспорених конкурсних услова прописаних Правилником са аспекта антидискриминационих прописа. Повереник је приликом оцене оправданости постављања услова у погледу горње старосне границе од 40 година за једног супружника / ванбрачног партнера имао у виду релевантне стратешке документе Републике Србије, пре свега Стратегију пољопривреде и руралног развоја Републике Србије 2014–2024. године, Стратегију подстицања рађања, Национални Програм руралног развоја од 2018. до 2020. године, као и Програм развоја Војводине 2014–2020. године, из којих произлази да је младих на селу све мање, те да је у циљу креирања политике равномернијег регионалног развоја Републике Србије неопходно створити повољне услове за живот и рад младих у руралним подручјима и њихово мотивисање да остану на селу и ту формирају породице. Такође, Повереник је имао у виду да ограничење у погледу година живота за једног од супружника / ванбрачних партнера не представља сметњу за остварење другог циља Конкурса – повећање броја жена власница непокретности, будући да ће се под једнаким условима у катастар непокретности уписати како жене до 40 година живота, тако и жене старије од 40 година живота, ако испуњавају преостале услове Конкурса. Ценећи разлоге за прописивање услова којим се тражи да учесници нису правноснажно осуђивани на казну затвора од најмање шест месеци, Повереник је указао да не постоје гаранције да супружници / ванбрачни партнери који испуњавају наведени услов неће предметну непокретност „оптеретити хипотеком, продати на јавној продаји због неизмирених обавеза према повериоцима или средства додељена Конкурсом искористити у нелегалне сврхе“. Наведени услов који прописује Правилник представља поштравање услова и у неоправдано неповољнији положај ставља, односно могао би ставити лице / групу лица због њиховог личног својства – осуђиваност. Због тога је Повереник дао мишљење да прописивањем услова из Правилника, да један од супружника / ванбрачних партнера није старији од 40 година живота у моменту подношења пријаве на Конкурс, нису повређене одредбе Закона о забрани дискриминације, као и да су прописивањем услова из овог правилника, да учесници конкурса нису правноснажно осуђивани на казну затвора од најмање шест месеци, повређене одредбе Закона о забрани дискриминације. Заводу је препоручено да дискриминаторну одредбу из Правилника усклади са антидискриминационим прописима.

Завод је обавестио Повереника да је Управни одбор завода донео Одлуку којом је дата сагласност за доношење новог Правилника којом је претходни правилник стављен ван снаге. Нови Правилник не садржи спорни услов.

Прејоруке мера за остваривање равнојравности

Прејорука мера Министарству за рад, запошљавање, борачка и социјална питања

Поверенику се обратила организација цивилног друштва изражавајући забринутост због директиве коју је Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања упутило свим центрима за социјални рад у Републици Србији. Директивом је наложено центрима за социјални рад да у циљу унапређивања рада и постизања вишег степена ефикасности у организовању заштите, помоћи и подршке жртвама насиља, злостављања и злоупотребе („деце улице“) предузму следеће активности: 1) да у року од 15 дана од дана добијања налога организују састанак са полицијском управом за град или полицијском станицом у локалној самоуправи на територији своје надлежности и комуналном полицијом, ако у локалној заједници иста постоји, а у циљу успостављања структуриране, целовите и континуиране сарадње на откривању случајева насиља над децом, злостављања и злоупотребе деце која „живе и раде на улици“ и баве се просјачењем, прањем ветробранских стакала, скупљањем секундарних сировина из контејнера за одношење отпада, продајом цвећа у касним ноћним сатима итд., а нарочито организовањем заједничких континуираних и периодичних акција, обилазака уобичајених места на којима се деца злостављају и злоупотребљавају; 2) да се у сваком откривеном случају по хитном поступку, у складу са Породичним законом, дете одузме од родитеља или старатеља или од лица код кога се дете затекло; 3) да се у складу са извршеним проценама стручњака органа старатељства против родитеља или старатеља детета или лица код којег се дете затекло предузму мере грађанскоправне или кривичноправне одговорности: 1. покрене парнични поступак за лишење родитељског права; 2. покрене поступак за заштиту права детета, односно за забрану одржавања личног односа са дететом; 3. покрене парнични поступак за изрицање мере за заштиту од насиља у породици; 4. поднесе кривична пријава због евентуално учињеног кривичног дела запуштање и злостављање малолетног детета или насиља у породици; 4) да се по хитном поступку предузму мере ургентне заштите детета и обезбеди: безбедност, брига о здрављу, егзистенцијални услови, психосоцијална подршка, заступање детета (детету постави старатељ) и други услови за остваривање права детета на образовање и васпитање. Повереник је указао на став Комитета за права детета Уједињених нација да

државе не би смеле да одвајају децу од породице искључиво због тога што породица ради или живи на улици, односно да финансијско или материјално сиромаштво, или услови који непосредно и искључиво могу да се припишу таквом сиромаштву, никада не би смели да буду једино оправдање за склањање детета из родитељског старања, већ треба да се сматра сигналом потребе да се породици пружи одговарајућа подршка (Општи коментар бр. 21 о деци у уличној ситуацији). Чињеницом да у налогу центрима за социјални рад нису наведене одговарајуће одредбе прописа на основу којих је потребно предузети све мере у циљу пружања подршке породицама у ризику од измештања деце пре организовања алтернативног збрињавања, оставља простор да центри протумаче налог министарства тако да децу одузимају по „хитном поступку“, дакле не предузимајући претходне мере у складу са законом. Повереник је препоручио Министарству да повуче свој допис и да центрима за социјални рад укаже на обавезе које произлазе из Устава, ратификованих међународних докумената и закона које се односе на неопходност предузимања свих мера из њихове надлежности у циљу пружања подршке породицама у ризику од измештања деце из породице, те да алтернативно збрињавање деце центри за социјални рад организују тек када нису успели сви претходни напори да се раздвајање породице предупреди или када је издвајање евидентно у најбољем интересу здравља, добробити, развоја и/или безбедности детета. Такође, препоручено је да предузму и друге мере из своје надлежности у циљу јачања услуга социјалне заштите и креирања нових услуга које су неопходне ради омогућавања живота детета у породичном окружењу.

Иницијативе за измену пројекта

Иницијатива за дојуну Уредбе о условима и начину доделе коришћења средстава за подстицање унапређења туристичкој пројекти домаћих туриста на територији Србије

Поверенику се обратила грађанка која је навела да је Министарство трговине, туризма и телекомуникација омогућило одређеним категоријама лица право на субвенционисано коришћење услуга смештаја у угоститељским објектима и таксативно набројало оне категорије лица која могу бити корисници ваучера за субвенционисано коришћење услуге смештаја у угоститељским објектима на територији Републике Србије, изван пребивалишта корисника ваучера. Даље је навела да њена мајка, која се, услед неадекватне поделе родних улога у прошлости, превасходно бавила пословима у домаћинству, не може бити корисник ваучера за субвенционисано коришћење услуге смештаја, што сматра да није у складу са антидискриминационим прописима. У притужби је даље наведено да је данас у Републици Србији присутан велики број

жена, које су обављале послове у домаћинству, бринуле се породици, те да нису биле у могућности да заснују радни однос, нити да остваре право на старосну пензију, а фактички су обављале врсту послова која, нажалост, није видљива. У иницијативи је наведено да је истраживање Републичког завода за статистику показало да жене у просеку раде више од четири сата дневно на неплаћеним кућним пословима, док у данима викенда жене проводе више времена у неплаћеним пословима него мушкарци у укупном послу. Као последица тога, жене проводе скоро 20% мање времена у слободним активностима у односу на мушкарце.¹⁹ Родне неједнакости највише су изражене у приватној сфери, што се битно одражава на положај жена на тржишту рада и на могућности да промене подређени положај у породици.²⁰ У Редовном годишњем извештају Повереника за заштиту равноправности за 2018. годину²¹ у одељку *Дискриминација на основу пола*, Повереник је навео да различити подаци из извештаја и истраживања, који су прикупљени у 2018. години указују да су жене и даље у неповољнијем положају у односу на мушкарце. Такође, у Националној стратегији за унапређење родне равноправности за период од 2016. до 2020. године²², у Одељку *Опис стања родне равноправности у Републици Србији*, констатовано је да показатељи говоре да је укупан друштвено-економски положај жена у знатно лошијем положају у односу на мушкарце и да постоји дубок јаз између прокламованих принципа и конкретне праксе. Имајући у виду наведено, Повереник је упутио иницијативу Министарству, као овлашћеном предлагачу Уредбе, да, полазећи од тога да је и циљ донете уредбе управо био подршка најугроженијим категоријама становништва, а у које свакако спадају и старије жене које нису оствариле право на старосну пензију, прошири круг лица која могу бити корисници ваучера за субвенционисано коришћење услуге смештаја у угоститељским објектима на територији Републике Србије, изван пребивалишта корисника ваучера и на жене које нису оствариле право на старосну пензију.

1.12 Судски поступци

Поред заштите грађана од дискриминације која се остварује пред Повереником у поступку по притужбама, постоји и судска заштита од

19 *Жене и мушкарци у Републици Србији*, Република Србија, Републички завод за статистику, Београд, 2014.

20 „Родни барометар у Србији – развој и свакодневни живот“, Марина Благојевић Хјусон, Програм Уједињених нација за развој, Београд, 2013.

21 <http://ravnopravnost-5bcf.kxcdn.com/wp-content/uploads/2019/03/Redovan-godi%C5%A1nji-izve%C5%A1taj-Poverenika-za-za%C5%A1titu-ravnopravnosti-za-2018-.pdf.pdf>

22 „Службени гласник РС“, број 4/16.

дискриминације. У зависности од правне природе повреде која је проистекла из акта дискриминације и од тога колика је њена друштвена опасност, разликујемо грађанскоправну, прекршајноправну и кривичноправну заштиту од дискриминације.

Повереник је овлашћен да подноси тужбе суду због повреде прописа који забрањују дискриминацију, у своје име а уз сагласност и за рачун дискриминисаног лица. Повереник покреће антидискриминационе парнице у општем интересу, а сам процењује када ће и у којим случајевима подићи тужбу за заштиту од дискриминације, имајући у виду чињеницу да циљ и смисао парнице коју покреће превазилазе значај који она имају са аспекта заштите права самих дискриминисаних лица, односно групе лица. У питању су тзв. *сџрајџешке ѓарнице*, које Повереник покреће и води у јавном интересу, с циљем да допринесе доследној примени прописа и унапређењу правне праксе, да додатно охрабри и подстакне жртве дискриминације на покретање антидискриминационих парница, као и да правно едукује и сензибилише јавност за проблем дискриминације.

Током досадашњег рада Повереник је покренуо укупно 18 парница за заштиту од дискриминације, од којих је седам до сада правноснажно окончано у корист Повереника, тако што је суд у целости усвојио постављене тужбене захтеве Повереника. У два случаја случаја, Повереник је повукао тужбу, с обзиром на то да је тужени у једном случају укинуо спорну одлуку, а у другом случају изменио правилник који је био повод за тужбу. Један поступак је прекинут због тога што је тужени брисан из регистра привредних друштава. Два поступка су правноснажно окончана одбијањем тужбеног захтева Повереника. Шест поступака је још увек у току, од чега су у 2019. години у три поступка донете пресуде на које су уложена правна средства и по којима је поступак у току.

Током 2019. године Повереник је поднео једну тужбу због дискриминације на основу пола, брачног и породичног статуса и позивања на одговорност. Поверенику се обратила запослена притужбом против послодавца због дискриминације у области рада на основу пола, породичног статуса и позивања на одговорност – виктимизације као посебног облика дискриминације, након чега је Повереник уз њену сагласност покренуо парнични поступак за заштиту од дискриминације. Тужба је поднета из разлога што је послодавац дискриминисао запослену у току трајања трудноће, породилског одсуства и одсуства са рада ради неге детета, Ова стратешка парница покренута је у јавном интересу, како би се и судском праксом указало да је овакво понашање послодавца недопустиво. Прво рочиште у овој правној ствари до краја 2019. године није заказано.

Повереник за заштиту равноправности је овлашћен да подноси кривичне пријаве када у свом раду сазна за постојање кривичног дела или учиниоца. Тако је Повереник поднео надлежним тужилаштвима шест кривичних пријава и то две због дискриминације на основу сексуалне оријентације, једна садржи елементе дискриминације на основу инвалидитета, једна је поднета због изазивања националне и расне мржње, једна због недозвољених полних радњи и једна због насиља на спортској приредби.

Током 2019. године поднета су три захтева за покретање прекршајног поступка од којих су два захтева поднета због прекршаја у области рада, а односе се на дискриминацију на основу пола и породичног статуса, а један због одбијања пружања услуге због припадности ромској националној мањини.

1.13. Остали исходи поступака

Законом о забрани дискриминације прописано је да Повереник не поступа по притужби када је по истој ствари покренут поступак пред судом или је поступак пред судом правноснажно окончан; када је очигледно да нема дискриминације на коју подносилац притужбе указује; када је у истој ствари већ поступао, а нису поднети нови докази, као и када је због протеча времена од учињене повреде права немогуће постићи сврху поступања. У току 2019. године Повереник у 69 притужби није поступао због ненадлежности. У овим случајевима Повереник подносиоце притужби обавештава о разлозима за одбацивање притужбе, а дају им се и информације о томе који је орган надлежан у конкретном случају. Што се тиче непотпуних притужби, којих је у 2019. години било 244, подносилац притужбе се обавештава о разлозима због којих је притужба непотпуна, као и о томе које податке је неопходно доставити, уз остављање рока за допуну притужбе. Ако у остављеном року подносилац не отклони недостатке, Повереник не поступа даље по притужби. У 194 притужби је било очигледно да нема повреде права на коју подносилац притужбе указује, у 58 случајева је био покренут или окончан судски поступак у истој ствари, у четири случаја није поступано због протеча времена, због чега није било могуће постићи сврху поступања, у пет случајева по притужби је већ поступано а нису понуђени нови докази, а у 14 случајева притужба је повучена.

2. Сарадња Повереника

И током 2019. године настављен је рад на повећању доступности и видљивости институције, као и на промовисању принципа равноправности и забране дискриминације путем бројних обука, предавања, организовањем и учешћем на конференцијама и стручним скуповима, издавањем публикација и другог. Унапређена је сарадња са органима јавне власти, организацијама цивилног друштва, међународним организацијама, другим институцијама и медијима.

Повереник је 15. марта 2019. године поднео Народној скупштини Републике Србије Редован годишњи извештај о стању у области заштите равноправности за 2018. годину, који је 10. септембра представљен Одбору за људска и мањинска права и равноправност полова, а 2. октобра на пленарној седници свим посланицима Народне скупштине Републике Србије.

Такође, под покровитељством Народне скупштине Републике Србије у Београду је организован састанак Комитета за равноправност и анти-дискриминацију Парламентарне скупштине Савета Европе, на коме је повереница говорила као уводничарка, представљајући рад институције, изазове у погледу остваривања равноправности и приоритете у наредном периоду, истовремено указујући да је говор мржње изазов за све државе региона и Европе.

На захтев Народне скупштине достављени су подаци о сексизму, узнемиравању и насиљу над парламентаркама ради одржавања дебате о једнакости на 141. заседању Скупштине Интерпарламентарне уније, која је одржана у Београду. Поред тога, на седници Одбора за људска и мањинска права и равноправност полова обележено је „16 дана активизма“ и одржано јавно слушање на тему „Спречавање насиља над женама“, на коме је указано на улогу медија у превенцији и борби против насиља над женама као и на значај ране едукације о родној равноправности и унапређење координисаног ефикасног деловања свих институција система у пружању заштите од насиља.

Повереник је, између осталог, заједно са Националном академијом за јавну управу и Амбасадом Републике Француске организовао семинар, „Женско лидерство“, намењен женама на средњем и вишем управљачком нивоу. Од изузетног значаја за сузбијање дискриминације и остваривање равноправности је добра сарадња и разумевање са представницима извршне власти, па је такав тренд настављен и у 2019. години, али је општи закључак да постоји простор за унапређење сарадње посебно са државним органима у чијој надлежности су јавне службе од виталног значаја за грађане, попут здравствене и социјалне заштите.

Током 2019. године настављена је пракса сарадње са представницима судске праксе, па је Повереник узео учешће на саветовању судија апелационих судова, одељења судске праксе, у организацији Правосудне академије, на тему решавања спорних питања у циљу усаглашавања судске праксе у предметима из области дискриминације. Поред тога, рад Повереника представљен је и на семинару из области недискриминације за 30 полазника девете генерације почетне обуке Правосудне академије.

У оквиру пројекта „Јачање локалних антидискриминационих и институционалних капацитета“, који Повереник спроводи уз подршку Краљевине Норвешке, у циљу подизања капацитета запослених у локалним самоуправама за препознавање и реаговање на дискриминацију, одржане су обуке за представника осам локалних самоуправа у Србији, а током реализације пројекта обучено је укупно 300 представника из 15 локалних самоуправа, чиме је знатно проширена мрежа сарадника Повереника на локалном нивоу.

Поред тога, за пружаоце социјалних услуга на локалном нивоу одржана је обука у области примене антидискриминационих прописа у оквиру пројекта „Социјалне услуге за рањиве групе“ који финансира Немачка развојна сарадња (ГИЗ). У оквиру истог пројекта организовани су скупови на тему „Бизнис и људска права“ на којима је представљен Кодекс равноправности Повереника и одржана обука о познавању антидискриминационих прописа и механизмима заштите од дискриминације за представнике локалних самоуправа, послодаваца и организација цивилног друштва.

Повереник наставља са спровођењем такмичења у симулацији суђења (Moot Court) под називом „Осуди дискриминацију“, које се организује већ осам година за редом уз подршку Фондације за отворено друштво. Такође, акцијом „Равноправно до циља“ одржаном у оквиру 32. Београдског маратона, Повереник је осми пут пружио подршку особама са инвалидитетом у учешћу на овој спортској манифестацији, у сарадњи са Спортским савезом особа са инвалидитетом Београда. У организацији Повереника и Омладинске престонице Европе ОПЕНС 2019. одржана је конференција посвећена учешћу младих у доношењу одлука „Уважите нас, ми смо овде...“. Такође, са Омладинском престоницом Европе ОПЕНС 2019. потписан је и Меморандум о сарадњи као део заједничких активности усмерених на унапређење положаја младих.

Током 2019. године Повереник је наставио сарадњу са међународним партнерима у земљи и иностранству, владиним и невладиним организацијама, као и европским и телима за равноправност из земаља региона билатералним сусретима и активним учешћем у раду Европске мреже тела за равноправност (ЕКВИНЕТ).

На позив премијерке Румуније Виорике Данчиле и Светског јеврејског конгреса, повереница је учествовала на дводневном скупу „Перспектива за будућу стратегију спречавања и борбе против антисемитизма, расизма, ксенофобије, радикализације и говора мржње“ одржаном у Букурешту, и том приликом је истакнут добар пример Србије као државе у којој нема пораста антисемитизма и дискриминације Јевреја.

Поводом обележавања 25-годишњице постојања Европске комисије против расизма и нетолеранције Савета Европе (ECRI) и 70 година од оснивања Савета Европе одржана је конференција највиших представника европских институција за равноправност, а одржан је и састанак са комесарком Савета Европе за људска права Дуњом Мијатовић са којом је разговарано о стању у области људских права и заштите од дискриминације у Србији. У оквиру пројекта „Не цени књигу по корицама – Жива библиотека у Србији“, који Повереник реализује од 2012. године уз подршку Савета Европе, одржане су 23 „Живе библиотеке“ и једна обука за организаторе.

Мисија ОЕБС у Србији наставила је да подржава регионалну сарадњу тела за равноправност те је организована Четврта регионална конференција у Подгорици, у организацији Заштитника људских права и слобода Црне Горе. У завршним делу ове конференције договорено је да се следећа Регионална конференција одржи у Београду.

Повереник је подржао реализацију пројекта „Аутономија, глас и учешће особа са инвалидитетом“, који Тим Уједињених нација у Србији спроводи са партнерима, а успостављена је сарадња и са Канцеларијом Уједињених нација за пројектне услуге (УНОПС) у оквиру имплементације програма „Побољшање добре управе и социјалне укључености на локалном нивоу у Србији“ (Свис Про).

У сарадњи са Агенцијом Уједињених нација за родну равноправност и оснаживање жена у Србији (UNWomen), Повереник је организовао једнодневну креативну радионицу за чланове Панела младих, која је имала за циљ стицање посебних знања панелиста о правима жена са села и разматрање на који начин млади могу да допринесу унапређењу њиховог положаја.

Светски дан становништва, 11. јул, као и 25 година Међународне конференције о становништву и развоју обележен је организацијом заједничког догађаја са УНФПА у Србији и Кабинетом министра без портфеља задуженог за демографију и популациону политику, а догађај је био посвећен подизању свести о репродуктивним правима и разбијању стереотипа и предрасуда.

На Годишњој скупштини ЕКВИНЕТ-а изабрано је девет чланова Управног одбора, док је гласањем одлучено, без обзира на писано противљење упућено

свим члановима, уз усмено образложење представника Повереника на самој седници, да је институција Омбудсмана тзв. Косова примљена у чланство ове организације. Такође, Повереник је учествовао у изради публикације под називом „Борба против насиља над женама и родно заснованог насиља“ која се бави овом темом, као и поступањем тела за равноправност када је реч о насиљу над женама и родно заснованом насиљу.

Повереник је добитник признања у категорији републичких органа, које је додељено поводом обележавања 28. септембра, Међународног дана права јавности да зна, а признање је повереници уручио Повереник за информације од јавног значаја и заштиту података о личности Милан Мариновић.

Поводом Међународног дана толеранције, 16. новембра и 10 година од усвајања Закона о забрани дискриминације, Повереник је одржао редовну годишњу конференцију, уз подршку Мисије ОЕБС у Србији и Амбасаде Краљевине Норвешке. Поред поверенице, на отварању конференције говорили су председница Одбора за људска и мањинска права и равноправност полова Народне скупштине Јасмина Каранац, шеф Мисије ОЕБС-а у Србији Андреа Орицио и заменица амбасадора Краљевине Норвешке Јане Марит Кнутруд, истакавши значај и улогу институције Повереника у унапређењу равноправности и стварању толерантног друштва.

По пети пут уручене су Годишње новинарске награде за толеранцију, коју заједнички додељују Повереник и Мисија ОЕБС-а у Србији. Награђени су Аљоша Мудри (вугл. рс), Бојана Миловановић (Нови Магазин), Јелена Диковић (Данас), Сузана Трајковић (Еспресо), Александар Минић (ТВ Форум Пријепоље), Биљана Јовичић Радуловић (РТС), Братислав Илић (Прва), Милица Батричевић и Јована Нетковић (вугл. рс и Бефем продукција).

На конференцији су додељене и награде „Општина/град једнаких могућности“ које су, уз подршку Амбасаде Краљевине Норвешке, уручене по други пут ове године. Добитници су општине Медвеђа (прво место), Прибој (друго место) и Аранђеловац (треће место).

3. Медијско извештавање

Равноправност, толеранција, случајеви дискриминације, заштита људских права из године у годину добијају све више медијског простора, па је утисак да се о овим темама никад више није писало и извештавало. Међутим, чињеница је и да су у 2019. години кулминирале различите врсте увреда, од дискриминаторних ставова и омаловажавања до говора мржње и претњи, као и крајње недопустив и непримерен говор, уперен у највећем броју случајева против жена.

Своју кулминацију овакав говор је доживео на друштвеним мрежама, пре свега твитеру, који је постао полигон за обрачун са неистомишљеницима, у првом реду политичким, али су на мети неретко били и новинари и новинарке, као и јавне личности, а претње су биле упућене и деци председника Србије и организацијама цивилног друштва. Такође, претходну годину је обележило и вршњачко насиље, које је у неким случајевима показало сву свирепост физичког и психичког злостављања међу децом, као и насиље над женама, које је постало све бруталније, а неки медији су својим извештавањем отворили простор насилницима или оправдавали злочине.

У 2019. години је без сумње доминирала *дискриминација жена*, јер су је обележиле мизогине и сексистичке изјаве, говор мржње, вређање премијерке, народних посланица, новинарки, претње, притисци и увреде на рачун жене која је покренула судски поступак против председника општине због сексуалног узнемиравања, затим вређање супруге убијеног Оливера Ивановића, непримерено извештавање о појединим женама из јавног живота, и тако даље.

Извештавало се и писало и о иницијативи поверенице којом је тражила да се укине забрана запошљавања у јавном сектору јер су њом највише погођене жене, а велику пажњу привукла је и иницијатива за оцену уставности и законитости Закона о финансијској подршци породици са децом која је поднета Уставном суду. Велику медијску пажњу изазвала је и Иницијатива да улице у Београду понесу имена значајних, али не толико јавности познатих жена Србије, као и препорука маркетиншким агенцијама да приликом прављења реклама не подржавају, пре свих, родне, али и старосне предрасуде и стереотипе.

У врху интересовања бројних медија данима је био случај породиље која је послодавцу уплаћивала више од своје плате како би била пријављена, због чега је покренута стратешка парница, а током године се више него раније извештавало о положају жена на тржишту рада. Такође, писало се и о положају жена у руралним подручјима, а забележене су све посете поверенице општинама у Србији где се говорило о женама са села и женском предузетништву, чиме су се посебно бавили локални медији.

Национална и расна припадност и етничко порекло током 2019. године били су медијска тема махом у инцидентним случајевима, попут напада на фудбалере афричког порекла у Крушевцу, напад припадника неонацистичких организација током антифашистичког протеста у Нишу, као и исписивања кукастих крстова на амбасади Мађарске и графита против припадника албанске националности у Зрењанину. На све случајеве повереница је реаговала осудом. (Анти)фашизам је тема којом су се медији током године бавили више него иначе, а објављена су сва повереничина саопштења као и ауторски текст, који су указивали на олако коришћење, па чак и злоупотребу термина фашизам.

Након што је утврђена дискриминацију у основној школи у Бујановцу због формирања одвојених мешовитих одељења за српску и ромску децу, тај случај је заинтересовао велики број медија, а пажњу је изазвао и правилник једног такси удружења из Ниша у коме је било наведено да није дозвољено да возе Роме. Иначе, о ромској националној мањини током 2019. извештавало се мање него ранијих година.

Тема о којој се извештавало јесте *положај старијих и дискриминација на основу старосној доба*, па су током године медији писали о проблемима старења, депопулације и потреби усаглашавања демографске политике. Извештавало се и о иницијативи поверенице о оцени уставности одредбе из Закона о пензијском и инвалидском осигурању која је предвиђала да право на породичну пензију преминулог, који је у време закључења брака навршио 65 година, може да наследи његов брачни друг под условом да имају заједничко дете или да је брак трајао најмање две године, а за коју је оцењено да није у складу са Уставом.

Повод да се поједини медији позабаве положајем старијих жена јесу два случаја, у којима је поступала и повереница, случај о жени из једног дома за старе у Београду којој је ускраћена могућност уласка у посед сопственог стана, као и о баки из околине Бујановца која живи у тешким условима.

Медији су се мање него претходних година бавили *положајем особа са инвалидитетом*. Углавном су новине правиле теме о незапослености особа са инвалидитетом, анализирајући улогу државе, као и проблем са приступачношћу, пре свега, установа здравствене заштите и објеката у бањским лечилиштима. Традиционално учешће Повереника за заштиту равноправности у оквиру Београдског маратона, акцијом Равноправно до циља, где се промовише равноправност особа са инвалидитетом, тема је о којој је извештавала већина медија.

Тема о којој су медији извештавали мање него претходних година јесте *положај ЛГБТ особа*, а о тој теми највише се извештавало поводом

Међународног дана поноса и током одржавања Параде поноса, пре свега питање легализације истополних заједница. Догађај који је узбуркао јавност и на који је реаговала и повереница јесте напад на младића у центру Београда који је носио розе торбу, због које су нападачи мислили да је ЛГБТ особа. Медији су се бавили ЛГБТ заједницом и када је отворен први Дроп ин центар, као и када су измењени удбеници који су имали дискриминаторне ставове према ЛГБТ популацији, уз подсећање на такву препоруку поверенице. Интересовање медија било је и за случај у којем је министарство здравља дискриминисало ЛГБТ заједницу, јер им није дозволило да буду даваоци репродуктивних ћелија.

Када је реч о *здравственом стању*, извештавало се о случају где је пацијенту црвеним словима било исписано ХИВ на болничком картону, што је повереница осудила и подсетила на препоруку којом је таква дискриминација и стигматизација особа које живе са ХИВ/АИДС недопустива, а медијски је забележена и посета првом Бел хоспису у Београду.

Медији су известили и о састанку поверенице са председником Србије Александром Вучићем са којим је разговарала о стању људских права и положају националних мањина. Представљање Редовног годишњег извештаја о раду Повереника за заштиту равноправности у Народној скупштини Републике Србије, такође је испраћено у свим медијима. Традиционално, годишња конференција наше институције на Међународни дан толеранције, на којој је представљено истраживање о дискриминацији у Србији и додељене награде за медијско извештавање и за општине једнаких шанси, била је повод да се медији дискриминацијом баве различитим примерима и са различитих аспеката. Крајем године, медији су посветили пажњу иницијативи коју је повереница упутила надлежном министарству, о укидању рада трговина недељом.

4. Извршење буџета за 2019. годину

Законом о буџету Републике Србије за 2019. годину Поверенику су опредељена средства за Програм „Унапређење и заштита људских и мањинских права и слобода“ у износу од 96.911.000 динара. Укључивањем неутрошених средстава из претходне године, као и донација из 2019. године, расположива средства у буџету за овај програм, односно износ који се налазио на текућим апропријацијама, достигао је 114.081.102 динара. Укупно утрошена средства на крају 2018. године износила су 89,155,989 динара.

5. Препоруке за сузбијање дискриминације и унапређење равноправности

У 2019. години спроведене су у целости поједине препоруке које је Пове- реник дао у свом годишњем извештају за 2018. годину, а поједине препоруке спроведене су у само одређеном делу. Имајући у виду да су препоруке дате током претходних година имале општи карактер, као и да је у појединим случајевима потребан дужи временски период како би се реализовале, поједине препоруке које су дате у годишњем извештају за 2018. годину се понављају и у овом извештају.

У том смислу у извештајном периоду донети су: *Програм о заштити и минималној здравља у Републици Србији за период 2019–2026. године, Програм за рејке болести у Републици Србији за период 2020–2022. године, Програм за оснаживање жена у области информационо-комуникационих технологија за период 2019–2020. године, Акциони план за спровођење Стратегије превенције и сузбијања трговине људима, посебно женама и децом и заштите жртва за 2019. и 2020. годину, Стратегија за развој вештачке интелигенције у Републици Србији за период 2020–2025. године, Стратегија заштите ишрошача за период 2019–2024. године.* Током 2019. године усвојени су и нови закони или измене и допуне важећих, попут Закона о ученичком и студентском стандарду, Закона о централном регистру становништва, Закона о здравственој заштити, Закона о здравственом осигурању, Закона о изменама и допунама Закона о планирању и изградњи, Закона о изменама и допунама Кривичног законика, Закона о изменама и допунама Закона о предшколском васпитању и образовању, Закона о изменама и допунама Закона о основном образовању и васпитању, Закона о дуалном моделу студија у високом образовању, Закона о изменама и допунама Закона о високом образовању, Закона о изменама и допунама Закона о ауторским и сродним правима, Закона о изменама и допунама Закона о пензијском и инвалидском осигурању, Закона о науци и истраживањима и др., као и Правилник о изменама и допунама Правилника о начину остваривања права на специјална помагала за читање и писање која се обезбеђују из средства Републичког фонда за пензијско и инвалидско осигурање, Правилник о смерницама добре праксе за остваривање учешћа јавности у припреми нацрта закона и других прописа и аката, Правилник о измени Правилника о организацији, нормативима и стандардима рада центара за социјални рад, као и низ других правилника, као што су правилници који се односе на субвенције у пољопривреди и развој руралних области и друго.

На основу увида стечених у поступку по притужбама током 2019. године, као и на основу других релевантних података о проблемима у остваривању равноправности, Повереник даје следеће препоруке:

1. Приступити изради стратешких докумената и акционих планова чије је важење истекло у претходном периоду или истиче у 2020. години. То се првенствено односи на доношење стратегије превенције и заштите од дискриминације, развој социјалне заштите, превенције и заштите деце од насиља, развој образовања одраслих, друштвено одговорног пословања, као и стратегије о старењу. Нови стратешки документи треба да буду базирани на евалуацији претходно важећих стратегија и уз уважавање тренутног стања и потреба друштвених група на које се односе. Приликом припреме свих стратешких докумената реално дефинисати циљеве и активности, обезбедити изворе финансирања и спровести широк консултативни процес са свим релевантним актерима.

2. На републичком, покрајинском и локалном нивоу предвидети спровођење мера и активности у циљу смањења сиромаштва, подстицања руралног развоја, задржавања и веће укључености младих, веће једнакости при запошљавању без давања предности по било ком основу, као и постизања пуне равноправности грађана и грађанки, нарочито рањивих и маргинализованих друштвених група укључујући и децу и жене који припадају овим групама. Приликом креирања прописа и мера, посебну пажњу треба посветити статистичким показатељима и подацима из релевантних истраживања за поједине области уз сагледавање дугорочних ефеката примене у пракси и реалних ефеката на грађане и грађанке и локалне заједнице.

3. Унапредити систем социјалне заштите и финансијске подршке породици са децом у циљу побољшања ефикасности и квалитета помоћи ради савладавања социјалних и животних тешкоћа, стварања услова за задовољење основних животних потреба појединца и породице, као и мера заштите породице са децом и подршке рађању. Посебно посветити пажњу јачању материјалне подршке намењене осетљивим и сиромашним групама становништва, унапређењу доступности и разноврсности услуга подршке (дневне услуге у заједници, услуге подршке за самосталан живот, интензивне услуге подршке породици која је у кризи, саветовање и подршка родитеља, подршка породици која се стара о свом детету или одраслом члану породице са сметњама у развоју и др.), као и других услуга социјалне заштите. Ојачати контролне механизме и увести праћење и оцену квалитета услуга социјалне заштите.

4. Неопходно је ојачати све (квантитативне и квалитативне) капацитете центара за социјални рад, као и других установа социјалне заштите како би могли да правовремено одговоре свим пословима у области социјалне и породичноправне заштите и обезбеде квалитетно мапирање потреба,

препознавање социјалне искључености и благовремено активирање свих облика подршке и помоћи.

5. Унапредити функционисање јавних служби у области здравља, просвете, социјалне заштите, друштвене бриге о деци, науке, културе, инспекцијских послова и др., посебно у погледу броја запослених предузети мере у правцу враћања одговорности руководиоцима јавних служби у управљању и функционисању ових служби, а у циљу омогућавања остваривања свих права грађана у пуном обиму и разумном року.

6. Интензивирати рад на унапређивању архитектонске и информационе приступачности и примену универзалног дизајна у свим областима, са циљем омогућавања несметаног приступа јавним објектима и површинама, превозу, информацијама, комуникацијама и услугама за особе са инвалидитетом, лица која се отежано крећу, старије суграђане и децу. Обезбедити да информације о раду свих органа јавне власти буду доступне у одговарајућим форматима, укључујући и садржаје интернет презентација, повећати број медијских садржаја који се преводe на знаковни језик и медијских садржаја прилагођених слепим лицима, као и комуникацију преко тумача за знаковни језик. Потребно је обезбедити једнаке могућности за приступ службама за хитне интервенције, услугама обавештења, СОС линијама и слично.

7. Унапредити остваривање права особа са инвалидитетом на приступачно бирачко место и изборни материјал. Унапредити прописе који уређују питање лишења пословне способности и старатељства над пунолетним особама уз омогућавање самосталног одлучивања и промоцију способности особа са инвалидитетом и донети прописе који се односе на радно ангажовање особа са инвалидитетом, просторно техничке услове, стручну оспособљеност запослених и друге услове за рад радног центра.

8. Особама са инвалидитетом омогућити подршку за самосталан живот у најмање рестриктивном окружењу, несметан приступ здравственој заштити и превентивним прегледима, онемогућити присилно, односно смештање без пристанка лица у установе здравствене и социјалне заштите. Наставити процес деинституционализације корисника смештених у установама, уз истовремено обезбеђивање адекватне подршке и развој услуга на локалном нивоу, као и континуирано развијање сарадње система социјалне и здравствене заштите, образовања и запошљавања.

9. Наставити спровођење мера активне политике запошљавања у односу на сагледане ефекте до сада предузиманих мера и активности. Креирати нове мере и механизме активне политике запошљавања којима се постижу најбољи ефекти на запошљавање теже запошљивих лица на тржишту рада, посебно имајући у виду пол, године живота, здравствено и социјално стање и

друге карактеристике незапослених лица, уз смањења учешћа нестандартних облика рада у циљу смањења несигурности и одласка младих. Јачати институције локалне самоуправе за креирање мера и спровођење активне политике запошљавања, уз уважавање карактеристика локалног тржишта рада.

10. Континуирано предузимати мере за подстицање запошљавања жена и развој женског предузетништва, за заштиту жена од дискриминације на тржишту рада уз посебну пажњу на остваривање равноправности у приступу радним местима, једнаким условима за напредовање и остваривање једнаке зараде. Предузимати мере за усклађивање рада и родитељства, смањење родне диспропорције и утицаја патријархалних образаца у бављењу децом, старању о другим члановима породице и обављању породичних обавеза, уз промовисање једнаког дељења обавеза у односу на здравствене, економске и професионалне обавезе. У циљу постизања равноправног учешћа жена у радној снази и равноправног учешћа мушкараца у неплаћеном старању, радити на дефинисању и имплементацији законских одредаба о флексибилном радном времену, промоцији и подстицању одсуства очева са рада ради неге детета, иновирању и повећању броја наставних садржаја који обрађују теме равноправног бављења породичним обавезама и слично.

11. Законом прописати и обезбедити укључивање и подстицање равномерне заступљености жена и мушкараца у свим сферама друштвеног живота, посебно у доношењу одлука и вршењу јавних функција на свим нивоима, као и вођење родно балансиране кадровске политике и родно осетљиве статистике, а у складу са међународним стандардима и Законом о забрани дискриминације.

12. Интензивирати процес имплементације Акционог плана за спровођење Резолуције 1325 Савета безбедности УН – Жене, мир и безбедност у Републици Србији (2017–2020), са посебним акцентом на активностима у локалним заједницама.

13. Радити на унапређивању координисаног и ефикасног деловања свих институција система у пружању заштите од насиља у породици и других облика родно заснованог насиља уз развој сервиса за подршку жртвама насиља, као и деци сведоцима насиља. Наставити континуиране активности на подизању свести о препознавању и обавезности пријаве насиља, нарочито запослених у систему здравствене и социјалне заштите. Увести обавезу вођења родно осетљиве статистике која се односи на пријаве насиља и процесуиране случајеве, са акцентом на посебно осетљиве групе као што су девојчице, старије жене, жене са инвалидитетом, Ромкиње и слично.

14. Предузети мере и активности за обезбеђивање услова за пружање услуга корисницима који због специфичног социјалног и здравственог статуса имају потребу и за социјалним збрињавањем и за сталном здравственом

заштитом прописивањем стандарда за пружање тих услуга. Подизати информисаност о овим правима и услугама, посебно у погледу палијативне неге и збрињавања, поједноставити процедуре за њихово остваривање, побољшати коришћење информационих технологија у сврху помоћи, обезбедити доступан и приступачан приступ палијативној нези како старијих тако и других лица која имају такву потребу, у склопу права на здравствену заштиту, без дискриминације. Радити на унапређењу положаја неформалних неговатеља унапређењем система формалне подршке онима којима је помоћ потребна, сагледавањем потреба самих неформалних неговатеља, увођењем различитих врста услуга подршке и друго.

15. Наставити рад на обезбеђивању ефикаснијих терапија, лекова, материјала и помагала новије генерације на терет Републичког фонда за здравствено осигурање, посебно за особе са инвалидитетом, старије, особе које се лече дијализом, које болују од ретких болести, хепатитиса, меланома, особе које живе са ХИВ-ом/АИДС-ом и др. Предузимати мере превентивне заштите, скрининг прегледа и посветити посебну пажњу подизању свести и информисаности о здравственим ризицима и репродуктивном здрављу, посебно деце и младих, али и старијих. Обезбедити већу доступност психолошке подршке.

16. Унапредити нормативни оквир за заштиту права детета усаглашавањем са Конвенцијом о правима детета, а посебно у погледу дефинисања појмова и забране физичког кажњавања. Донети нови Општи протокол за заштиту деце од злостављања и занемаривања.

17. Унапредити доступност основношколског и средњошколског образовања деци из осетљивих друштвених група, предузимањем афирмативних мера нарочито усмерених према деци са инвалидитетом и сметњама у развоју, ромској деци и „деци улице“ у циљу квалитетније подршке и унапређења инклузивног образовања и предузимањем мера на правовременом обезбеђивању уџбеника у прилагођеним форматима, повећању броја уписане деце али и смањењу осипања из образовног система. Предузети све неопходне радње и мере којима ће се обезбедити ангажовање личног пратиоца, педагошког асистента за децу и ученике којима је потребна додатна подршка у образовању и васпитању и наставити рад на развоју инклузивног образовања, у складу са принципима једнакости и доступности у образовању на свим нивоима.

18. Спроводити активности усмерене ка укључивању одраслих из осетљивих друштвених група у образовни систем. Радити на обезбеђивању једнаких могућности у приступу високом образовању младима из маргинализованих друштвених група, увођењем посебних мера и допуном стандарда за акредитацију високошколских установа, а нарочито у погледу приступачности простора, обезбеђивања асистивних технологија и одговарајућих сервиса за подршку студентима.

19. Спроводити програме за децу у циљу неговања вредности које промовишу културу толеранције, разумевања и уважавања различитости, родне равноправности, међугенерациске солидарности и недискриминације. У школске програме увести здравствено и васпитање о репродуктивном и сексуалном здрављу и кроз грађанско васпитање подстицати усвајање вредности равноправности и толеранције кроз отклањање бројних уврежених стереотипа и предрасуда о различитим друштвеним групама и друштвеним појавама.

20. Интензивирати рад на побољшању положаја старијих, нарочито у руралним и неприступачним подручјима. Потребно је повећати доступност услуга здравствене и социјалне заштите за старије (кућно лечење и нега, јачање патронажних служби за обилазак и помоћ старима, саветовање путем телефона и сл., као и увођење мобилних и иновативних услуга које одговарају на специфичне потребе старијих, као што су телеасистенција, неформални неговатељи, услуге повременог и привременог смештаја и сл.). Неопходно је и боље повезивање новчаних давања са услугама, као и побољшање услуга превоза што је услов за бољи приступ услугама и спречавање социјалне искључености.

21. Унапредити прописе о раду у погледу унапређења достојанственог рада, смањења несигурности на раду и омогућавања примене флексибилног радног времена у циљу побољшања положаја радника, уз ефикасније механизме контроле редовне уплате доприноса за обавезно социјално осигурање од стране послодавца као обвезника како би се избегле последице у случајевима престанка рада послодавца. У континуитету реализовати едукативне програме намењене органима јавне власти, инспекцијским органима, судијама, послодавцима и синдикалним организацијама, запосленим и незапосленим лицима на евиденцији Националне службе за запошљавање, како би били обучени за препознавање и адекватно реаговање у случајевима дискриминације у области рада и запошљавања.

22. Подстицати социјални дијалог јачањем капацитета државних институција и социјалних партнера да би се у складу са потребама одговорило на понуду и потражњу на тржишту рада, подстицати дијалог о секторским политикама заснован на доброј обавештености и партиципативности свих актера, пружати подршку колективном преговарању укључујући и преговарање на нивоу предузећа, са циљем осигурања доследне примене свих прописа и поштовања савремених принципа и препорука међународних тела.

23. Предузети све потребне мере како би састав државних органа, органа локалне самоуправе и других органа јавне власти одговарао националном саставу становништва на њиховом подручју, повећањем броја запослених припадника националних мањина и њиховим школовањем и оспособљавањем

за обављање послова и предузети мере у циљу управљања националном, етничком, верском, језичком и другом разноврсношћу.

24. Активно радити на унапређивању положаја Рома, посебно Ромкиња у погледу обезбеђивања личних докумената, приступа адекватном становању, здравственим, образовним и услугама социјалне заштите, као и запошљавању уз остваривање међуресорске сарадње свих актера у систему заштите и остваривања појединих права, на свим нивоима. Реализовати активности и мере предвиђене Акционим планом за примену Стратегије за социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији за период од 2016. до 2025. године, уз редовно мерење резултата.

25. Донети прописе којима се омогућава регистрација истополних парова и регулишу дејства, правне последице и начин престанка регистрованих партнерства, у складу са препорукама Савета Европе, као и предузимати мере усмерене ка елиминисању дискриминације и стигматизације ЛГБТ особа.

26. Посебну пажњу посветити одговорном извештавању које не сме да карактерише говор мржње, сензационализам, сексизам, мизогинија, дискриминаторни ставови и увредљиво извештавање које је најчешће усмерено на жене и припаднике ЛГБТ популације. Подстицати интегрисање тема које развијају културу толеранције, разумевања и уважавања различитости, међугенерациске солидарности, међусобног поштовања, родне равноправности и недискриминације у медијима и на друштвеним мрежама.

27. Радити на укључивању свих друштвених актера на препознавању и превенцији говора мржње у јавном простору, са посебним акцентом на његовом благовременом и адекватном санкционисању.

28. Континуирано радити на едукацији запослених у државној управи и локалној самоуправи, запослених у систему образовања, запошљавања, здравствене и социјалне заштите, носилаца правосудних функција, полицијских службеника, запослених у инспекцијским службама, новинара и новинарки и др, у циљу упознавања са појмом, облицима, као и механизмима заштите од дискриминације.

29. У циљу постизања пуне усклађености са правним тековинама Европске уније и превазилажења проблема уочених у досадашњој примени закона, изменити и допунити Закон о забрани дискриминације и прописати адекватна решења за успостављање и операционализовање јединственог, централизованог и стандардизованог система за прикупљање и анализу релевантних података који служе за праћење дискриминације и ефикасности система заштите од дискриминације, уз предвиђање потребних буџетских средстава за његову имплементацију.

6. Сажетак статистичког приказа рада Повереника у 2019. години

Број предмета у 2019. години

ПРЕДМЕТИ	2019.
Притужбе	711
Препоруке мера	686
Тужбе	1
Посредовање	1
Мишљења на нацрте аката	31
Предлог Уставном суду	1
Кривичне пријаве	6
Прекршајне пријаве	3
Иницијативе за изменом прописа	16
Упозорења	23
Саопштења*	34
УКУПАН број предмета*	1479

* Саопштења не улазе у укупан број предмета

Подносиоци притужби

Физичка лица подносиоци притужби	број	%
Мушкарци	296	51,1
Жене	283	48,9
Укупан број	579	100.0
Остали подносиоци притужби	број	%
Физичка лица	579	81,4
Организације	110	15,5
Државни органи	10	1,4
Правна лица	8	1,1

Група лица	3	0,4
Орган/институција	1	0,1
Укупан број подносилаца притужби	711	100.0

Притужбе по основу дискриминације	број	%
Притужбе у којима је наведено лично својство	578	81,3
Притужбе у којима није наведено лично својство	133	18,7
Укупан број притужби	711	100.0

Притужбе по основу дискриминације	број	%
Притужбе у којима је наведено једно лично својство	462	79,9
Притужбе у којима је наведено више личних својстава	116	20,1
Укупан број притужби	578	100.0

Притужбе у којима је наведено лично својство	број	%
Инвалидитет	118	16,2
Пол	96	13,2
Здравствено стање	86	11,8
Старосно доба	72	9,9
Чланство у политичким, синдикалним и другим организацијама	72	9,9
Неко друго лично својство	65	8,9
Брачни и породични статус	58	7,9
Национална припадност или етничко порекло	50	6,8
Имовно стање	33	4,5
Сексуална оријентација	18	2,5
Верска или политичка убеђења	14	1,9
Родни идентитет	12	1,6
Рођење	7	1,0
Осуђиваност	6	0,8

Изглед	6	0,8
Језик	6	0,8
Држављанство	4	0,5
Генетске особености	3	0,4
Преци	2	0,3
Раса	2	0,3
Укупно*	730	100.0

* У 116 притужби, као основ дискриминације, наведено је више личних својстава.

Области друштвених односа на које се притужбе односе

Притужбе по области дискриминације	број	%
У поступку запошљавања или на послу	229	32,2
Поступак пред органима јавне власти (суд, општина, министарство, комисије ...)	155	21,8
Образовање и стручно оспособљавање	102	14,3
Приликом пружања јавних услуга или при коришћењу објеката и површина	53	7,5
Социјална заштита	41	5,8
Здравствена заштита	27	3,8
Јавна сфера / Општа јавност	24	3,4
Јавно информисање и медији	18	2,5
Приватни односи	17	2,4
Нешто друго	15	2,1
Становање	11	1,5
Култура, уметност, спорт	11	1,5
Деловање/активности у синдикатима, политичким странкама, НВО и другим организацијама	6	0,8
Пензијско и инвалидско осигурање	2	0,3
Укупан број притужби	711	100.0

Против кога су притужбе поднете

Против кога су притужбе поднете	број	%
Државни орган	320	43,2
Физичка лица	152	20,5
Правна лица	143	19,3
Орган / Институција	106	14,3
Организације	13	1,8
Група лица	7	0,9
Укупно	741	100.00
Број предмета са једним дискриминатором		575
Број предмета са више дискриминатора		166
Укупно		741

Број притужби по регионима

Број притужби по регионима	Број	%
Београдски регион	261	36,7
Регион Шумадије и Западне Србије	143	20,1
Регион Војводине	94	13,2
Регион Јужне и Источне Србије	101	14,2
Регион Косова и Метохије	2	0,3
Непознати регион*	110	15,5
Укупан број притужби по регионима	711	100.00

*Регион је непознат када је притужба послата електронском поштом, а подносилац не назначи адресу.

Исходи поступака

Исходи поступака по притужбама	2018.
Поднет предлог Уставном суду	1
Покренут прекршајни поступак	3

Поднета кривична пријава	6
Поднета тужба суду	1
Притужбе у којима је донето мишљење	70
– мишљење у којем је утврђена повреда права и дата препорука	52
– мишљење у којем је није утврђена повреда права и дата препорука мера за остваривање равноправности	4
– мишљење у којем није утврђена повреда права	14
Посредовање – медијација*	1
Ненадлежност	69
Непотпуност (недостаци)	244
Нема повреде права	194
Води се или је окончан судски поступак	58
Већ је поступано, али нису понуђени нови докази	5
Због протеча времена није било могуће постићи сврху поступања	4
Повучена притужба	14
У раду: дато на изјашњење и тражена допуна	41

* Поступак посредовања је започет у 2019. години

Поступање по препорукама

Поступање по препорукама	број	%
Поступљено по препоруци	35	87,5
Није поступљено по препоруци	5	12,5
Укупан број	40	100.0

*У 12 случаја рок за поступање по препоруци још није истекао.

Поступање по препорукама мера	број	%
Поступљено по препоруци	512	90,3
Није поступљено по препоруци	55	9,7
Укупан број	567	100.0

*119 препорука је упућено крајем децембра 2019. године.

7. Прилози

Прилог 1. Списак сагледаних извештаја и истраживања

1. Радни документ Комисије, *Република Србија Извештај Европске комисије за 2019. годину*, доступно на интернет страници: http://www.mei.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/godisnji_izvestaji_ek_o_napretku/20190529-serbia-report_SR_-_REVIDIRANO.pdf
2. *Non-paper о шренујном стању у поглављима 23 и 24 за Србију*, новембар 2019, доступно на интернет страници: http://www.mei.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/non_paper_23_24/non_paper_pg_23_24_19_sr.pdf
3. *Посебан Еуробарометар – Дискриминација у Европској унији*, Европска комисија, 2019, доступно на интернет страници: <https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinionmobile/index.cfm/survey/getsurveydetail/instruments/special/surveyku/2251>
4. *Извештај о основним правима 2019*, Агенција за основна права Европске уније (ФРА), доступно на интернет страници: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2019-fundamental-rights-report-2019_en.pdf
5. *Annual report on ECRi's activities*, The European Commission against Racism and Intolerance (ECRI), Стразбур, 2020, доступно на интернет страници: <https://rm.coe.int/ecri-annual-report-2019/16809ca3e1>
6. *GREVIO Baseline Evaluation Report Serbia*, Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence (GREVIO), Стразбур 2019(20), доступно на интернет страници: <https://rm.coe.int/grevio-report-on-serbia/16809987e3>
7. *Декларација о улози тела за равноправности – Агенде за одрживи развој 2030*, Европска мрежа тела за равноправност, 2019, доступно на интернет страници: <http://equineteurope.org/2019/07/09/declaration-on-the-role-of-equality-bodies-2030-agenda-for-sustainable-development/>
8. *Quality of life – Life and society in the EU candidate countries*, Eurofound, Tadas Leončikas, Kristina Doda, Sevinç Rende, Žarko Šunderić, Ivana Vujović and Merita Xhumari, Luksemburg, 2019, доступно на интернет страници: https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_publication/field_ef_document/ef18032en.pdf
9. *Human Development Report 2019*, United Nations Development Programme – UNDP, New York, 2019, доступно на интернет страници: <http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr2019.pdf>
10. *Report of the Special Rapporteur on torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment*, Human Rights Council, 2019, доступно на интернет

страница: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G19/019/18/PDF/G1901918.pdf?OpenElement>

11. *Concluding observations on the fourth periodic report of Serbia, Committee on the Elimination of Discrimination against Women*, 2019, доступно на интернет страници: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CEDAW%2fC%2fSRB%2fCO%2f4&Lang=en
12. *Извештај о трговини људима у Србији 2019 (2019 Trafficking in Persons Report: Serbia)*, United States Department of State Publication Office of the under Secretary for civilian security, democracy and human rights, June 2019, доступно на интернет страници: <https://www.state.gov/reports/2019-trafficking-in-persons-report/serbia/>
13. *World Report 2020 – Events of 2019*, Human Rights Watch, New York, 2020, доступно на интернет страници: <https://www.hrw.org/world-report/2020>
14. *Demographic Headwinds in Central and Eastern Europe*, International Monetary Fund, Cristina Batog, Ernesto Crivelli, Anna Ilyina, Zoltan Jakab, Jaewoo Lee, Anvar Musayev, Iva Petrova, Alasdair Scott, Anna Shabunina, Andreas Tudyka, Xin Cindy Xu, Ruifeng Zhang, Washington, 2019, доступно на интернет страници: <https://www.imf.org/en/Publications/Departmental-Papers-Policy-Papers/Issues/2019/07/11/Demographic-Headwinds-in-Central-and-Eastern-Europe-46992>
15. *Surveillance Giants: How the business model of Google and Facebook threatens human rights*, Amnesty International, Лондон, 2019, доступно на интернет страници: <https://www.amnesty.org/download/Documents/POL3014042019ENGLISH.PDF>
16. *Global Gender Gap Report 2020*, World Economic Forum, Geneva, 2019, доступно на интернет страници: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2020.pdf
17. *Women, Peace and Security Index: 2019/20: Tracking sustainable peace through inclusion, justice, and security for women*, Georgetown University, Peace Research Institute Oslo (PRIO), Washington, 2019, доступно на интернет страници: <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/WPS-Index-2019-Report.pdf>
18. *Gender Equality Index 2019 in brief: Still far from the finish line*, European Institute for Gender Equality (EIGE), 2019, доступно на интернет страници: <https://eige.europa.eu/publications/gender-equality-index-2019-brief-still-far-finish-line>
19. *Индекс родне равноправности у Републици Србији*, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе Републике Србије, доступно на интернет страници: http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wpcontent/uploads/2018/12/Indeks_rodne_ravnopravnosti_u_Republici_Srbiji_2018.pdf
20. *Gender Equality Index 2019 – Work-life balance*, European Institute for Gender Equality (EIGE), 2019, доступно на интернет страници: <https://eige.europa.eu/publications/gender-equality-index-2019-work-life-balance>

21. *Women in foreign affairs and international security – Contours of a timely debate*, European Parliamentary Research Service, Elena Lazarou with Francesca Braden, 2019, доступно на интернет страници: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/640159/EPRS_BRI\(2019\)640159_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/640159/EPRS_BRI(2019)640159_EN.pdf)
22. *Добробити и безбедности жена – основни извештај Србија, Организација за европски безбедности и сарадњу*, 2019. година, доступно на интернет страници: <https://www.osce.org/sr/secretariat/419756?download=true>
23. *Well-being and safety of women – led survey on violence against women: Mainreport*, OSCE, 2019, доступно на интернет страници: <https://www.osce.org/secretariat/413237?download=true>
24. *Implementing the Women, Peace and Security Agenda in the OSCE Region*, OSCE, Centre for Woman, Peace and Security, Henri Myrntinen, Laura J Shepherd and Hannah Wright, 2020, доступно на интернет страници: <https://www.osce.org/secretariat/444577?download=true>
25. *Род, разноликост и правда – ирејлед и ирејоруке*, Канцеларија за демократске институције и људска права Организације за европску безбедност и сарадњу, 2019, доступно на интернет страници: <https://www.osce.org/odhr/419840?download=true>
26. *Guidelines on Promoting the Political Participation of Persons with Disabilities*, OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR), Warsaw, 2019, доступно на интернет страници: <https://www.osce.org/odhr/414344?download=true>
27. *Ageing Europe – Looking at the lives of older people in EU*, Eurostat, 2019, доступно на интернет страници: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/10166544/KS-02-19%E2%80%91EN-N.pdf/c701972f-6b4e-b432-57d2-91898ca94893>
28. *Глобални извештај о дејинству за 2019*, Save the Children, 2019, доступно на интернет страници: https://campaigns.savethechildren.net/sites/campaigns.savethechildren.net/files/report/global_childhood_report_2019_ENGLISH.pdf
29. *Communities at the centre*, UNAIDS, Женева, 2019, доступно на интернет страници: https://www.unaids.org/sites/default/files/media_asset/2019-global-AIDS-update_en.pdf
30. *Заштити интерсекс особа у Европи: ириручник за творце права и иолитика*, Међународна лезбијска, геј, бисексуална, транс и интерсекс асоцијација (ИЛГА), 2019, доступно на интернет страници: https://oieurope.org/wp-content/uploads/2019/05/Protecting_intersex_in_Europe_toolkit.pdf
31. *Друго исцраживање Европске уније о мањинама и дискриминацији Мигрантскиње – одабрани налази*, FRA's second EU Minorities and Discrimination survey (EU-MIDIS II), доступно на интернет страници: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2019-eu-midis-ii-migrant-women_en.pdf

32. *Трећи йериодични извештај о йримени међународној йактиа о економским, социјалним и културним йравима*, доступно на интернет страници: <https://ljudskaprava.gov.rs/sr/node/142>
33. *Добровољни национални извештај Републике Србије о сировођењу Агенде 2030 за одрживи развој*, Влада Републике Србије, 2019, доступно на интернет страници: <http://www.civilnodrustvo.gov.rs/upload/DNI,%20srp.pdf>
34. *Људска йрава у очима йрађана и йрађанки Србије*, Београдски центар за људска права, децембар 2019, доступно на интернет адреси: http://www.bgcentar.org.rs/bgcentar/wpcontent/uploads/2019/12/BGCLJP_2019_FINAL.pdf
35. *Људска йрава у Србији 2019 – йраво, йракса и међународни сћандарди људских йрава*, Београдски центар за људска права, Београд, 2020, доступно на интернет страници: <http://www.bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2014/01/Ljudska-prava-u-Srbiji-2019.pdf>
36. *Анализа сћања економских и социјалних йрава – Извештај о йримени Међународној йактиа о економским, социјалним и културним йравима*, Центар за достојанствен рад, Београд, 2019, доступно на интернет страници: <https://pescanik.net/wp-content/uploads/2019/07/ceo-izvestaj-CDR.pdf>
37. *Исћамбулска конвенција у Србији – йракса и изазови родне равнойравности*, Комитет правника за људска права – YUCOM, доступно на интернет страници: <http://www.yucom.org.rs/wp-content/uploads/2019/03/Istanbulska-konvencija-u-Srbiji-praksa-i-izazovi.pdf>
38. *Права другој рега – Социјална йрава у свећу мера шћедње Србија (2012–2020)*, Милијана Трифковић, Данило Ђурчић, Милица Маринковић, Марко Васиљевић, Иницијатива за економска и социјална права А11, Београд, доступно на интернет адреси: <https://www.a11initiative.org/wp-content/uploads/2020/02/Izvestaj-inicijativa-w.pdf>
39. *Сћудија о усклађености йрава Републике Србије са йравним йековинама Евройске Уније у обласћи борбе йроштив йрловине људима*, АСТРА – Акција против трговине људима, Виолета Баширевић, Београд, 2019, доступно на интернет страници: <https://drive.google.com/file/d/146MUQJp3K7ZxXrZ4pQZvgYG5XjBmYfA/view>
40. *Аларм: извештај о найрећку Србије у Поћлавћима 23 и 24*, Коалиција прЕУговор, Београд март 2019, доступно на интернет страници: <http://preugovor.org/Alarm-izvestaji/1527/Izvestaj-koalicije-preUgovor-o-napretku-Srbije-u.shtml>
41. *Суновраћ радничких йрава и йокушаји зашћийе – Прекаризација радника у йрвим деценијама 21. века*, Центар за развој синдикализма и Дан Граф, Београд, 2019.

42. *Радна њрава су наша њрава*, Фондација Центар за демократију, Сарита Брадаш, Иван Секуловић, Ксенија Петовар, Наташа Вучковић, Иван Вејвода, Београд, 2019.
43. *Shadow report on progress towards implementation of Sustainable Developmentt goals(SDGs)*, Serbian Association for Sexual and Reproductive Health and Rights, Belgrade, 2019, доступно на интернет страници: <http://ljudskaprava.org/images/pdf/ASRZS-ShadowReport-2019.pdf>
44. *Циљеви одрживој развоја у Србији – налази испијраживања јавној мњења*, Ассоцијација за сексуално и репродуктивно здравље Србије, 2019. година, доступно на интернет страници: <http://ljudskaprava.org/images/pdf/SDGs-citizens-generated-data.pdf>
45. *Комуникативна агресија у Србији 2019*, Центар за професионализацију медија и медијску писменост; доступно на интернет страници: <https://www.ceprom.rs/wp-content/uploads/2019/12/CEPROM-Rezultati-istra%C5%BEivanja-Komunikativna-agresija-u-Srbiji-2019..pdf>
46. *Submission of follow-up document to the United Nations Human Rights Committee in relation to the concluding observations on the third periodic report of Serbia*, CCPR/C/SRB/CO/3, 13 March 2019, доступно на интернет страници: <http://www.a11initiative.org/en/a-11-initiative-has-submitted-comments-regarding-follow-up-document-that-serbia-has-submitted-to-the-un-human-rights-committee-in-relation-to-the-concluding-observations-on-the-third-periodic-report/>
47. *Родна дискритинација у области рада и запошљавања у Србији*, Фондација „The Kvinna till Kvinna Foundation“, доступно на интернет страници: https://kvinnatillkvinna.org/wpcontent/uploads/2019/04/EU_Final_GenderLabourSerbia_srb.pdf
48. *Алтернативни извештај о положају и потреби ма младих у Републици Србији 2019. година*, Кровна организација младих Србије – КОМС, Бобан Стојановић, Београд, 2019, доступно на интернет страници: <https://koms.rs/wp-content/uploads/2019/09/Alternativni-izves%CC%8Ctaj-o-polo%CC%8Caju-i-potrebama-mladih-2019-1.pdf>
49. *Евалуација ефеката предмета грађанско васпишање – 10 година после*, Грађанске иницијативе, 2019, доступно на интернет страници: <https://www.gradjanske.org/wp-content/uploads/2019/04/GV-GLAVNI-NALAZI-1.pdf>
50. *Опшири коментари Комитета за њрава особа са инвалидитетом: Бр. 6 о равнојравности и недискритинацији Бр. 7 о учешћу особа са инвалидитетом, укључујући и децу са инвалидитетом, преко њихових репрезентативних организација, у спровођењу и ѡрађењу Конвенције*, Национална организација особа са инвалидитетом Србије, Београд, 2019, доступно на интернет страници: http://noois.rs/images/Opsti_komentari.pdf

51. *Програм њисћийуиачан особама са инвалидитетом*, Служба за надзор и анализу, Регулаторно тело за електронске медије, Београд, 2019, доступно на интернет страници: <http://www.rem.rs/uploads/files/Izvestaj%20sluzbe%20za%20nadzor%20i%20analizu/Izve%C5%A1taj%20o%20pristupacnosti%20programa%20osobama%20sa%20invaliditetom%202019.pdf>
52. *Анализа њримене Закона о уџоћреби знаковноћ језика*, Десанка Жижић, Михајло Гордић, Градска организација глувих Београда у сарадњи са Асоцијацијом тумача српског знаковног језика, мај 2019, доступно на интернет страници: http://gogb.org.rs/wp-content/uploads/2019/07/Analiza-primene-Zakona-o-upotrebi-znakovnog-jezika.pdf?fbclid=IwAR3NzELHUg9_Kzy_fAKTa-97KSkOdU_43abJpNH67YsA7ux2J6stMo68_Iw
53. *Сексуално и рејродукћивно здравље жена и адолесценткиња са инвалидитетом*, Популациони фонд Уједињених нација (УНФПА), Београд, децембар 2018, доступно на интернет страници: <https://serbia.unfpa.org/en/publications>
54. *Бела књиа – Предлози за њобољшање њословноћ окружења у Србији*, Савет страних инвеститора, Београд, 2019, доступно на интернет страници: <http://www.fic.org.rs/projects/white-book/white-book-publication.html>
55. *Подизање свесћи о родној равноћравносноћи*, Шведска организација за лица са оштећеним видом и Европски савез слепих, 2019, доступно на интернет страници: <http://www.savezslepih.org.rs/2019/06/13/izvestaj-ebu-o-rodnoj-ravnopравности/>
56. *Кванћини скок за родну равноћравносноћ – за бољу будућносноћ рада за све (A quantum leap for gender equality: For a better future of work for all)*, International Labour Office (ILO), Geneva, 2019, доступно на интернет страници: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_674831.pdf
57. *Republic of Serbia: Staff Report for the 2019*, Article IV Consultation and Second Review under the Policy Coordination Instrument-Press Release; Staff Report; Information Annex; Staff Statement; and Statement by the Executive Director for Republic of Serbia, доступно на интернет страници: <https://www.imf.org/en/Publications/CR/Issues/2019/07/22/Republic-of-Serbia-Staff-Report-for-the-2019-Article-IV-Consultation-and-Second-Review-under-48511>
58. *Финални извешћај евалуације Акционоћ њлана за сћровођење Националне сћраћије за родну равноћравносноћ Републике Србије*, у оквиру пројекта „Кључни кораци ка родној равноћравносноћи“, који спроводи Агенција Уједињених нација за родну равноћравносноћ и оснаживање жена и Координационо тело за родну равноћравносноћ, уз финансијску подршку Европске уније, доступно на интернет страници: http://www2.unwomen.org/-/media/field%20office%20eca/attachments/publications/2019/evaluation%20nap%20for%20ge/evaluacija%20nap%20za%20rr%202016-2018%20serbian_compressed.pdf?la=en&vs=4138

59. *Наша урушена њрава*, проф. др. Маријана Пајванчић, проф. др. Дубравка Валић Недељковић, Софија Мандић, Фондација Фридрих Еберт, 2019, доступно на интернет страници: <http://library.fes.de/pdf-files/bueiros/belgrad/15439.pdf>
60. *Ушциј мера шћедње на родне разлике у исходима на њржишћу рада (The Effects of Austerity Measures on Gender Gaps in Labor Market Outcomes)*, Партнерство за економску политику, 2019, доступно на интернет страници: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3344578
61. *Зайваране круја: Положај жена на њржишћу рада на њочешћу и на крају каријере*, Марија Бабовић, Удружење „Жене на прекретници“, доступно на интернет страници: http://www.zenenaprekretnici.org/wp-content/uploads/2019/11/Polozaj-zena-na-trzistu-rada_FINAL-1.pdf
62. *Тамни облаци над Србијом: Извешћај у сенци за Четврти ѡериодични извешћај Републике Србије, ѡоком 72. сесије Комишћена CEDAW*, Autonomni ženski centar, ASTRA – Акција protiv trgovine ljudima, Źene u crnom, Београд, јануар 2019, доступно на интернет страници: https://www.womenngo.org.rs/images/CEDAW/CEDAW_Tamni_oblaci_nad_Srbijom.pdf
63. *Четврти извешћај о најрећку у увоћену родно одоворној бућетирања у сисћем ѡланирања јавних финансија у Републици Србији у 2018. ѡдини*, Сања Николин, Александра Владисављевић, UN WOMEN, Београд, 2018, <https://serbia.un.org/sites/default/files/2019-08/IV%20ROB%20izvestaj%20o%20napretku%202018%20za%20budzet%202019.pdf>
64. *Унајрећено законодавсћиво, неуспешна зашћишћа – Независни извешћај о ѡрмени Конвенције Савешћа Евроѡе о сћречавању и борби ѡрошћив насиља ѡрема женама и насиља у ѡородици*, Тања Игњатовић, Вања Мацановић, Аутономни женски центар, Београд, 2018, доступно на интернет страници: https://www.womenngo.org.rs/images/GREVIO/GREVIO_Izvestaj_SRP.pdf
65. *Извешћај о ѡријављеним случајевима родно заснованој насиља у здравсћвеним усћановама у Републици Србији 2018*, Мр sc. med. Весна Хорозовић, Др Мирја-на Живковић Шуловић, Др Маја Добраш, др sc. med. Снежана Димитријевић, Институт за јавно здравље Србије „Др Милан Јовановић Батут“, 2019, доступно на интернет страници: <http://www.batut.org.rs/download/izvestaji/Godisnji%20izvestaj%20rodno%20nasilje%202018.pdf>
66. *Анализа извешћавања о насиљу над женама – РТС и ТВ Прва*, Регулаторно тело за електронске медије, Београд, 2019, доступно на интернет страници: <http://www.rem.rs/uploads/files/Izvestaj%20sluzbe%20za%20nadzor%20i%20analizu/Analiza%20izve%20C5%A1tavanja%20o%20nasilju%20nad%20C5%BEenama.pdf>
67. *Анализа медијских објава о ѡроблеми насиља над женама*, Група Новинарке против насиља над женама, 2019, доступно на интернет страници: <http://www.undp.org.rs/download/tmp/Analiza%20medijskog%20izvestavanja%20o%20nasilju%20prema%20zenama.pdf>

68. *Смернице за медијско извештавање о насиљу према женама*, Новинарке против насиља, у оквиру заједничког пројекта „Интегрисани одговор на насиље над женама и девојчицама у Србији“, који реализују UNICEF, UN Woman, УНФПА и УНДП, у партнерству са Владом Републике Србије, уз подршку Владе Шведске, на челу са Координационим телом за родну равноправност, доступно на интернет страници: https://www.rs.undp.org/content/dam/serbia/Publications%20and%20reports/Serbian/UNDP_RS_Novinarke_protiv_nasilja-smernice.pdf
69. *Искуства примене НАП 1325 у оштиминама Вршац, Крајевач, Ниш, Кикинда и Сврљих: Како прекознатих успехе и отворити простор за координирано локално деловање*, Центар за истраживање јавних политика, Београд, 2019. година, доступно на интернет страници: <http://publicpolicy.rs/publikacije/8dedd2565ce3bff4cd8f7021035091b7d22bae50.pdf>
70. *Родна ниш дигиталној предузетништва: Смернице за економско оснаживање жена у економији знања*, Бранка Анђелковић, Тања Јакоби, Маја Ковач, Центар за истраживање јавних политика, Београд, 2019, доступно на интернет страници: <https://www.publicpolicy.rs/publikacije/510aabc124b560434e2a433e81ca2eaa4ff6013b.pdf>
71. *Извештај о заразним болестима у Републици Србији за 2018. годину*, Институт за јавно здравље Србије „Др Милан Јовановић Батут“, 2019. година, доступно на интернет страници: <http://www.batut.org.rs/download/izvestaji/GodisnjiIzvestajOZaraznimBolestima2018.pdf>
72. *Израда методологије и учешће у праћењу рејских болести, анализа потреба и израда плана за управљање рејским болестима*, др спец. Наташа Лочкић, др спец. Снежана Плавшић, др спец. Јелена Брцански, др спец. Мирјана Живковић Шуловић, Институт за јавно здравље Србије Др Милан Јовановић Батут“, Београд, доступно на интернет страници: <http://www.batut.org.rs/download/izvestaji/Retke%20bolesti%202018.pdf>
73. *Нулти извештај о људским правима младих у Републици Србији 2019. године*, Београдски центар за људска права, Београд, 2019.
74. *Надгледање примене Даблинске декларације о партнерству за борбу против ХИВ/АИДС-а у Европи и централној Азији: Извештај о најрејку у 2018. години*, Европски центар за превенцију и контролу болести, Штокхолм, 2019, доступно на интернет страници: <https://www.ecdc.europa.eu/sites/default/files/documents/HIV-testing-dublin-declaration-monitoring-2018.pdf>
75. *Циљеви одрживој развоја у Србији – налази истраживања јавној мњења*, Асоцијација за сексуално и репродуктивно здравље Србије, 2019, доступно на интернет страници: <http://ljudskaprava.org/images/pdf/SDGs-citizens-generated-data.pdf>
76. *Унапређење људских права кроз развој услуга алијативној збрињавања*, Удружење правника за медицинско и здравствено право Србије – СУПРАМ, Београд,

- 2019, доступно на интернет страници: <http://www.supram.org.rs/wp-content/uploads/2019/12/CD-izdanje.pdf>
77. *Иницијатива за социјално укључивање сиротијих особа – усјеси и научене лекције*, Црвени крст Србије, 2019, доступно на интернет страници: <https://www.redcross.org.rs/media/5817/socijalna-inkluzija-srb.pdf>
78. *Међугенерациска размена у Рейублици Србији*, Црвени крст Србије, Београд, 2019, доступно на интернет страници: <http://www.mdpp.gov.rs/doc/Međugeneracijska-razmena-u-Republici-SrbijiB5-knjizni%20blok.pdf>
79. *Унапређење положаја неформалних неговатеља у Рейублици Србији – истраживање свеобухватних потреба у циљу креирања прејорука за јавне политике*, Центар за подршку и инклузију ХЕЛПНЕТ, Београд 2019. године, доступно на интернет страници: <http://helpnet.rs/wp-content/uploads/2020/02/Unapredjenje-polozaja-neformalnih-negovatelja-istrazivanje.pdf>
80. *Град прилагоден сиротијим особама – Путоказ за активно старање у граду Београду*, Институт за јавну политику и ПАЛГО смарт, 2019, доступно на интернет страници: <https://indd.adobe.com/view/42bbee10-ffe3-43e3-8514-e71e27e5dc3a>
81. *Старање и дигитална укљученост*, Наташа Тодоровић, Милутин Врачевић, Горан Башић, Наташа Миљковић, Бранка Матијевић, Црвени крст Србије и Институт друштвених наука, Београд, 2019, доступно на интернет страници: <https://www.redcross.org.rs/media/6183/starenje-i-digitalna-ukljucenost-web.pdf>
82. *Млади у Србији 2018–2019*, Фондација Фридрих Еберт, 2019, доступно на интернет страници: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/belgrad/15295-20190411.pdf>
83. *Студија негативних искустава у дејинствима*, УНИЦЕФ, Београд, 2019, доступно на интернет страници: https://www.unicef.org/serbia/media/10711/file/Studija_negativnih_iskustava_u_detinjstvu_ACE.pdf
84. *Прејоруке Комисије за права деце – На пола пута, шта је до сада урађено и шта нам предстоји; Предлози Коалиције за мониторинг права деце у Рейублици Србији*, Центар за права детета, Ужички центар за права детета, Београдски центар за људска права, АСТРА, Центар за социјалну политику, Београд, 2019, доступно на интернет страници: <http://cpd.org.rs/wp-content/uploads/2019/11/Preporuke-Komiteta-za-prava-deteta-Na-pola-puta-%C5%A0ta-je-do-sada-ura%C4%91eno-i-%C5%A1ta-nam-predstoji.pdf>
85. *Резултати истраживања онашања у вези са здрављем деце школској узрасној у Рейублици Србији 2018. године*, др Јелена Гудељ Ракић, доц. др Верица Јовановић, прим. др Биљана Килибарда, др Милена Васић, др Мирјана Тошић, проф. др Дарија Кисић Тепавчевић, Институт за јавно здравље Србије „Др Милан Јовановић Батут“, Београд, 2019, доступно на интернет страници: <http://www.batut.org.rs/download/novosti/RezultatiIstrazivanjaPonasanjaDeceSkolskogUzrasa.pdf>

86. *Анализа њоложаја младих који најушијају сисџем алџернаџивној сџарања*, Фондација СОС Дечија села Србија, Београд, 2019. година, доступно на интернет страници: <https://sos-decijasela.rs/wp-content/uploads/2019/12/ANALIZA-POLO%С5%BDAJA-MLADIH-KOJI-NAPU%С5%A0TAJU-SISTEM-AS.pdf>
87. *Коришћење интернетџа и дџиџџалне џехнолоџије код деце и младих у Србији – Резулџаџџи испџраживања Деца Евроџе на интернетџу*, Институт за психолоџију Филозофског факултета у Београду, 2019, доступно на интернет страници: https://www.unicef.org/serbia/media/12511/file/koriscenje_interneta_i_digitalne_tehnologije_kod_dece_i_mladih_u_Srbiji.pdf
88. *Млади у медијском оџлегалу 2019*, Стефан Јањић, Кровна организација младих Србије – КОМС, 2019, доступно на интернет страници: <https://koms.rs/wp-content/uploads/2020/01/Mladi-u-medijskom-ogledalu-FINAL-1.pdf>
89. *Индекс џерџеџџије коруџџије (ЦПџ) 2019*, Transparency International, 2020, доступно на интернет страници: https://www.transparency.org/files/content/pages/2019_CPI_Report_EN.pdf
90. *ITUC Global Rights Index 2019*, представљен јуна 2019. године у Женевџи, на енглеском језику доступан на интернет страници: <https://www.ituc-csi.org/RI19>
91. *Моџу ли се очуваџџи радничка џрава у Србији?*, Срећко Михаиловић, др Марио Рељановић, др Зоран Стоџиљковић, др Марија Мартинић, Душан Торбица, Градимир Заџић, Центар за развој синдикализма, децембар 2018, доступно на интернет страници: http://www.mc.rs/upload/events/2018/decembar/Predlozi_Radnicka_prava.pdf
92. *Где су данас синдикаџџи у Србији*, проф. др. Зоран Стоџиљковић, доступно на интернет страници Уједињених гранских синдиката Независност: <https://nezavisnost.org/?s=gde+su+danas+sindikati>
93. *People Power Under Attack 2019*, CIVICUS, 2019, доступно на интернет страници: <https://monitor.civicus.org/PeoplePowerUnderAttack2019/>
94. *Трећџи џериодични извешџај о џримени Међународној џакџа о економским, социјалним и кулџурним џравима*, Канцеларија за џудска и мањинска права, Београд, 2019. године, доступно на интернет страници: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=E%2fC.12%2fSRB%2f3&Lang=en
95. *Ментџално здравље избеџлица и миџранатџа*, Црвени крст Србије, 2019, доступно на интернет страници: <https://www.redcross.org.rs/media/5372/mentalno-zdravlje-izbeglica-i-migranata-web.pdf>
96. *Reconciliation of work and family life – statistics*, Eurostat, 2019, доступно на интернет страници <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/pdfscache/80588.pdf>

97. *Найпредак жена у свету 2019–2020: породице у свету који се мења*, Агенција Уједињених нација за родну равноправност и оснаживање жена – UN Women, 2019, доступно на интернет страници: <http://www.unwomen.org/-/media/headquarters/attachments/sections/library/publications/2019/progress-of-the-worlds-women-2019-2020-en.pdf?la=en&vs=3512>
98. *Извештај о мушкарцима и супружацима неће*, State of the Worlds Fathers, MenCare's, доступно на интернет страници: https://men-care.org/wp-content/uploads/sites/3/2019/06/SOWF_REPORT_015_WEB.pdf
99. *Финални истраживачки извештај – Јачање заштитне националних мањина са фокусом на употребу мањинских језика*, припремио Демостат истраживачко-издавачки центар, у оквиру пројекта Horizontal Facility for Western Balkans and Turkes, 2019.
100. *Смернице за одговарајуће представљање националних мањина у програмима наслове и учења и садржајима уџбеника у Републици Србији*, Horizontal Facility for the Western Balkans and Turkey, 2019, доступно на интернет страници: <http://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2019/04/HF-33-Smernice-SRB-FINAL.pdf>
101. *Право на образовање и забрана дискриминације – Правни и стваралачки оквир и изазови у употреби интеграције Рома и етничког мањина у образовни систем основних и средњих школа*, Фонд за образовање Рома, доступно на интернет страници: <https://romi-obrazovanjem-do-posla.org.rs/wp-content/uploads/2019/07/REF-2-Pravo-na-obrazovanje-i-zabrana-diskriminacije.pdf>
102. *Права од значаја за унапређење социјалне укључености Рома/Рома и етничког мањина*, Фонд за образовање Рома, 2019, доступно на интернет страници: <https://romi-obrazovanjem-do-posla.org.rs/wp-content/uploads/2019/07/REF-3-Prava-od-zna%20C4%8Daja-za-unapre%20C4%91ivanje-socijalne-uklju%20C4%8Denosti-Roma-povratnika.pdf>
103. *Правно-социјални положај и рањивост породица и деце која живе у неформалним насељима у Београду*, Центар за интеграцију младих, 2019, доступно на интернет страници: <http://cim.org.rs/wp-content/uploads/2019/04/srpski-istrazivanje.pdf>
104. *Родно засновано насиље над Ромкињама и доступност услуга подршке*, Јелена Маринковић, Нада Ђуричковић, Амела Бичић, Ромски центар за жене и децу Даје, Београд, 2019, доступно на интернет страници: http://romadaje.org/images/1576231681_RBN%20nad%20Romkinjama%20Bi%20Busluge%20podr%25C5%25A1ke.pdf
105. *Анализа праксе употребе Повереника за заштитну равноправност и оштрих мера за дискриминацију на основу националне припадности*, др Марио Рељановић, у оквиру пројекта Прилог сузбијању дискриминације припадника/ца националних мањина у Србији који је реализовало удружење Једнакост уз подршку Фондације за отворено друштво, Београд, децембар 2019.

106. *Еуробарометар о дискриминацији 2019: друштвено прихватање ЛГБТИ особа у Европској унији*, Европска комисија, 2019, доступно на интернет страници: https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/combating-discrimination/lesbian-gay-bi-trans-and-intersex-equality/eurobarometer-social-acceptance-lgbti-people-eu-2019_en
107. *Годишњи извештај о људским правима лезбијски, геј, бисексуалних, транс и интерсексуалних особа у Србији који покривају период јануар–децембар 2018*, ILGA EUROPE, доступно на интернет страници: <https://www.ilga-europe.org/sites/default/files/serbia.pdf>
108. *State-Sponsored Homophobia 2019*, ILGA, 2019, доступно на интернет страници: https://ilga.org/downloads/ILGA_State_Sponsored_Homophobia_2019.pdf
109. *Интерсекс – ка стварању интерсекционалне плагиформе*, Гејтен – ЛГБТ, Београд, 2019, доступно на интернет страници: <http://www.transserbia.org/images/2019/dokumenta/Interseks.pdf>
110. *Подаци, а не звона и прапорици 2*, Да се зна!, 2019, доступно на интернет страници: <https://dasezna.lgbt/attachments/Podaci-a-ne-zvona-i-praporci2.pdf>
111. *Мониторинг и анализа ЛГБТ садржаја у медијима у Србији за 2018 годину*, Геј лезбијски инфо центар, доступно на интернет страници: <http://gayecho.com/news/srpski-mediji-sve-manje-izvestavaju-o-lgbt-populaciji/>
112. *Why Citizenship is Relevant to Sustainable Development Considerations for the 2019 High Level Political Forum*, Khadija Badri, Tendayi Bloom, Bronwen Manby, European Network on Statelessness, The Open University, London School of Economics and Political Science and Fundación CEARIM, 2019, доступно на интернет страници: https://www.statelessness.eu/sites/www.statelessness.eu/files/attachments/resources/ENS-Citizenship-SDGs-High_Level_Political_Forum_2019-briefing.pdf
113. *Извештај о Србији Комисије за економска, социјална и културна права*, Праксис, 2019, доступно на интернет страници: https://www.praxis.org.rs/images/praxis_downloads/Praxis_submission_to_CESCR_for_the_65_PSWG.pdf
114. *Проспект за жене и девојке: планови жена избеглица и мигранткиња у Србији*, Мила Кисић, Анђа Петровић, АДРА, Београд, 2019, доступно на интернет страници: <https://adra.org.rs/2019/06/20/devojke-i-zene-iz-izbeglice-i-migrantske-populacije-dele-svoja-iskustva-u-adrinoj-novoj-publikaciji/>

Прилог 2. Преглед праксе Европског суда за људска права у области заштите од дискриминације

1. *Ецис њроѡиив Леѡоније* (*Ēcis v. Latvia*, представка бр. 12879/09 од 10. јануара 2019. године)
2. *Белјајев и груѡи ѡроѡиив Украјине* (*Belyayev and others v. Ukraine*, представке бр. 34345/10, 50687/10 и 70492/13, пресуда од 6. јуна 2019. године)
3. *Деакону ѡроѡиив Румуније* (*Deaconu v. Romania*, представка бр. 66299/12, пресуда од 29. јануара 2019. године)
4. *Жданов и груѡи ѡроѡиив Русије* (*Zhdanov and others v. Russia*, представке бр. 12200/08, 35949/11 и 58282/12, пресуда од 16. јула 2019. године)
5. *Линѡурар ѡроѡиив Румуније* (*Lingurar v. Romania*, представка бр. 48474/14, пресуда од 16. априла 2019. године)
6. *Володина ѡроѡиив Русије* (*Volodina v. Russia*, представка бр. 41261/17, пресуда од 9. јула 2019. године)
7. *Сѡиоан ѡроѡиив Румуније* (*Stoian v. Romania*, представка бр. 289/14, пресуда од 25. јуна 2019. године)
8. *Алексић ѡроѡиив Словеније* (*Aleksić v. Slovenia*, представка бр. 57123/10, пресуда од 19. фебруара 2019. године)
9. *Ј. Д. и А. ѡроѡиив Уједињеноѡ Краљевсѡва* (*J. D. and A v. the United Kingdom*, представке бр. 32949/17 и 34614/17, пресуда од 24. октобра 2019. године)

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

342.722

РЕДОВАН годишњи извештај Повереника за
заштиту равноправности за ... годину / уредница
Бранкица Јанковић. – 2010– . - Београд :
Повереник за заштиту равноправности, 2011–
(Београд : Службени гласник). – 25 cm

Годишње. – Има издање на другом језику: Regular
Annual Report (Commissioner for Protection of
Equality) = ISSN 2217-7302
ISSN 2217-6527 = Редован годишњи извештај
Повереника за заштиту равноправности

COBISS.SR-ID 185798924

